

**T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE'DE 1945-1960 ARASI
EKONOMİK VE SİYASİ UYGULAMALARIN
ORHAN KEMAL ROMANLARINA YANSIMASI**

TEKİN TÜREGÜN

Danışman

Prof. Dr. SAİME YÜCEER

**Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi**

İSTANBUL, 2016

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ORHAN KEMAL'İN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

1. ORHAN KEMAL'İN HAYATI HAKKINDA GENEL BİLGİLER	2
1.1. Orhan Kemal ve Ailesi.....	2
1.2. Abdülkadir Kemali Bey'in Büyük Millet Meclisine Girmesi.....	3
1.3. Abdülkadir Kemali Bey'in Muhalefete Geçmesi.....	3
1.4. Babasının Türkiye'den Ayrılmasından Sonra Orhan Kemal	4
1.5. Adana'ya Dönüş.....	6
1.6. Fabrika Memuru Orhan Kemal	7
1.7. Evlilik.....	8
1.8. Ahlsız Teklif ve İşine Son Verilmesi	8
1.9. Askerlik ve Hapishane	9
1.10. Cezaevinde İlk Şiirler.....	10
1.11. Nazım Hikmet'in Bursa Cezaevine Nakli.....	10
1.12. Cezaevinden Çıkış.....	12
1.13. Adana'dan Ayrılış, İstanbul'da Yeni Bir Yaşam	14
1.14. İstanbul'a Gelmesinin Yazarlığına Etkisi	16
1.15. Yeniden Aşk.....	18
1.16. Yine İhbar, Yine Cezaevi.....	19
1.17. Sağlığının Bozulması	20
1.18. Pasaportunu Alması ve Yurtdışına Yolculuk	21
2. ORHAN KEMAL'İN SANATI VE ESERLERİ.....	23
2.1. Orhan Kemal'in Sanat Anlayışı	23
2.2. Eserlerindeki Karakterler, Konular	28

2.3. Eserlerindeki İyimserlik	30
2.4. Öz ve Biçim.....	31
2.5. Gerçekçilik	32
2.6. Orhan Kemal’de Yurda ve Ulusa Bakış	35
2.7. Sanatta Ulusallık	36
2.8. Orhan Kemal’in Eserlerinde Din	37

İKİNCİ BÖLÜM

1945-1960 DÖNEMİ TÜRKİYESİ

1. ATATÜRK SONRASI TÜRKİYE	39
2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE TÜRKİYE.....	40
2.1. İkinci Dünya Savaşı	40
2.2. Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı’nda Dış Politikası	42
2.3. Savaş Sırasında Türkiye’de İç Görünüm	46
3. SAVAŞ SONRASINDA TÜRKİYE	49
3.1. SSCB’nin Türkiye’den Talepleri	49
3.2. Truman Doktrini.....	53
3.3. Savaş Sonrası Türkiye İç Siyaseti	54
3.4. Demokrat Parti’nin Kuruluşu	58
4. 1946-1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE	60
4.1. 1946 Genel Seçimleri.....	60
4.2. 1946 Seçimlerinden Sonra Politik ve Ekonomik Gelişmeler.....	61
4.3. Marshall Yardımı	62
4.4. 1946 Seçimlerinden Sonra Demokrat Parti.....	64
4.5. 1950 Seçimlerinden Önce Kurulan Son Hükümetler.....	65
5. DEMOKRAT PARTİ’NİN İKTİDARA GELMESİ.....	67
5.1. 1950 Seçimleri	67
5.2. Türkiye’de Demokrat Partili Yıllar	68
5.3. Türkiye’nin NATO’ya Girmesi.....	70
5.4. İktidar-Muhalefet İlişkileri.....	71
5.5. Demokrat Parti’nin İç Siyaseti	72
5.6. DP İle CHP Arasındaki Çatışmanın Büyümesi.....	74

5.7. Millet Partisi'nin Kapatılması	75
5.8. Demokrat Parti ve Laiklik	76
6. 1954 SEÇİMLERİNDEN SONRA DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINDA TÜRKİYE	77
7. 1957 SEÇİMLERİ VE DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNİN SONU	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE 1945-1960 ARASI EKONOMİK VE SİYASİ UYGULAMALARIN ORHAN KEMAL ROMANLARINA YANSIMASI

1. MURTAZA	87
2. DEVLET KUŞU	92
3. ESKİCİ VE OĞULLARI	95
4. GURBET KUŞLARI	98
5. BİR FİLİZ VARDI	105
6. EVLERDEN BİRİ	107
7. YALANCI DÜNYA	108
8. MÜFETTİŞLER MÜFETTİŞİ	110
9. ÜÇKAĞITÇI	111
10. KÖTÜ YOL	115
11. VUKUAT VAR	116
12. HANIMIN ÇİFTLİĞİ	119
13. KAÇAK	122
14. YÜZ KARASI	124
SONUÇ	128
KAYNAKÇA	131
ÖZGEÇMİŞ	138

ÖNSÖZ

Orhan Kemal, Türk edebiyatının en üretken yazarlarından biridir. Yaşamını yazarak kazanmak zorunda olmasının onca eseri kaleme almasında itici güçlerden biri olduğunu inkar edemeyiz. Bunu görmezden gelen kimi eleştirilenler tarafından roman ve öyküleri üzerinde yeterince çalışmadan yayınladığı yollu eleştirilere hedef olmuştur. Yapıtlarının insanı saran, insanı insana yakınlaştıran, insanı insana sevdiren havası, tüm olumsuz eleştirileri ezip geçmiş, Orhan Kemal'i ölümsüz kılmıştır. Yazılmalarının üzerinden yarım asırdan fazla bir zaman geçmiş olmasına rağmen tazeliğini koruyan yapıtlar, Orhan Kemal'in sesini, gücünden hiçbir şey yitirmeden duyurmaya bugün de devam etmektedir.

Orhan Kemal, sosyolojiden psikolojiye, edebiyattan tarihe, birçok bilim alanının faydalanabileceği ölçüde, hayat serüveninde gördüklerini, duyduklarını, bizzat yaşadıklarını sanat yoluyla ortaya koymuştur.

15 Eylül 1914'te başlayan hayatı, 2 Haziran 1970'te son buluncaya kadar, dünyada, en çok da bir ferdi olarak yaşadığı ülkesinde olup bitenlere ilgisiz kalmamış; gördüğü, yaşadığı sorunlara akıl erdirme gayretinde olmuş ve sorunlar yanında, çözümleri de okuruna kalemiyle aktarmaya çalışmıştır.

Orhan Kemal'in doğumuyla ölümü arasındaki zaman kesitine baktığımızda, dünyanın ve Türkiye'nin çok büyük değişimlerin içine girdiği bir dönem olduğunu görebiliriz. Biz, ele aldığımız konu gereği, özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında başlayıp 27 Mayıs 1960'ta noktalanmış bir süreci, Orhan Kemal romanlarında tespit etmeye, o yıllarda insan düşüncesinde ve yaşamında meydana gelen değişimleri ortaya koymaya çalıştık.

Bu çalışmamda yardımlarını esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Saime YÜCEER ve Sayın Prof. Dr. Tülay ALİM BARAN ve eşim Sayın Araş. Gör. Feride BAKAR TÜREGÜN hanımefendilere teşekkürü borç bilirim.

Tekin TÜREGÜN

İstanbul, 2016.

TÜRKİYE'DE 1945-1960 ARASI EKONOMİK VE SİYASİ UYGULAMALARIN ORHAN KEMAL ROMANLARINA YANSIMASI

ÖZET

Hayattan yola çıkarak kaleme aldığı eserlerinde çok geniş bir insan kaynağından faydalanmıştır Orhan Kemal. Sosyalist çizgide bir eylem adamı değildir; ancak yapıtlarında sosyal sınıflar arasındaki durumu sergilemiştir. O, bir yazarın toplum dışında kalmasını, yaşadığı topluma bağımlı olmamasını imkansız kabul eder.

Toplumun kalkınmasında yazarlara büyük görevler düştüğü kanısındadır. Sınıfsal ilişkilere değinirken, tavrını hep yoksullardan, işçilerden, köylülerden, yani ezilenlerden yana koymuştur.

Orhan Kemal, kötü insanların bile iyi yanları olduğuna inanır. İnsan aslında kötü değildir. Toplum düzeninin içinde, iyi ya da kötü olarak biçimlenir. Mutluluk veya mutsuzluk, insanın içinde yaşadığı toplum düzeninden beslenir. Kendisinin de bir parçası olduğu toplum düzeni, insanları mutlu etmekten yoksundur. Eserlerinde bozuk olanı, mutsuzluk üreten düzenin nedenlerini göstermeye, uyarılarda bulunmaya çalışmış; ayrıca insanları el birliğiyle bu düzeni değiştirmeye davet etmiştir.

2. Dünya Savaşı ertesinde ortaya çıkan yeni dengede, Türkiye de konumunu belirlemiş ve bu konuma uygun adımlar atmıştır. Uluslararası alanda uygulanan stratejilerin yurtiçine yansımaları da olmuştur.

Savaşın yarattığı sıkıntıların sebebi olarak iktidar partisi görülmüş ve bu kanının sonucunda kurucu, devrimci partiye karşı bir muhalefet oluşmuştur. Kapitalist demokrasi anlayışını benimsemiş ülkelerin yanında yer alan Türkiye, çok partili düzene geçtiğinde, yeni kurulan partiler muhalefetin sesini duyurmaya başlamıştır.

Muhalefet partileri içinde özellikle öne çıkan Demokrat Parti olmuştur. Bu parti, 1950 Seçimleri'yle iktidara gelmiş ve yeni bir döneme kapı açmıştır. İktidarı boyunca uyguladığı politikalar bugün bile tartışılmaya devam etmektedir.

2. Dünya Savaşı'nı ve sonrasını, DP'li yılları bizzat yaşamış bir yazardır Orhan Kemal. Benimsediği sanat anlayışı gereği, toplumun dışına düşmemiş ve değişimleri romanlarında işlemiştir. Yazarın dönem içinde yaptığı gözlemler, sorgulamalar, çıkardığı sonuçlar ışığında oluşturduğu romanlarından on dört tanesinde; toplumun, özellikle yoksul kesiminin düşüncelerinde, hayallerinde, yaşam biçimlerinde değişimin etkilerine, o dönemin iktidarı tarafından atılan ekonomi ve siyaset adımlarına rastlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Orhan Kemal, Truman Doktrini, Marshall Yardımları, Demokrat Parti, Orhan Kemal Romanları.

**REFLECTIONS OF ECONOMIC AND POLITICAL PRACTICES
BETWEEN 1945 - 1960 IN TURKEY
ON THE ORHAN KEMAL NOVELS**

ABSTRACT

Orhan Kemal benefited from a wide range of people who different from each other in the works based on life. He was not a man of socialist action, but he showed the situation between social classes in his works. He agreed that a writer cannot remain outside the community and the writer is dependent on society lived.

He thought that authors have great responsibilities for development of society. While he was dealing with relations of classes, he was on the side with the poor, workers and villager, so he was on the side with oppressed.

Orhan Kemal believed that there was even good side of bad people. In his opinion, man is actually not bad. Goodness and badness are shaped in the society. Happiness or unhappiness is powered by society which people lived. Social order that is part of people is lacking to make them happy. He studied to show that corruptions, causes of unhappiness produced by the order and he tried to deliver a warning. Also he invited people to change this order cooperatively.

After the World War 2, Turkey identified the location of the new balance and took steps as appropriate in this location. Strategies applied in international area had some reflection in the national.

This was recognized that governing party caused distress induced by the war, and the results of this opinion, opposition was occurred against the founder, reformist party. Turkey located next to the countries has adopted the conception of capitalist democracy, when passing the multi-party system newly established parties began to make opposition voice heard.

Democrat Party was an important party of all opposition parties. The party came to power in elections of 1950 and opened the door to a new era. The policies implemented during the power continue to be discussed even today.

Orhan Kemal was a writer who lived in the period includes World War 2 and after, Democrat Party's years. According to his perception of art, he didn't fall outside of the community and changes was took place in his novels. His fourteen novels were found the effects of the changes to society, especially in thought, dreams and lifestyle of poor and the economy and policy decisions taken by the government of the period.

Keywords: Orhan Kemal, Truman Doctrine, Marshall Aid, Democrat Party, Orhan Kemal Novels.

GİRİŞ

1914 yılının 15 Eylül'ünde, Adana'nın Ceyhan ilçesinde dünyaya gelen Orhan Kemal, Türk yazın hayatının önemli yapı taşlarından biridir. 2 Haziran 1970 tarihinde yaşamı son buluncaya kadar romanlar, öyküler, tiyatro oyunları, şiirler ve film senaryoları yazmış üretken bir yazardır. Toplumcu gerçekçi bir bakış açısıyla eserler veren Orhan Kemal, çırçır fabrikalarında işçilik, dokumacılık, ambar memurluğu, Devlet Demiryolları'nda hamallık gibi çok çeşitli, zor ve az kazandıran işlerde çalışmış, bu sırada halkın yaşamına, acı ve umutlarına yakından tanık olmuştur.

Orhan Kemal gibi toplumcu gerçekçi sanat anlayışını benimseyip halkın içinde, onlardan biri olarak yaşarken eserler veren bir yazarın, kendisini ve toplumu çevreleyen şartları ortaya koyabileceğini ve bir dönemi, o dönemin halkın büyük bir bölümünün üzerinde yaptığı değişimleri bize aktarabileceğini düşünebiliriz. Bu düşünceden hareketle yaptığımız çalışmanın amacı; Orhan Kemal'in romanlarında, 1945-1960 yılları arasında dünyanın ve ülkemizin ekonomik ve siyasal yapısında, olumlu ya da olumsuz gelişmelerin izini sürmektir.

Üç bölümden oluşan tezimizin birinci bölümünde, bir yazarın nasıl bir yaşamın içinden geçerek yoğrulduğunu, dünya görüşünü biçimlendirdiğini, sanat anlayışının oluşmasında kimlerin etkisinde kaldığını, ulaştığı sanat anlayışında nereye varmayı amaçladığını ortaya koyabilmek için; aile yaşamına, çalışma hayatına, arkadaşlıklarına, ülkedeki hakim anlayışla ilişkisine mercek tutarak, özyaşam öyküsüne yer verdik. Böylelikle bu kısım, Orhan Kemal'in toplumsal bir kişilik ve sanat insanı olarak ortaya konulduğu bir bölüm oldu. Çalışmamızın ikinci bölümü, 1945-1960 yılları arasında Türkiye'de ekonomik ve siyasal adımların incelenmesinden oluşmaktadır. Böyle olmasına karşın, dünyada meydana gelen gelişmelere göz atmadan geçmek eksiklik olacağından ve ülke içi koşullar tam anlaşılamayacağından, 2. Dünya Savaşı ve savaş sonrası, dünyada esen politik rüzgarlara da değinilmiştir. Bu dönemde atılan temeller, ülke insanının yaşamında uzun yıllar etkili olacak bir hava yaratmıştır. Toplumcu gerçekçi bir yazarın etrafını saran gelişmeleri, ülkedeki yönetim anlayışını ortaya koymadan, onun düşünce ve sanat yaklaşımını kavramak mümkün olmayacaktı. Bu yoldan hareketle, dönem içindeki ekonomik ve siyasal uygulamaları araştırıp çalışmamızın ikinci bölümünü oluşturduk. Üçüncü ve son bölüm ise, romanların incelenmesine ayrılmıştır. Yazarın kitap olarak basılmış tüm romanları araştırılmış ve on dört eserde çalışmamıza konu olabilecek nitelikler saptanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORHAN KEMAL'İN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

1. ORHAN KEMAL'İN HAYATI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. ORHAN KEMAL VE AİLESİ

Avukat, çiftçi, Ahali Fırkası lideri Abdülkadir Kemali Öğütçü ile eski bir öğretmen olan Azime Hanım'ın; ikisi erkek, beş çocuğundan en büyüğü olan Orhan Kemal'in asıl adı Mehmet Raşit Öğütçü'dür. 15 Eylül 1914'te Adana'nın Ceyhan ilçesinde doğmuştur. Abdülkadir Kemali, o sırada Çanakkale'de topçu teğmeni olarak görev yapmaktadır.

Orhan Kemal'in annesi Azime Hanım Adanalıdır. 1889'da doğmuş, rüştiyeyi bitirdikten sonra iki yıl kadar ilkokul öğretmenliği yapmıştır.

Yazarın babası Abdülkadir Kemali, 1908'de İstanbul Darülfünunu'nda hukuk öğrenimi görürken İttihat ve Terakki Fırkası'na katılır. Özellikle Talat Paşa'ya hayrandır. Bu sevgi öylesine güçlüdür ki, 1923'te doğan üçüncü çocuğuna, kız olmasına rağmen, Talat ismini koymuştur.

Abdülkadir Kemali, hukuk öğrenimini tamamlayınca savcı yardımcısı olarak Siirt'te göreve başlar. Adana'dan, babasının akrabalarından Azime ile bir evlilik yapar. Bir süre sonra terfi ederek Kirmasti (Mustafakemalpaşa) kaymakamlığına atanır; fakat orada çok kalmaz; ailevi sebeplerden ötürü istifa edip Ceyhan'a dönerler.

Abdülkadir Kemali, İttihat ve Terakki'nin Bilecik'te sorumlu yazmanlığını yapmış ve daha sonra gönüllü olarak Çanakkale Savaşı'na katılmıştır. Topçu teğmeni olarak savaşırken, 1914 Eylülü'nde Mehmet Raşit dünyaya gelir.¹

---

¹ Asım Bezirci, *Orhan Kemal - Yaşamı, Sanatı, Eserleri, Anıları*, 5. Basım, Evrensel Basım Yayın, 2003, İstanbul, ss. 13-14.

1.2. ABDÜLKADİR KEMALİ BEY'İN BÜYÜK MİLLET MECLİSİNE GİRMESİ

1920-1923 döneminde, 1. Büyük Millet Meclisi'nde Abdülkadir Kemali Bey Kastamonu milletvekili olarak bulunur. İlk Lahiya Encümeni'nde görev aldıktan sonra 3 Mayıs 1920'de adliye bakanı olur.²

1.3. ABDÜLKADİR KEMALİ BEY'İN MUHALEFETE GEÇMESİ

1923'te Adana'ya dönen Abdülkadir Kemali Bey, Ceyhan'da çiftçilikle uğraşmayı tercih etmiştir. Milletvekilliği teklif edilse de kabul etmez. Toksöz gazetesini çıkarmaya başlayarak, siyasete başka bir kulvardan devam etmeye çalışır; fakat bir yazısı yüzünden tutuklanarak önce Diyarbakır'a, ardından da Elazığ'a gönderilerek İstiklal Mahkemesi'nde yargılanır. 1925 yılının Şubat ayında Şeyh Sait İsyanı'nın başlamasıyla önlem olarak 4 Mart 1925'te Takrir-i Sükun Kanunu çıkarılır. 6 Mart 1925'te bakanlar kurulu kararıyla, diğer gazetelerle birlikte Toksöz gazetesi de kapatılır. Abdülkadir Kemali Bey'in tutukluluğu on bir ayın sonunda biter. Beraat eder ve Adana'ya geri dönerek bu defa avukatlık yapmaya başlar.³

Çok partili düzene geçilmeye çalışıldığı yıllarda, 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın ardından, muhalif olarak harekete geçen Abdülkadir Kemali Bey, 1930 Eylülü'nün son günlerine doğru Ahali Cumhuriyet Fırkası'nı kurmuştur.

Kemali Bey, kurduğu partinin amacını, ahaliyi refaha kavuşturmak olarak ilan eder. İstanbul basınının yeni kurulan partiye ilgisiz kalması, onu bir matbaa satın almaya iter ve Ahali Gazetesi'ni yayınlamaya başlar.

Ahali Gazetesi, bir yandan partinin propagandasını yaparken, diğer yandan da mevcut hükümeti eleştirmeye girişir. Adana merkezli parti, temsilciliklerini yaygınlaştırmaya çabalar. Kozan, Osmaniye ve Maraş olmak üzere yeni temsilcilikler açılır.

Menemen Olayı'nın ertesinde, çok partili sisteme geçmek için henüz erken olduğu anlaşılacak, Cumhuriyet Halk Fırkası dışındaki bütün partiler kapatılmasına rağmen Abdülkadir Kemali Bey, gazetesi ve partisiyle hükümete karşı muhalefetini sürdürmeye

---

² Bezirci, a.g.e., s. 16.

³ Bezirci, a.g.e., s. 16.

devam eder.⁴ Önce Adana Valisi Hilmi Uran daha sonra da yakın arkadaşlarının uyarılarıyla, ülkede kalmanın kendisi için birtakım kötü sonuçları olabileceğini düşünerek⁵, yurt dışına çıkan Abdülkadir Kemali Bey, ilk olarak, o sıralar bir Fransız mandası olan Antakya'ya gider. Altı ay burada kalır.⁶

Düşüncelerini hukuk ve tarihle zenginleştiren, “*dürüstlükten ödün vermeyen kişiliği, dobra sözleri ve mertçe davranışları yüzünden çevresinde cesur bir muhalif olarak*”⁷ bilinen Abdülkadir Kemali Bey'in gidişinden sonra, geride kalan ailesi için sıkıntılı günler başlamıştır; fakat Orhan Kemal için bu tam da böyle değildir. O, babasının otoritesinden kurtulduğu için sevinçlidir.⁸

1.4. BABASININ TÜRKİYE'DEN AYRILMASINDAN SONRA ORHAN KEMAL

“*Orhan Kemal'in babası evde her zaman otoriter bir kimliğe sahip olmuştur.*”⁹ Baba ve oğul arasındaki çatışma ortamı Orhan Kemal'in eserlerine de yansımıştır. Çocukluğunda gördüğü baskıdan, yediği dayaklardan ötürü babasından nefret ettiği de olmuş, kendisine sağlam bir dayanak kabul ettiği de. “*Koskoca bir hükümete karşı koymuş bir babanın oğlu olmaktan gizli bir gurur duyar.*”¹⁰

Babası, ailesini geride bırakarak gittiğinde Orhan Kemal 15-16 yaşlarındadır. Orta son sınıftaki eğitimini yarıda keser ve babasının yokluğunun meydana getirdiği boşlukta denetimsiz kalır. Bütün ilgisini futbola vermiş, başıboş bir hayat sürmeye başlamıştır; fakat bu uzun sürmez. Bir süre sonra Abdülkadir Kemali Bey ailesini yanına alır.

Beyrut'ta ailece tek odaya yerleşirler. Abdülkadir Kemali Bey Lübnanlı olmadığından avukatlık yapması mümkün değildir. Çareyi eşinin bileziklerini bozdurup bir

⁴ Hurşit İlbeyi, *Orhan Kemal, Hayatı-Sanatı-Eserleri-Eserlerinden Seçmeler*, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2002, s. 15.

⁵ Bezirci, a.g.e., s. 17.

⁶ Yiğit Yücel, “Muhafif Bir Ses: Abdülkadir Kemali Bey ve Ahali Cumhuriyet Fırkası”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014, s. 59.

⁷ Yücel, a.g.m., s. 71.

⁸ Bezirci, a.g.e., s. 17.

⁹ Bedia Koçakoğlu, “Baba Evi'nin Kapısındaki Çocuğa Freudyen Bir Bakış Denemesi”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014, s. 304.

¹⁰ Atilla Mülayim, “Orhan Kemal'in Politik Kimliği ve Din Algısı”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014, s. 120.

lokanta açmakta bulur.¹¹ Burç Meydanı'na çıkan sokaklardan birindedir bu lokanta; ancak beklenildiği gibi olmaz ve sonu hüsrarla biter.¹²

Memleketinden uzakta, yeniden babasıyla birlikte yaşamaya başladığı günleri karanlık günler olarak niteleyen Orhan Kemal, Beyrut caddelerinde işsiz ve parasız vakit geçirir.

Sabah erkenden, babasına görünmeden çıkar evden. İş arar; fakat bulamaz. Yabancı bir ülkede, anadilinden başka bir dil bilmeyen bir çocuğa kimse iş vermeye yanaşmaz. O da akşam karanlığına kadar dolaşır, sonra eve döner.¹³

Beyrut'ta geçen zor günlerin sebebini babası olarak görür ve ona karşı asileşir. Ev halkına karşı da ilgisizdir. Ayrıldığı vatanını özleyip geceleri yatağında gözyaşı döker. “Orhan Kemal gurbette yaşamayı ve ölüp gitmeyi kıyametin kopmasıyla eşdeğer görür.”¹⁴

Bütün bir günü sokaklarda gezerek geçirdikten sonra eve döndüğü bir günü şöyle anlatır:

“Gene böyle bir gündü. Parlak güneş, mavi gök, çarşaf gibi deniz ve dev apartmanların hayranlığı içinde istemeye istemeye eve dönmüştüm. Babam her zamanki yerinde, kitap ve gazete yığınları arasındaydı. Lambamızı yakmamışlardı daha. Babam, bu loş, bu alaca karanlıkta büsbütün koyulaşmış bir öfke, bir küfür yığınına benziyordu. Ona sezdirmeden odaya kayarken birden, ‘ yarın bir tarafa ayrılma. İbrahim Efendi gelecek, sana iş bulacak.’ dedi. Birden öyle sevindim ki. Sanki ‘hazır ol yarın Adana’ya gideceksin’ demişlerdi.”¹⁵

Her fırsatta kendisine hakaret eden babasından bu defa duyduklarıyla mutlu olur. Bundan böyle onun için kötü şeyler düşünmemeye, içinden küfür etmemeye karar verir. Daha evvel babasının yaptıkları için, onu bağışlamıştır. Boynuna sarılmak ister. Oysa babası başını kaldırıp da onu karşısında görünce, bu durumunu çalışmak istememesine yorar. Serseriliğin içine işlediğiyle itham eder onu. On yedi yaşındaki bir evladı babanın beslemek zorunda olmayacağını ve yarın işe gideceğini söyler.¹⁶

Ertesi gün babasının arkadaşı İbrahim Efendi, onu bir matbaanın kapısından içeri sokar. Orada çalışan insanların işlerini yaparken dönüp ara ara kendisine bakmasından

---

¹¹ Bezirci, a.g.e., s. 8.

¹² Yücel, a.g.m., s. 71.

¹³ Nurer Uğurlu, *Orhan Kemal'in İktal Kahvesi*, 2. Baskı, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 160.

¹⁴ Erhan Akdağ, “Orhan Kemal’in Roman ve Öykülerinde Göç ve Gurbet”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014, s. 225.

¹⁵ Uğurlu, a.g.e., s. 160.

¹⁶ Uğurlu, a.g.e., ss. 160-161.

hoşlanmaz. O bakışlar kendisinde kayırılmış biri duygusu yaratır ki, buna alışkın değildir. Hiçbir zaman kayırılmamıştır. Hatta ilkokulda tembeller sırasında oturmuş, sonuna kadar da oradan kurtulamamıştır. Hal böyleyken, babası hiçbir gün bu durumu değiştirmek için kimseye ricada bulunmamıştır. İşe kabul edilmiş ise bir kayırma seziyor ve bu durum da kendisini utandırıyor.

Adama ihtiyaçları olmadığı halde İbrahim Efendi'nin hatırı için, haftalık yüz elli kuruşla işe alınır. Görevi kağıt kesme makinesinde kol çevirmektir.¹⁷

“... Vişne çürüğü fesini her zaman sol kaşına doğru yıkan ustamsa, zayıf, uzun boylu, şakacıydı. Herkese takılır sık sık kahkahalar atardı... Makinenin demirine takılı ceketinin iç cebinde her zaman rakı şişesi bulunurdu. Kesilecek kağıt yığınlarını makinenin demir tablasında düzeltir, bıçağın altına sürer, sıkıştırır, bana “yallah” dedikten sonra rakısını cebinden çıkarır, dikerdi. Bense olanca kuvvetimi zayıf kollarımda toplar, bütün gücümle kolu çevirip kağıdı kesene kadar, o, şişeyi aldığı yere koyar, seslenirdi ‘kağı’...”¹⁸

Basımevinin karşısındaki çikolata fabrikasında çalışan Rum kızı Eleni'yle ilk aşkını da bu yıllarda yaşar Orhan Kemal.

Bir gün Eleni ortadan kayboluverir. Kimi evlendi der, kimi ağabeyi başka memlekete götürdü... Fakat ne olursa olsun, Eleni yoktur artık... Eleni'yi yitirmek, Beyrut'u da katlanılması güç bir yer haline getirir Orhan Kemal'de. Daha fazla kalmak istemez; memleketine dönmek, arkadaşlarının arasında olmak özlemi duyar.¹⁹

1.5. ADANA'YA DÖNÜŞ

1932 Haziranı'nda önce Orhan Kemal, altı ay sonra da annesi ve kız kardeşi Adana'ya döner. Babaannesinin yanına yerleşirler. Orhan Kemal'in başıboş, özgür günleri yeniden başlamıştır. Kendini futbola kaptırır. Eleni'nin yerini de Bedriye adındaki genç kız doldurur. Onunla evlenme planları yapar.

Bedriye, Orhan Kemal'in okuması için ısrar edince İstanbul'a, halasının yanına gider. Amacı yarım bıraktığı öğrenimini tamamlamaktır; fakat Adana'daki arkadaşlarından aldığı mektup, İstanbul'dan ayrılmasına sebep olur. Sevgilisinin başkasıyla birlikte olduğu yazmaktadır mektupta. Geri dönünce Bedriye'yi bulur, tartışıp ayrılırlar.²⁰

¹⁷ Uğurlu, a.g.e., ss. 161-162.

¹⁸ Uğurlu, a.g.e., s. 163.

¹⁹ Uğurlu, a.g.e., ss. 18-19.

²⁰ Bezirci, a.g.e., s. 19.

Orhan Kemal henüz bir iş sahibi olamamıştır. Günleri kahvehanelerde geçer. Bu sıralarda kafasında bir takım sorunlar oluşur. Düşünüp çözüm üretmeye çabalasa da başaramaz. Ve bir gün, kahvede tanıdığı İsmail Usta, sorunlarına çözüm olacak kitapları eline tutuşturur.²¹

İsmail Usta'dan başka Selahattin Usta, Ali Şahin, Dayı Remzi gibi sınıf bilincine sahip işçilerle tanışması, Orhan Kemal'in yaşamında bir dönüm noktasıdır. Bu insanlar onda bir uyanış başlatmış, okuma alışkanlığı kazandırmışlardır.²²

Aynı yıllarda, henüz on dokuz yaşındayken, otuz yaşında bir bar kadını olan Güzide'ye gönlünü kaptırır. *“Orhan Kemal'in 'kötü yol'dan para kazanmak zorunda kalan kadınları yargılamadan anlatmasında, Güzide'den dinlediği hayat sahnelerinin etkisi vardır.”*²³

İlk gençlik yıllarının merkezindeki futbolla ilgili bir gelecek tasarısı vardır. İstanbul'a kaçacak, büyük kulüplerin dikkatini çekip ünlü olacak ve o kulüplerin bulduğu iyi işlerde çalışacaktır. Aynı hayalleri bazı arkadaşları da kurar. İstanbul'a kaçıp büyük kulüplerde futbol oynayıp iyi işlerde çalışmaya başlayınca, sevgililerini de İstanbul'a getireceklerdir.²⁴

Bir gün planlarını gerçekleştirmek için İstanbul'a kaçarlar; fakat gerçek dünya farklıdır. Büyük kulüplerin dikkatini çekmeye fırsat bulamazlar. *“Çünkü aşktan da, futboldan da önce geliyordu ekmek!”*²⁵

Arkadaşı Gazi ile açlıkları daha vapurda başlamıştır. İstanbul sokaklarında parasızdırlar. Sonunda pes edip hayallerini gerçekleştiremeden Adana'ya dönmekten başka çıkar yol görememişlerdir.²⁶

1.6. FABRİKA MEMURU ORHAN KEMAL

1935 yılına gelindiğinde soylu bir aileden, varlıklı olduğu kadar tutucu, *“kafasının içinden Türkiye'yi yönetebileceğini sanan bir avukat, bir gazeteci, Türkiye Cumhuriyeti'nin birinci dönem Kastamonu milletvekili, dahası Ahali Cumhuriyet*

---

²¹ Bezirci, a.g.e., s. 19.

²² Mehmet Narlı, *Orhan Kemal'in Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002, s. 7.

²³ Narlı, a.g.e., s. 7.

²⁴ Fikret Otyam, *Arkadaşım Orhan Kemal ve Mektupları*, Güniz Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 259.

²⁵ Otyam, a.g.e., s. 259.

²⁶ Otyam, a.g.e., s. 259.

Fırkası'nın kadir-i mutlakı"²⁷ Abdülkadir Kemali Bey, Kudüs'te bir Arap avukatla çalışmaya başlamıştır. Karısını ve üç kızını yanına alır. Orhan Kemal Adana'da kalmıştır. Babaannesiyile oturmaya devam eder. Bu sırada Milli Mensucat Fabrikası'nda katip olarak iş bulmuştur.

Fabrika sahibi Nuri Ağa (Has) yanında çalışan katibin babasının kim olduğunu öğrenince işler değişir. Katiplikten alınarak imalat ambar memurluğuna verilir.²⁸

1.7 EVLİLİK

Milli Mensucat Fabrikası'nda çalışırken, işçi kızlardan Nuriye yeni aşkı olur Orhan Kemal'in. 1922 Zagreb doğumlu Nuriye, beş yaşındayken annesini kaybetmiştir. Babası Malik Aksoy, 1. Dünya Savaşı'nın ertesinde Türkiye'ye göçmüştür.²⁹

Orhan Kemal, Nuriye'yle evlenmek istediğini Kudüs'teki babasına mektupla bildirir. Abdülkadir Kemali Bey'den, genç kızı babaannesinin beğenmesi gerektiği cevabını alınca çok sevinir.³⁰

Fabrikadan kazandığı para azdır. Ev geçindirmesi kolay olmayacaktır ama, kendisi yirmi iki yaşında, Nuriye de on dört olunca, bunları derinlemesine düşünecek, hayatın zorluklarını kavrayacak halde değillerdir.

Orhan Kemal'in daha sonraki yıllarda kaleme aldığı *Cemile* adlı romanı, yazarın Nuriye ile yaşadığı aşkı işler.

1936 Ağustosunda nişanlanırlar. 1937'nin 5 Mayısı'nda ise evlenirler. 2 Haziran 1970 yılına, yani Orhan Kemal'in ölümüne dek süren bir evlilik olur bu.³¹

1.8. AHLAKSIZ TEKLİF VE İŞİNE SON VERİLMESİ

Hilmi Efendi adında bir tüccar 1938 yılının Şubat ayında Orhan Kemal'i dükkanına çağırıp ona bir teklifte bulunur. Muhasebeye kalın bez, kalın iplik yazdıracak, fakat Orhan

²⁷ Y. Kenan Karacanlar, *Orhan Kemal*, Tüm Yayınları, İstanbul, 1974, s. 9.

²⁸ Bezirci, a.g.e., s. 20.

²⁹ Bezirci, a.g.e., s. 22.

³⁰ Bezirci, a.g.e., s. 22.

³¹ Bezirci, a.g.e., s. 23.

Kemal çuvallara ince bez, ince iplik dolduracaktır. Bunun karşılığında da Hilmi Efendi Orhan Kemal'e her hafta yüz lira verecektir.³²

Yeni görevinde tedirgindir. Bu işe babasının ve kendisinin şerefının lekelenmesi için verildiğine dair kuşku duyar. Burada müşteriyle anlaşıp çok para elde etmesi mümkündür. Önceki katipler kendi işlerini kuracak parayı bu yoldan elde edip el kapısından kurtulmuşlardır.³³

Orhan Kemal tarafından hiç beklemediği bir biçimde sertçe reddedilen Tüccar Hilmi Efendi, işin peşini bırakmayarak fabrikanın sahibi Nuri Ağa'ya gider. Orhan Kemal'in ambardan mal çalmayı teklif ettiğini söyler. Zaten bir fırsat kollayan Nuri Ağa, ay sonunda Orhan Kemal'i işten çıkararak dürüstlüğüne cezalandırır.³⁴

1.9. ASKERLİK VE HAPİSHANE

Orhan Kemal'in kızı Yıldız, 1938 yılının Nisan ayında dünyaya gelir. Orhan Kemal kızının doğumundan yirmi gün sonra askere çağrılır. Niğde'de altı ay askerlik yapacaktır.

Askerlik görevinin bitmesine kırk gün varken, o yıllarda henüz komünizm hakkında bilgi sahibi bile değilken, Nazım Hikmet ve Maksim Gorki'nin kitaplarını okuduğu gerekçe gösterilerek mahkemeye sevk edilir.

Yabancı rejimler lehinde propaganda yaparak askeri isyana tahrik teşebbüsünden tutuklanır. Yapılan yargılama sonucunda, 27 Ocak 1939'da, Ceza Kanununun 94. Maddesine göre beş yıla hüküm giyer.³⁵

1938 yılında girdiği cezaevinden 1943 sonbaharında çıkar.³⁶ Kendisi cezaevine girince, arkasında bıraktığı küçük ailesi de çok zor günler geçirir. İşlediği öne sürülen fikir suçu, Nuriye Öğütçü'nün aktardığına göre, o günlerin Adanası'nda, bazı insanlar tarafından, bir utanç gibi ailenin yüzüne çarpılır.³⁷

Atatürk'ün ölümünün ardından, 1939 yılında Abdülkadir Kemali Bey Türkiye'ye döner. Oğlunun başına gelenlere çok üzülür ve onu Kayseri Cezaevi'den Adana

---

³² Bezirci, a.g.e., s. 24.

³³ İlbeyi, a.g.e., ss. 19-20.

³⁴ Bezirci, a.g.e., s. 24.

³⁵ Bezirci; a.g.e., s. 24.

³⁶ Otyam; a.g.e., s. 411.

³⁷ Bezirci; a.g.e., s. 24; Otyam, a.g.e., ss. 410-412.

Cezaevi'ne getirmek için çabalar ve başarır; fakat bu girişim hiç de beklediği gibi bir sonuç vermez. Çevredeki fanatiklerin saldırganlığı artar. Ailenin yaşadığı ev taşlanır. Arabaya binip bir yere gidecek olsalar saldırıya uğrarlar. Bir süre sonra Abdülkadir Kemali Bey, Bergama Ağır Ceza Reisliği'ne atanır. Oğlunun Adana'da yalnız kalmasını istemediğinden, onun da Bursa Cezaevi'ne naklini sağlar.³⁸

1.10. CEZAEVİNDE İLK ŞİİRLER

Orhan Kemal Kayseri Hapishanesi'nde hece ölçüsüyle yazdığı şiirleri Yedigün dergisiyle Yeni Mecmua'ya gönderir. Şiirlerden ilki, Reşat Kemal imzasıyla ve *Duvarlar* adıyla 25 Nisan 1939'da Yedigün'de yayınlanır. 1939 yılı boyunca Raşit Kemal imzasıyla Yedigün'de ve Yeni Mecmua'da şiirleri yayınlanmaya devam eder.³⁹

1.11. NAZIM HİKMET'İN BURSA CEZAEVİNE NAKLİ

Nazım Hikmet 1940 yılının Aralık ayında, Çankırı Cezaevi'nden Bursa Cezaevi'ne nakledilir. Hapishane kaleminde çalışan Orhan Kemal, edebiyatla, özellikle şiirle ilgilenen biri olarak, Nazım Hikmet'in geleceğini öğrendiğinde çok sevinir.⁴⁰

Nazım'a olan hayranlığı kendisini genç yaşta hapis hayatıyla tanıştırmıştı. Hayranı olduğu büyük şair şimdi çok yakınındaydı. Her fırsatta onun yanına gider, yaşamından, edebiyattan konuşur ve Nazım'ın ilgisini üzerine çeker. “*Nazım, bu sanatsever ve arkadaşı Kemal Tahir'in gençliğine benzeyen edebiyat heveslisinin odasına taşınmasına razı oldu, hapishane idaresi de buna onay verdi.*”⁴¹

Kemal Tahir'e benzettiği bu genç adamın onunla mektuplaşmasını isteyen Nazım Hikmet olmuştur. Orhan Kemal, yazdığı şiir ve hikayelerinin bazılarını Kemal Tahir'e göndermiş, onun eleştiri ve yönlendirmelerini Nazım Hikmet'le oturup tartışmışlardır.⁴²

Orhan Kemal'in Nazım Hikmet'le tanışması, yazarlık hayatının dönüm noktalarından biridir. O yıllarda şairin etkisi altındadır; fakat Nazım, onun şiirlerini

³⁸ Bezirci, a.g.e., s. 24; Otyam, a.g.e., ss. 410-412.

³⁹ Bezirci, a.g.e., ss. 25-26.

⁴⁰ Bezirci, a.g.e., s. 26.

⁴¹ Kemal Sülker, *Bilinmeyen Mektuplarıyla Nazım Hikmet Orhan Kemal Dostluğu*, Amaç Yayıncılık, t.y., ss. 9-10.

⁴² Sülker, a.g.e., s. 11.

beğenmez. Oysa yazdığı şiirlere hayrandır genç adam. Nazım Hikmet gelmeden evvel, kendisini hapishanenin en büyük şairi olarak görür.⁴³

Nazım Hikmet Orhan Kemal'in şiirlerini beğenmemesine rağmen, kendisinde iyi bir sanatkar için gereken kumaştan olduğunu söyler. Onunla yakından ilgilenmek ister. Kültürüyle, Fransızcasıyla... Düzenli dersler yapacaklardır.⁴⁴

Nazım Hikmet'in beğenmemesine rağmen, Orhan Kemal ısrarla şiir yazmaya devam eder. Bu süreçte; her gün yedi, sekiz saati bulan ders çalışmaları da başlamıştır.⁴⁵

Nazım Hikmet'inkilere benzeyen şiirler de yazar; fakat cesareti kırıldığından yazdıklarını ona gösterme gücü bulamaz kendinde.

Şair, genç, hevesli adamla inceden inceye, her şeyiyle, karakter ve görüşlerine varıncaya kadar ilgilenir.⁴⁶

Bir gün Nazım Hikmet'in eline Orhan Kemal'in karaladığı bir roman başlangıcı geçer. Okur. Hapishane avlusunda olan Orhan Kemal'in yanına gidip müsveddeleri yazanın kendisi olup olmadığını sorar. Orhan Kemal, çekinerek de olsa kaleme alanın kendisi olduğunu itiraf eder.⁴⁷

Beğenmiştir yazdıklarını Nazım Hikmet. Bundan sonra düz yazı üzerinde çalışmasını ister. Uzun uzun anlatır. Küçük hikaye denemesini söyler. Oysa Orhan Kemal o vakitler hikayeye çok yabancısıdır. Bunun önemli olmadığını belirten Nazım Hikmet, aksine daha olumlu sonuçlar doğuracağını, kimsenin etkisine kapılmadan, kendine has şekli bulacağına ısrar eder. Böylelikle Orhan Kemal'in yazarlık hayatında yeni bir sayfa açılır artık. Şiir ikinci planda kalmıştır. Nazım Hikmet'le derslere devam ederken, hikayeciliğin de temelleri kurulmaya başlar.⁴⁸

Bir söyleşide romanın kendisinde hikayeden önce geldiğini belirtmiştir. *On sekiz Yaşım* isimli ilk küçük romanını o yıllarda Nazım Hikmet'in yardımıyla yazmıştır. Daha sonra yavaş yavaş hikayeye geçtiğini söyler.⁴⁹

---

⁴³ Orhan Kemal, *Nazım Hikmet'le 3,5 Yıl*, 5. Basım, Everest Yayınları, 2007, İstanbul, s. 17.

⁴⁴ Kemal, *Nazım Hikmet'le 3,5 Yıl*, a.g.e., ss. 23-24.

⁴⁵ Bezirci, a.g.e., s. 30.

⁴⁶ Kemal, *Nazım Hikmet'le 3,5 Yıl*, a.g.e., s. 26.

⁴⁷ Kemal, *Nazım Hikmet'le 3,5 Yıl*, a.g.e., s. 31.

⁴⁸ Kemal, *Nazım Hikmet'le 3,5 Yıl*, a.g.e., ss. 31-32.

⁴⁹ Bezirci, a.g.e., s. 31.

Uzun zaman hikaye yazmış, kalemi ustalaştıktan sonra, cezaevi günlerinin ardından romana geçmiştir.

Orhan Kemal'in ilk düz yazısı, 1940 yılında Yeni Edebiyat dergisinde yayınlanan *Balık*'tır. Bu düz yazı, aynı zamanda *Baba Evi* romanının bir bölümünü oluşturmaktadır. İlk hikayeler 1941'de, yine Yeni Edebiyat dergisinde yayınlanmıştır. Reşit Kemal imzasıyla *Bir Genç Münevver* adlı öykü yayınlanırken, Orhan Raşit imzasıyla *Bir Yılbaşı Macerası* ve *Kardeşim Niyazi* yayınlanmıştır. 1942 yılında Orhan Kemal imzasıyla *Yürüyüş* dergisinde *Babam* ve 1943 yılında *Telefon* ile *Bir Ölüye Dair* adlı hikayeler basılır. 1942'de İkdam gazetesinde *Güllü*, *Asma Çubuğu*, *Balık* ve 1943'te gene İkdam gazetesinde *Vatana Dönüş*; Yurt ve Dünya dergisinde *Çocuk Ali* hikayeleri yer bulmuştur.⁵⁰

1.12. CEZAEVİNDEN ÇIKIŞ

İkinci Dünya Savaşı yıllarında ülke genelinde sıkıntılı günler ve geceler geçirilirken cezaevinde de durum farklı değildir.

Almanlar, Bulgaristan'a kadar sokulmuştu. Savaş Türkiye'nin burnunun dibindeydi. 1942 yılı hapisanede Alman taraftarlığının arttığı yıl olmuştu. Ara sıra alınan gazeteler veya Nazım'a gönderilenler, hapisane idaresinin mahpusların faydalanmasına izin verdiği eski radyo, yazın tahtakurularına eklenen bezdirici sıcak, kışınsa tam tersi soğuk olan hapisanede, dışarıda olup bitenleri kendilerine aktaran tek vasıtaydı.⁵¹

Almanların *yıldırım harpleri* yaptıkları sırada radyonun başı, ağalardan yalın ayaklı mahkumlara kadar çeşitli insanlarla dolar, herkes olanı biteni anlamaya çalışır. Ve Alman zaferini alkışlayan, bununla gururlanan insanlar vardır aralarında.⁵²

Cezasını tamamlayan Orhan Kemal 23 Eylül 1943 sabahı, Nazım Hikmet ve diğer arkadaşlarıyla vedalaştıktan sonra cezaevinden çıkar. Evine kavuşacağı için sevinirken, Nazım Hikmet'ten ayrıldığı için üzülür.

Nazım Hikmet, Orhan Kemal'in gelecekte ülkenin en büyük yazarlarından biri olacağına inanıyordur. İnsanlardaki sanat kabiliyetini değerlendirmekte yanılmadığını,

⁵⁰ Bezirci, a.g.e., s. 31.

⁵¹ Kemal, *Nazım Hikmet'le 3,5 Yıl*, a.g.e., s. 52, 55.

⁵² Kemal, *Nazım Hikmet'le 3,5 Yıl*, a.g.e., s. 55.

onda sanatkar malzemesi bulunduğunu ve bu yüzden kendisine güveninin sonsuz olduğunu ifade eder.⁵³

Adana'ya dönünce iş bulmakta zorlanır. Kimse ona iş vermek istemez. Fazla seçeneği olmadığından bulabildiği tek işe razı olur. Karataş'ta, toprak taşıma işinde amele olarak birkaç ay çalıştıktan sonra 14 Nisan 1944'te Devlet Demiryollarına hamal olarak girer. Haziran ayında iş değiştirir. Güzel İzmir Nakliyat Ambarı'nda çalışmaya başlasa da uzun süre devam edemez. İşten çıkarılır.⁵⁴

13 Temmuz 1944'e geldiğinde Orhan Kemal bir defa daha baba olur. Yeni doğan oğluna Nazım adını verir.

Bir arkadaşından teklif alınca, elinde avucunda ne varsa satarak ailesiyle beraber Malatya'ya gider. Arkadaşının evinde kalmaya başlar. Malatya Mensucat Fabrikası'nda iş bulsa da, fabrikadan askerlik tezkeresini istediklerinde herşey bozulur. Adana'ya dönmekten başka çıkar yol kalmamıştır.⁵⁵

1945 yılında Orhan Kemal tekrar askere çağrılır. Kilis'e gider ve kalan 35 günlük hizmetini yazıcı olarak bitirir. Böyle olmasına rağmen terhis edilmeyerek Çorum'a sürgüne gönderilir. Abdülkadir Kemali Bey, dönemin başbakanı Recep Peker'e telgraf çeker. Bunun sonucunda, 26 Ekim 1946'da serbest bırakılır.⁵⁶

1944 Kasımı'nda varlık dergisi *Revir Meydancısı Yusuf* öyküsüne sayfalarında yer verir. 1945'te *Sürmeli, Askerlik Oyunu, Uyku* öyküleri basılır. 1945 Ocağı'nda, Varlık dergisinin yaptığı ankette, Orhan Kemal okuyucular tarafından en beğenilen hikayeci seçilir. Yazar her şeye rağmen şiiirden de vazgeçmez. Orhan Raşit imzasıyla *Ekmek, İşsizlik* şiirleri Gün dergisinde çıkar. Seçilmiş Hikayeler dergisi 1948 Nisan-Mayıs sayısında Orhan Kemal'in biyografisini verir.⁵⁷

1949 yılında babasını kaybeden yazarın aynı yıl ikinci oğlu Kemali dünyaya gelir.

Askerden dönünce yeni bir işe girişir. Bir arkadaşıyla Adana'dan topladıkları sebzeleri trenle İstanbul'a yollarlar; fakat sebzelerin parası gelmeyince daha fazla devam edemezler.

⁵³ Kemal, *Nazım Hikmet'le 3,5 Yıl*, a.g.e., s. 119.

⁵⁴ Bezirci, a.g.e., s. 32.

⁵⁵ Bezirci, a.g.e., s. 32.

⁵⁶ Bezirci, a.g.e., s. 32.

⁵⁷ Bezirci, a.g.e., s. 32.

Bu defa, bir arkadaşının aracılığıyla bulunduğu Verem Savaş Derneği'nde memur olarak çalışmaya başlar; ancak bir yıl çalışır ve yine işsiz kalır. Ailenin geçim sıkıntısı tekrar başlar.⁵⁸

1949 yılında Varlık Yayınevi'nden Orhan Kemal'in iki kitabı çıkar: *Baba Evi* romanı ve *Ekmek Kavgası* adlı öykü kitabı. Bir yıl sonra ikinci kitabı basılır: *Avare Yıllar*. Seçilmiş Hikayeler dergisininin 30. ve 31. Sayıları *Orhan Kemal Sayısı* olarak çıkar. Öykülerini topluca basarlar. Abidin Dino, resimleriyle katkıda bulunur öykülere. Salim Şengil, *Sanatçı Üzerine Düşünceler* adını taşıyan yazısında Orhan Kemal hakkındaki düşüncelerini şöyle ortaya koyar: "... Kim ne derse desin, Orhan Kemal'in sanatında sonsuz bir memleket sevgisinden, insanlara karşı derin şefkatten başka bir şey görmüyoruz. Gerçeklere karşı titiz bağlılığı onu zaman zaman ve çeşitli saldırılara uğratsa da, realist bir sanat anlayışı için yaptığı mücadelenin memleket yararına olduğu mukakkaktır."⁵⁹

1.13. ADANA'DAN AYRILIŞ, İSTANBUL'DA YENİ BİR YAŞAM

Yazarlık Orhan Kemal'in hayatında önemli bir yer tutmaya başlamıştır artık. İstanbul'a giderek geçimini kalemiyle kazanmaya karar verir. Bir yandan da buna mecbur kalmıştır. Çalıştığı derneklerdeki işlerine, iktidara gelen Demokrat Partililer tarafından son verilmiştir. Üstelik yıllardır kendisini İstanbul'a gitme konusunda engelleyen babası da ölmüştür. 17 Nisan 1950'de eşi ve çocuklarıyla İstanbul'a varır.⁶⁰

Yaşar Kemal daha önce gelmiştir. Aslında Yaşar Kemal'in niyeti olmadığını söyler Orhan Kemal. O yıllarda Adana'ya sık sık gelen ve Orhan Kemal'in yanına uğrayan Yaşar Kemal, arkadaşının İstanbul'a taşınma fikrine olumlu yaklaşır. İstanbul'da tanıdıkları vardır. Nasıl olsa İstanbul'da bir iş bulacaklarına, hiçbir iş yapamaları da seyyar satıcılıkla geçimlerini sağlayacaklarına inanırlar.⁶¹

İstanbul'a göç etmeyi düşündüklerinde Orhan Kemal 37, Yaşar Kemal de 28 civarındadır. Bu yaş farkı dostluklarını etkileyen bir şey değildir; fakat Orhan Kemal'in

---

⁵⁸ Bezirci, a.g.e., s. 33.

⁵⁹ Bezirci, a.g.e., s. 33.

⁶⁰ Bezirci, a.g.e., s. 33.

⁶¹ Uğurlu, a.g.e., s. 89.

çözmeyi bir türlü başaramadığı bir kuşkusu vardır bu dostlukta: “*Birbirimizden çok mu hoşlanıyorduk, yoksa bu türlü davranmaya zorunlu muyduk?*”⁶²

Birlikte gidecekleri günü beklerken Yaşar Kemal’in İstanbul’a gittiğini öğrenir. Böylece o da ailesini yanına alarak İstanbul’a gelir.

Sirkeci’de ucuz bir otele yerleşirler. Bursa Cezaevi’nden tanıdığı bir arkadaşı vardır. Adı İzzet. İstanbul’a gelmeleri için en çok ısrar edenlerden biridir. Geldiklerinin ertesi günü İzzet’i aramaya çıkar Orhan Kemal. Bulur ve o gün İzzetlerin Kasımpaşa’daki evlerine taşınırlar. Onlar sekiz kişilik bir aile, Orhan Kemal’de ailesiyle beraber beş kişi... Evin bir odasına yerleşirler. Misafirlikleri üç aydan fazla sürer.⁶³

İlk önce eşi Nuriye’ye iş bulunur. Sultanahmet’te bir çorap fabrikasında çalışmaya başlar. Sabah birlikte çıkarlar evden, eşini fabrikaya bırakır, kendisi de bütün gün Babıali’de hikayelerini satabilmek için dolaşır.

Çorap fabrikasındaki iş, aldığı paranın azlığı sebebiyle bırakılır ve ellerindeki parayla idare ederler bir süre.

Kışa doğru Fener’de, 40 lira kirayla bir eve taşınırlar. Yakacakları yoktur. Orhan Kemal, Adana’dan getirdikleri pompalı gaz ocağıyla ısınmaya çalışarak geç saatlere kadar eserleri üzerinde emek verir.⁶⁴

Hikayelerini satabiliyordur ama, o kadar az para geçiyordur ki eline, evinin kirasını bile ödemekte zorlanıyordur. Çok çileli günlerdir. Yine de güzel günlerin geleceğini ümit ederek yaşarlar.

1952’de oturdukları ev satılınca, uzun yıllar yaşayacakları Unkapanı’nda, Üsküplü Mahallesi’ndeki eve taşınırlar. Kirası 90 liradır. Aylık kazançları ise 2-3 yüz lira... Orhan Kemal’in eşi Nuriye Öğütçü o günleri anlatırken şöyle der: “*...Raşit delik ayakkabılarla, çorapları sırlıklam dönerdi akşamları. Çocuklara ayakkabı, üst baş sağlamak en büyük derdimizdi.*”⁶⁵

---

⁶² Uğurlu, a.g.e., s. 89.

⁶³ Bezirci, a.g.e., s. 34.

⁶⁴ Bezirci, a.g.e., s. 34.

⁶⁵ Bezirci, a.g.e., s. 34.

1.14. İSTANBUL'A GELMESİNİN YAZARLIĞINA ETKİSİ

Orhan Kemal'in İstanbul'a taşınmasıyla dergilerde adına daha çok rastlanır olduğu söylenebilir. 1950'de Yeni Baştan'da *Teknik*; Yeditepe'de *İnci'nin Maceraları*, *Gurbette*, *Küçükler ve Büyükler*; Varlık'ta *Yaşasın Hürriyet*, *Parkta* ve Seçilmiş Hikayeler dergisinde *Baba* ile Orhan Kemal Özel Sayısı'nda on hikayesi yayınlanır. 1951'de Beraber'de *Şaheser*; Yeditepe'de *Dilenci*, *Ayşe ile Fatma*; Seçilmiş Hikayeler Dergisi'nde *Nurettin Şadan Bey*, *Yüz Para...* 1952'de Yeditepe'de *İş...* 1953'te yine aynı dergide *Odacı* ve *Asilzade* hikayeleri yayınlanır.⁶⁶

Yazar, bir yandan da yavaş yavaş dergilerden başka bir iletişim alanına, gazetelere doğru kaymaya başlar. Romanları gazetelerde tefrika edilir önce, sonra da kitaplaşır. 1951'de *Sarhoşlar*, 1952'de *Cemile* ve *Çamaşırcının Kızı* yayınlanır. 1952'de *Murtaza* romanı Vatan gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap halinde basılır. *Bereketli Topraklar Üzerinde*, Dünya gazetesinde tefrika edildiğinde yıl 1953'tür. Bir yıl sonra da bu roman kitaplaşır. Basında yarattığı izlenim olumludur. 1954'te *Grev* ve *72. Koğuş* okuyucuyla buluşur.⁶⁷

Orhan Kemal'in ekmeği kaleminin ucunda olduğundan çok çalışması zorunludur. Kendisini bir yazı ırgatı olarak kabul eden yazar, her sabah saat dört'te kalktığını ve yazı makinesinin başına geçtiğini belirtir. Bir takım senaryo siparişleri üzerinde çalışır. Yine sipariş edilmiş hikayeler, takma adla yazılan romanlar vardır. Kendi keyfince yazdığı hikaye ve romanlara fırsat bulabilirse mutludur. Bu yoğun çalışma, Cibali Tütün Fabrikası'nın işçiler için çalan 7.30 düdüğüne kadar devam eder.⁶⁸

1956 yılında, bu çok sıkı çalışmanın sonucu olarak altı eseri yayınlanmaya hazır duruma gelir.

1956 yılında yayınlanan *Arka Sokak* adındaki hikaye kitabı mahkemeye verilir. Orhan Kemal mahkemeyi şöyle anlatır:

“... Hikaye kitabım mahkemeye verilmişti. Hakim, iddia makamına uyarak, ‘Konularımı neden hep fakir fikaradan, işçilerden aldığımı, Türkiye’de varlıklı insanların, iyi yaşayanların olup olmadığını’ sormuştu. İlk bakışta evet, çok doğru bir soru. Neden hep bu insanları, bu insanların yoksulluğunu ele alıyorum? O zaman hakime: ‘Ben gerçekçi yazarım. En iyi bildiğim konuları alırım. Varlıklı yurttaşların

⁶⁶ Bezirci, a.g.e., s. 35.

⁶⁷ Bezirci, a.g.e., s. 35.

⁶⁸ Uğurlu, a.g.e., s. 135.

yaşayışlarını bilmiyorum, nasıl yaşadıklarından haberim yok.’ Demiş ve beraat etmişim.”⁶⁹

1957’de *Babil Kulesi, Suçlu ve Serseri Milyoner* basılırken Sait Faik Hikaye Armağanı’nı kazanır Orhan Kemal.

Okunan, eserleri basılan, yorulmadan üreten bir yazar olması birşeyi değiştirmez. Geçim sıkıntısı Orhan Kemal’in ve ailesinin hala en büyük sorunudur. Ailesini yazdıklarıyla geçindirmek zorunda olması sebebiyle, eserlerini bir kere bile okuyamadan baskıya vermek zorunda kaldığı olmuştur.⁷⁰

Geçim derdi bazen öyle hale gelmiştir ki, kendine çok yakın bulduğu, sayfalarına notlar aldığı, satırlarını çizdiği kitapları satmaktan başka çaresi kalmamıştır. Zor bir karardır ve gözüne bir türlü uyku girmemiştir.⁷¹

Arkadaşı Fikret Otyam’a yazdığı mektuplarda yaşadığı geçim sıkıntısından defalarca, sayfalar dolusu bahsetmiştir.

Otuz beş, otuz altı yaşlarındayken karamsarlığa kapılır ve bunun nitecesinde çılgınca bir karar verir. Önce kendini sigorta ettirecek, ardından da bir arabanın altına atacaktır kendini. Böylece ailesi de sigortadan para alacaktır; fakat işin ilk aşamasını başarıp kendisini sigorta ettirmesine rağmen, planın ikinci bölümünü uygulayacak cesareti bulamaz.⁷²

Türkiye’de yayınlanan eserlerin dışında yabancı dillere çevrilen eserleri de vardır. 1963 yılında Dışişleri Bakanlığı’na başvurur. Sovyetler’de yayınlanmış eserlerinin telif hakkını almak için aracılık edilmesini ister; bu başvurusundan ancak bir yıl sonra Merkez Bankası aracılığıyla 9700 lira kadar bir para alır. Birikmiş borçlarını öder bu sayede.⁷³

Devlet Kuşu romanı temel alınarak yazdığı *İspinozlar* oyununun 1964 Eylül’ünde provaları başlar. Beş yıl boyunca bekletilen oyunu ekim ayında seyirci önüne çıktığında Orhan Kemal sevinçlidir.

---

⁶⁹ Bezirci, a.g.e., s. 35.

⁷⁰ Bezirci, a.g.e., s. 38.

⁷¹ Uğurlu, a.g.e., s. 219.

⁷² Uğurlu, a.g.e., s. 383.

⁷³ Bezirci, a.g.e., s. 38.

Oyun büyük ilgi görür. Tepebaşı'ndan sonra Fatih'te de gösterilir; fakat Orhan Kemal'in yaşamı boyunca şikayet ettiği, işlerinin yoluna girmesine izin vermeyen *görünmez el* devreye girer ve oyun kaldırılır.⁷⁴

1.15. YENİDEN AŞK

1960 yılında Kitapçı İhsan Özmanav'ın dükkanında Ülkü'yle tanıştı. Zekasıyla, inceliğiyle, alımlılığıyla genç kız Orhan Kemal'i etkiledi. Sonra sık sık o dükkana gitti. Hep onun yanında olmak istiyordu. Ülkü adlı genç kız Orhan Kemal'i başka bir dünyanın içine çekti. O büyüünün etkisini şöyle anlatıyor yazar:

“Dünya bir başka dünya, hava bir başka hava, su bir başka su. Ne aramızdaki otuz, evet tamı tamına otuz yaş farkı, ne gazetelerden kitabevlerinden para koparabilmek sıkıntısı. Gidiyorum, hiç huyum olmadığı halde paldır küldür şakalarla alacağımı istiyor, alıyor, sabahleyin erken tıraş oluyorum. Ayna karşısında saçlarımı tarıyor, tarıyor, tarıyorum... Bir türkü gibi dolaşıyorum kıyı semtin harap değilse bile ‘ devr-i kadim’ den kalma evin içinde...”⁷⁵

İlerleyen ilişkileri sonunda Orhan Kemal'in Beyoğlu Alyon Sokak'ta tuttuğu pansiyona uzanır. Bir süre birlikte yaşarlar. Kısa süre sonra Nuriye Hanım'ın bu ilişkiden haberi olur. Kadın fena halde sarsılır. İntihar etmeye kalkar; fakat zamanla Nuriye Hanım yeni duruma boyun eğer.⁷⁶

Nuriye Hanım ses çıkarmayıp boyun eğse bile, çevrede dolaşan dedikodular, arkadaş eleştirileri de başlamıştır. Hem iki evin yükünü taşımak da kolay değildir. Olumsuzluklar sonucu Orhan Kemal ve Ülkü ayrılmak zorunda kalır. 1963 Temmuzunda Ülkü başka biriyle evlenir. *Bir Filiz Vardı* romanı bu aşkın yansımasıdır. Filiz, gerçek hayatta Orhan Kemal'in son aşkı Ülkü'dür.⁷⁷

1.16. YİNE İHBAR, YİNE CEZAEVİ

Ömer Şengün'ün ihbarı üzerine 7 Mart 1966'da Orhan Kemal, Türkiye İşçi Partisi Fatih İlçe Başkanı Mehmet Şahin ve aynı partinin üyesi olan Mustafa Kutlu, hücre

⁷⁴ Bezirci, a.g.e., ss. 38-39.

⁷⁵ Bezirci, a.g.e., s. 40.

⁷⁶ Bezirci, a.g.e., s. 40.

⁷⁷ Bezirci, a.g.e., ss. 39-40.

çalışması ve komünizm propagandası yaptıkları iddiasıyla tutuklanıp Sultanahmet Cezaevi'ne gönderilirler.⁷⁸

9 Mart 1966 Çarşamba gününün tarihini taşıyan Cumhuriyet gazetesinin verdiği habere göre, siyasi polis tarafından yakalandıkları, savcılıkça alınan ifadelerinin ardından Sulh Ceza Mahkemesi'nin önce serbest bıraktığı, fakat daha sonra Asliye Ceza Mahkemesi'nin tutuklama kararı verip Sultanahmet Cezaevi'ne gönderildikleri anlatılmaktadır.⁷⁹

Orhan Kemal, komünizm propagandası yaptığını kesinlikle reddeder; çünkü komünizmi ulu orta, çeşitli insanlar önünde anlatmanın komünizmin gerçekleşmesi için mümkün olmadığını bilmektedir. Savunmasında, o yıllarda Türkiye'de komünizm için bir ortam olmadığını belirtir. O güncel politikaya katılmamıştır. O bir sanatçıdır ve an itibariyle kırkı aşkın roman, hikaye, tiyatro oyunu ve yüzlerce film senaryosu yazmış, hikaye ve romanları yabancı dillere çevrilmiştir. Dolayısıyla politikayla ilgilenmeyi “*bir koltuğa iki karpuz sığdırmaya çalışmak*”⁸⁰ olarak görür.

Davanın uzun bir seyir izlediği günlerde serbest bırakılmasına dair bir umut görünmemektedir. Cezaevine gireli bir ayı geçmiştir. İktidarda Adalet Partisi vardır. Bu partinin önce sanatçı ve yazarları tutuklayarak sindirmeye, susturmaya çalışacağı ve ardından da daha büyük ölçekli tutuklamalara girişeceği söylentisi dolaşmaktadır. Bu söylenti sanatçı ve yazarlarda bir direniş geliştirmiş, bildiriler yayınlayıp sözlü ve yazılı demeçler verilerek Adalet Partisi iktidarının hukuk dışına düştüğü, sanatçı ve aydın düşmanı olduğu ifade edilmiştir.⁸¹

Türk Edebiyatçılar Birliği Başkanı Melih Cevdet Anday ve İkinci Başkan Yaşar Kemal, yaptıkları toplantıda Adalet Partisi'ni protesto etmişlerdi ve TEB yayınladığı bildiriyle, yaşananları dünya kamuoyuyla paylaşmıştı.⁸²

13 Nisan 1966 günü, Orhan Kemal ve onunla birlikte tutuklananlar Sultanahmet Cezaevi'nden tahliye olur. Elde edilen delillerin hükümlülüğe yeter nitelik taşımadığına karar verildiğinden daha sonra bu davadan beraat ederler.⁸³

---

⁷⁸ Bezirci, a.g.e., s. 40.

⁷⁹ Bezirci, a.g.e., s. 40.

⁸⁰ Uğurlu, a.g.e., s. 300.

⁸¹ Uğurlu, a.g.e., s. 308.

⁸² Uğurlu, a.g.e., s. 308.

⁸³ Bezirci, a.g.e., s. 41.

Asaf Çiğiltepe kaleme aldığı bir yazıda, namuslu insanların Orhan Kemal'in sanatına ilgisiz kalmalarının ödevlerini yapmamak demek olduğunu ifade ettikten sonra, yaşamının bazı yıllarını hapisanelerde geçiren yazara toplumun dayanak olmayışını bir kusur olarak kabul etmiştir. Ülke insanları birbirlerine Orhan Kemal gibi yazarların varlığından faydalanarak yaklaşabilir, birbirlerini tanıyabilir. Bu açık gerçeğe karşın Orhan Kemal hak ettiği ilgiyi görmemiştir. Halkını tanınması, sevmesi, sevdirmesi önemle karşılanmadığı yetmezmiş gibi, yazar bir de cezaevine atılmıştır. Asaf Çiğiltepe bunlardan yakınırken şöyle demiştir: “*Bütün bu sanatçıları yalnız yargıçlar mahkum etmez. Susanların hepsi bu işin vebali altındadır.*”⁸⁴

1.17. SAĞLIĞININ BOZULMASI

Asaf Çiğiltepe yönetimindeki Ankara Sanat Tiyatrosu, 1967 yılının Ocak ayında Orhan Kemal'in *72. Koğuş* adlı eserini sahnelemeye başlar. Oyun başarılı olur. 1968 Ocağı'nda ise *Yalova Kaymakamı (İspinozlar)* Ulvi Uraz Tiyatrosu'nda seyirci karşısına çıkar.

Yalova Kaymakamı adlı oyunun ilk gecesinde *Boyacı Bayram* rolüne çıkacak oyuncu gecikince, bu rolü oyunun yazarı Orhan Kemal oynamak zorunda kalır.⁸⁵

Çalışma, geçim derdi derken şubat ayında hastalanan Orhan Kemal, ağır sancıları sebebiyle Guraba Hastanesi'ne yatar. Mart ayında *fistülden* bir ameliyat geçirir de nisanda yine hastaneye yatırılır. Aşağı Guraba Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nda tedavisine başlanır. Taburcu edildiğinde bedeni iyice zayıflamıştır.⁸⁶

Sovyet Yazarlar Birliği, Gorki'nin yüzüncü doğum yılı sebebiyle düzenleyecekleri törene Orhan Kemal'i de davet etmesine rağmen, yazara pasaport verilmediğinden bu törene katılamaz.

1968'de Ankara Sanat Tiyatrosu'nda *72. Koğuş* 372 defa oynanır. Orhan Kemal yılın en başarılı oyun yazarı seçilir.⁸⁷

Daha ortaokul birinci sınıf öğrencisiyken, Adana'daki Asri Sinema'da Raşit Rıza Grubu'nun sahneye koyduğu *Otello*'yu sinemada çalışan bir arkadaşının onu biletsiz içeri

⁸⁴ Uğurlu, a.g.e., ss. 319-320.

⁸⁵ Bezirci, a.g.e., s. 42.

⁸⁶ Bezirci, a.g.e., s. 43.

⁸⁷ Bezirci, a.g.e., s. 43.

almasıyla kulis arasından seyreder ve bu oyundan çok etkilenir. Zaman içinde Şehir Tiyatrosu'nun, Halkevleri'nin oyunlarını seyreder. Seyrettiği oyunların etkisinde kalarak, henüz şiir bile yazmaya başlamadan önce, dokuz oyun kaleme almıştır. İlk ciddi tiyatro oyunu *İspinozlar*'a kadar aradan çok zaman geçmiş, o ilk yazdığı oyunlar Orhan Kemal'in hafızasından silinip gitmiştir.⁸⁸

1969 yılına gelindiğinde bedeni iki yeni hastalıkla tanışır: *Taşikardi ve anfizem...* Dinlenmesini ve çok çalışmamasını öğütler doktorlar.

Eskici ve Oğulları, yine Ankara Sanat Tiyatrosu tarafından *Eskici Dükkanı* adıyla sahnelenir. *Önce Ekmek* adlı eseri 1969'da Sait Faik Hikaye Armağanı'nı kazanır.⁸⁹

1.18. PASAPORTUNU ALMASI VE YURTDIŞINA YOLCULUK

Yıllarca yurtdışına çıkmak için yaptığı başvurular hem CHP devrinde hem de DP devrinde kabul edilmemiş, 27 Mayıs'tan sonra da durum değişmemiştir. Nihayet hastalığı sırasında Fikret Otyam'ın çabaları netice verir ve Orhan Kemal 23 Temmuz 1969'da pasaportunu alır. Ağustos ayında da, davetli olarak eşiyile birlikte Moskova'ya giderler.⁹⁰

Moskova'ya geldiği günün gecesi önemli bir kanama geçirince, davetlisi olduğu Sovyet Yazarlar Birliği, onu yazarlar hastanesine kaldırmıştır. Orhan Kemal uzun zamandan beri kist dermoit, tüberküloz ve kalp rahatsızlıklarından sıkıntıdadır. Doktorların yaptıkları tetkikler, yazarın beş altı ay kalıp tedavi olması, iyice dinlenmesi sonucuna varır; fakat yurt özlemine yenik düşen Orhan Kemal, ancak on gün dayanabilir ve tedavisi tamamlanmadan çıkar hastaneden.⁹¹

Hastaneyi terk etmesinde yurt özlemi kadar etkili olan bir şey daha vardır. Ülkeden ayrılırken evin ihtiyaçları için çocuklarına yeterince para bırakmadığını düşünür.⁹²

Eylül ortalarında Türkiye'ye dönerler; ama sağlığı yerinde değildir. Evden pek çıkmaz. Moskova'da yarım bıraktığı tedaviyi Bulgaristan'da tamamlamak niyetindedir. Oradan sağlığına kavuşmuş, gücü yerinde dönmeyi umut eder; çünkü kafasında, yazmayı tasarladığı eserler vardır.

---

⁸⁸ Uğurlu, a.g.e., s. 332.

⁸⁹ Bezirci, a.g.e., s. 44.

⁹⁰ Bezirci, a.g.e., s. 44.

⁹¹ Bezirci, a.g.e., s. 44.

⁹² Bezirci, a.g.e., s. 44.

Türk Dil Kurumu 1969 Hikaye Ödülü'nü Orhan Kemal'in *Önce Ekmek* kitabına verir. 22-29 Ekim günleri arasında Ankara Sanat Tiyatrosu *Orhan Kemal'e Saygı Haftası* düzenler.⁹³

1970 yılının ilk aylarında olumlu gelişmeler yaşanır. Sağlığı düzelir gibi olur. Fikret Otyam'a yazdığı mektupta kilo aldığını, kendini iyi hissettiğini, eski günlerdeki gibi olduğunu belirtir; fakat nisan ayının sonlarına doğru yeniden kriz geçirir. Bu krizi şöyle anlatır Fikret Otyam'a gönderdiği mektubunda :

“Gece bir uyandım, kalbim ökseye tek ayağından yakalanmış bir serçe kuşu gibi çırpınıyor... Korkunç... Sağlama dedim, gidiyorum. Gidiyorum ya, hiç olmazsa birkaç satır birşeyler yazayım... Dedim, hayır... Dünya pis pis dönüyor... Yattım. Sabaha kadar sürdü. Uyumuşum. Uyandım. Halim aynı. Kemali baktı, gördü, telaşlandı. Al bir kağıt, tak makineye dedim. Taktı. Çok zorlukla dikte ettim. Vasiyetimi yazdı ağır ağır. Ama bak, gene paçayı kurtardım.”⁹⁴

5 Mayıs sabahı Sofya'ya gitmek üzere Yeşilköy'den havalanan uçakta Orhan Kemal ve Nuriye Hanım da vardır.

Bulgaria Oteli'nin dördüncü katına yerleşirler. Orhan Kemal Bulgaristan'da hem tedavi olur hem gezer dolaşır. Babaannesinin soyunun bulunduğu yerlere gider; notlar alır. Bu aldığı notları kullanacağı bir roman yazmayı tasarlamaktadır. Ailesinin hikayesini anlatacağı uzun bir roman olacaktır bu.⁹⁵

Çok gezip dolaşamaz. Hastalığı engeldir. Bir gün kriz geçirir. Sofya Hükümet Hastanesi'ne yatırılır. İlk evrede korkulacak bir şey yok gibi görünür. Orhan Kemal konuşur, hatta şakalaşır bile... Durumu git gide kötüleşir ve konuşamaz olur. Doktorların yaptığı açıklamaya göre, pıhtılaşmış kan beyin damarını tıkamıştır. Bunun sonucunda ortaya çıkan durum 2 Haziran 1970'te, saat 21.15'i gösterirken ölümüne yol açmıştır.⁹⁶

4 Haziran 1970 günü Bulgar gazetelerinden, radyo ve televizyonundan bütün dünya Orhan Kemal'in öldüğünü öğrenir. 5 Haziran'da Bulgar Yazarlar Birliği yazar için bir tören tertipler. Nuriye Ögütçü, Necati Cumalı, Oğuz Akkan da bu törende bulunur.

6 Haziran'da Orhan Kemal'in cenazesi özel bir araçla ülkesine doğru yola çıkar. Saat 11.30'da cenaze arabası sınırdan içeri girdiğinde, Kapıkule Sınır Kapısı'nda Kemal

⁹³ Bezirci, a.g.e., s. 44.

⁹⁴ Otyam, a.g.e., ss. 397-398.

⁹⁵ Bezirci, a.g.e., s. 45.

⁹⁶ Bezirci, a.g.e., s. 45.

Tahir, Yaşar Kemal, Ercümen Behzad, Orhan Arıburnu, Kemal Sülker, İhsan Hasırcı, Nurer Uğurlu, Talat Kılıç gibi arkadaşları, tanıdıkları, okurları cenazeyi karşılar.

Babaeski'ye uzun bir araç konvoyuyla gelindiğinde, bir işçi elinde çiçek demediyle arabaya yaklaşır. Demedin üzerinde şunlar yazılıdır: *“Biz işçiler, hatıran önünde saygıyla eğiliriz.”*⁹⁷

Ertesi gün, 7 Haziran'da Zincirlikuyu Mezarlığı'nda toprağa verilen Orhan Kemal, Sofya'da hastanede yatarken, iki damarında meydana gelen pıhtılaşma konuşmasını imkansızlaştırınca doktorlardan istediği kağıt kalemle bu dünyadaki son yazısını yazar:

*“...Eşe dosta selam... inandığım doğruların adamı oldum. Böyle yaşadım, karınca kararınca bu doğruların savaşını daha çok sanatımda yapmaya çalıştım, kursağıma hakkım olmayan bir tek kuruş dahi girmemiştir...”*⁹⁸

2. ORHAN KEMAL'İN SANATI VE ESERLERİ

2.1. ORHAN KEMAL'İN SANAT ANLAYIŞI

Toplumcu bir yazar olarak materyalist bir felsefeye sahip olduğunu ifade eden Orhan Kemal, eserlerinin hareket noktasını da bilimsel materyalizmden alır. Türk edebiyatının devrimci yazarlarından. Kente gelmiş köylülerin, işçilerin hayatlarını gözlemleyip gerçekçi bir bakışla kaleme almıştır eserlerini. Öykülerini, romanlarını bir hedef doğrultusunda işleyen Orhan Kemal'in eserleri *“işçilere toplumsal bilinç kazandıracak niteliktedir.”*⁹⁹

Bir sanat eserini, sanatçısının fikri yapısından beslenen propaganda aracı kabul etmiş olan Orhan Kemal, toplumcu bir yazar olarak yaşadığı toplumun düzensizliğini eleştirmiş, bu düzensizliğin terk edilmesinden yana tavır koyarak, her bireyin ekonomik özgürlüğünü savunmuştur.¹⁰⁰

Bazen Adana'nın kavurucu sıcağının altında emeklerinden başka şeyi olmayan, sömürü çarkının dişleri altında inleyen pamuk işçilerinin hayatlarına, bazen de İstanbul'un gecekondulu mahallelerinde yaşam mücadelesi veren fabrika işçilerinin, kimsesiz sokak

⁹⁷ Bezirci, a.g.e., s. 46.

⁹⁸ Uğurlu, a.g.e., s. 477.

⁹⁹ Behzat Ay, “Kanlı Topraklar”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Öğütçü, Everest Yayınları, 2012, İstanbul, s. 350.

¹⁰⁰ Bezirci, a.g.e., s. 51.

çocuklarının kavgasına onlarla birlikte yaşayan birinin gözleriyle tanık eder bizi.¹⁰¹ Onun eserlerinde merkezde olan insandır. O, “bir eliyle yüzümüze ayna tutarken, diğer eliyle yol göstermeye çalışır ki bu bakış açısı onun gerçeklik algısını belirler.”¹⁰² Sanayileşme ve kentleşmenin ortaya çıkardığı büyük dönüşüm yıllarının “sosyolojisine ilişkin veriler aktardığı söylenebilecek olan Orhan Kemal’in”¹⁰³ üzerinde ısrarla durduğu, göz önüne serdiği sorun emekçi sınıfın yaşadıklarıdır.

Düzensizliği değiştirmek, her ferdin ekonomik özgürlüğünü talep etmek, bu fikir alt yapısıyla eserler ortaya koymak, mevcut düzenin çıkar odaklarına, mutsuz çoğunluğun içinde sadece kendi mutluluğunu düşünen, ellerine geçirdiklerini korumak, kimseyle paylaşmamak çabasında olanlara karşı olacağından, sanatını *politik* olarak tanımlar yazar. Orhan Kemal için, sanatçının tutumu eğlendirici olmaktan ziyade düşündürücü olmalıdır. Sanat güldürse de, ağlatsa da, yine de düşündürmelidir.¹⁰⁴

Tarık Dursun, Orhan Kemal’i Türk romanında bir aşama, bir doruk kabul eder. Büyük düşünür pozlarından, görkemli tavırlardan uzak durarak, memleketinin insanını dolaysız olarak anlattığını ifade eder. O karakterlerini günlük hayattan, her zaman, her yerde rastlayabileceğiniz insanlardan alan bir yazardır.¹⁰⁵

Tiyatronun sosyal rolü üzerine fikirlerini açıklarken, tüm sanat dalları gibi toplum eğitiminde önemine değinmiştir. Toplum düzensizliğinin sebeplerini sahnede ortaya koyan bir oyun; ekonomi, sosyoloji, psikoloji kitaplarının öğretemeyeceği kadar kolaylıkta izleyiciye etki edebilir.¹⁰⁶

O, sanatçının tanıklık etmekle yetinmesini yeterli bulmamıştır. Sanatçının insanı, onun savaşını anlayıp bu savaşa bizzat katılmasını savunmuştur. Kolaylıkla aldatılan kişilerin safında bu aldanışa engel olacaktır sanatçı. Olaylara, yaşanan hayata tanık olmayı sanatçı için namusluluk olarak görmekle beraber yeterli bulmaz. Tanıklığı aşabilmelidir sanatçı. O, kitlelere hitap etmek dileğindedir. Sanatın görevinin halkların dertlerini yansıtmak olduğunu savunur. Halk, hikayecide kendine yarar birşeyler bulmalıdır. Sanatçı

¹⁰¹ Enver Ercan, “Orhan Kemal 100 Yaşında”, *Varlık*, Yıl:82, Sayı:1287, Aralık 2014, s. 4.

¹⁰² Duygu Kuş, “Orhan Kemal’in Öykülerinde ‘Suç ve Çocuk’”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014, s. 337.

¹⁰³ Alper Gürkan, “Marksist Dünya Görüşü Ekseninde Orhan Kemal’in Anlatılarına Genel Bir Bakış”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014, s. 151.

¹⁰⁴ Bezirci, a.g.e., s. 52.

¹⁰⁵ Tarık Dursun, “Gerçek Türk Romanından Gerçek Türk Tiyatrosuna”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Öğütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012, s. 360.

¹⁰⁶ Bezirci, a.g.e., s. 52.

toplumsal konuları ele almalı, toplumu ileriye taşınmalıdır. Dünya ve ülke koşullarını beğenmeyen sanat insanı, eserleriyle bunları değiştirmeye çabalamalıdır.¹⁰⁷

Orhan Kemal, sanatçının değerlisinin halka önderlik eden, baskılara karşı duran sanatçılar olduğu iddiasındadır. Ona göre, sanatçı hem yapıtlarıyla hem de davranışlarıyla bunu ortaya koymalıdır. Sanatçının tanıklığı aşabilmesinin yolunu, teorik birikimle yetinmeyip hayatı insanlarla yaşamasında görür. Türkiyeli sanatçı, Türkiye halkıyla birlikte yaşamalıdır.¹⁰⁸

Toplumcu bir yazar olarak, bireyin gerçek mutsuzluk ya da mutluluğunun, çevresini saran düzenden kaynaklanacağına inanır. Yaşadığı çağı gözlemlediğinde, birçok toplum gibi kendi toplum düzeninin de insanları mutsuz ettiği sonucuna varır ve bunu ifade eder. İfade yolu olarak hikaye, roman, tiyatro gibi sanat araçlarını kullanır. Bu sanat dallarında bozuk, mutsuzluk yaratan düzenin sebeplerini insanlara göstermek ister. Yalnızca göstermek, uyarmakla kalmayıp bozuk, mutsuzluk üreten düzeni değiştirmek için çabalamaya çağırır.¹⁰⁹

Sanatçının yerel kapılardan uluslararası ortama bir çıkışı olabilir. Bunun için sanatçının yapıtında insani tarafları yansıtması gereği vardır. Böylelikle uluslararası bir güce ulaşabilecektir. Orhan Kemal, evrensel yapıtlara ulaşmanın yolunun sınıf gerçeğine dayanan, insana yönelmiş yeni yollar aranıp bulunarak mümkün olacağı kanısındadır.¹¹⁰ Bu anlayışını eserlerine yansıttığını da görebiliriz. Yazarın Türk edebiyatında önemli bir yer edinmesi, onun “*insanın’ bin bir türlü halini yazmış olmasından kaynaklanmaktadır.*”¹¹¹

Sadece ülkemizde değil, bütün geri kalmış ya da bırakılmış toplumlarda sanatçının konularını yurdun geri bırakılma nedenlerinden aldığını ve toplumun önünde, topluma yol gösterici olduğuna işaret eden yazar, böyle olunca da sanatçıyı toplumun tutacağına, sözlerine değer vereceğine ve sanatçının eserleriyle aydınlanacağına inanır. Sanatçının devrimci eylemin dışında kalmamasının bir namus göstergesi olduğuna değinir.¹¹²

---

¹⁰⁷ Bezirci, a.g.e., s. 52.

¹⁰⁸ Bezirci, a.g.e., s. 52.

¹⁰⁹ Bezirci, a.g.e., s. 53.

¹¹⁰ Osman S. Arolat, “Orhan Kemal Yeni Hikayecilere Cevap Veriyor”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Öğütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 376-377.

¹¹¹ Aynur Erdoğan, “‘Aydınlık Gerçekçiliğin’ Rotası”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014, s. 46.

¹¹² Yelken, “Orhan Kemal’e Sorduk...”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Öğütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012, ss 390.

Has sanatçının toplumcu olması gerektiğinin altını her fırsatta kalın çizgiyle çizmiştir. Geri kalmışlığın sebeplerine bilimsel yollardan akıl erdiren sanatçı, gerekiyorsa kalemiyle savaşa girmelidir. Bu savaştan kaçanların çıkarıcılar ya da korkaklar olduğunu düşünür.¹¹³

Türk toplumunun uyanıp aydınlanarak ileri gitmesinde sanatçının omuzlarına büyük bir yük koyar Orhan Kemal. Sanatçı; bir psikolog, bir sosyolog, bir ekonomist, bir tarihçi kadar bilgi birikimine sahip olacak; fakat bununla yetinmeyip fazladan yurt ve dünya gerçeklerine akıl erdirip yolunu belirleyecektir. O, sanata politika girmemeli diyenlere kulak asmayacaktır. Orhan Kemal, sanatı politikadan ayrı düşünemeyen bir yazardır.¹¹⁴

Altmışlı yılların başında Sovyetler Birliği'nde Svetlana Utagauri'nin *Hikayeci Olarak Orhan Kemal* adlı doktora tezinde, Orhan Kemal'in Türkiye'nin en yetenekli yazarlarından biri olduğu ifade edilir. Yazarın ideolojik olarak halkın yararına, demokrasi yüksek idealine dönük olarak, hayatı eleştireci bir gerçeklikle anlatan metoda sahip olduğu ve konu bakımından da kendisine sıradan insanların yaşantısını aldığına değinilen metinde, ayrıca Orhan Kemal'in eserlerinin 1940-1960 yılları arasında yer alan ilerici Türk edebiyatının vazgeçilmez bir parçası olduğu vurgulanır. Onun eserleri incelenmeden, çağdaş Türk edebiyatı üzerine doğru fikir edinmek mümkün olmayacaktır; çünkü teze göre, Orhan Kemal'in eserleri Türk edebiyatının en önemli gelişim aşamalarından biridir.¹¹⁵

Orhan Kemal'in ilk hikayeleri 1941 yılında dergilerde yayınlanmaya başlamış, toplu hikayeleri ise ilk kez 1949 yılında kitap halinde çıkmıştır. Daha ilk hikayelerinden başlayarak gerçekçi hikaye türünün bir temsilcisi olduğunu ortaya koymuştur.¹¹⁶

Yaşadığı hayatın sanat anlayışına etkisi kuşkuyla yer bırakmaz. Gençlik yıllarında geçimini sağlamak için girdiği dokuma fabrikasında o güne kadar görmediği bir dünyayla karşılaşmıştı. Zulüm ve ıstırapın yanında, insanlığı ve arkadaşlığı da görmüştü. İşverenlerle işçiler, fabrikatörlerle ameleler arasındaki çelişki, onu sosyalistlerin kitaplarını okumaya yöneltti. Fabrikalarda geçen yılları, arkadaşları, mücadeleleri daha sonra romanlarına,

---

¹¹³ Yelken, a.g.e., s. 392.

¹¹⁴ Yelken, a.g.e., s. 392.

¹¹⁵ Hasan Ali Ediz, "Svetlana Utagauri: 'Hikayeci Orhan Kemal...'", *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Öğütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012, s. 398.

¹¹⁶ Ediz, a.g.e., s. 398.

hikayelerine yansdı. Zaman içinde oluşan, gelişen fikirlerinin bedelini ödediği cezaevinde Nazım Hikmet’le tanışmasının da sanat anlayışına etkisi su götürmez bir gerçektir.¹¹⁷

“Halkımızın, genel olarak insan soyunun müspet bilimler doğrultusundaki en bağımsız koşullar içinde, en mutlu olmasını isteme çabası”¹¹⁸ olarak sanat anlayışını ortaya koyan Orhan Kemal çileli bir yazardır. Yazdıklarıyla ailesini zar zor geçindirmiştir. Yaşamda pek çok haksızlık vardır. Yazar, gördüğü haksızlıklara karşı mücadele etmelidir. Kapitalist toplumda ezilmiş insanların iyimserliğe ihtiyacı vardır. Yazarın amaçlarından birinin de halkın yararına bu iyimserliği vermek olduğunu belirtir.¹¹⁹ Fethi Naci’nin dediği gibi Orhan Kemal, hep umutla, hep iyimserlikle bakmıştır. Türk romanına bir “Orhan Kemal bakışı” getirmiştir.¹²⁰

İnsanı seven, yazarlık mesleğine saygısı olan biridir Orhan Kemal. Ali Galip Yener, makalesinde Orhan Kemal’in eserlerindeki kalıcılığı, onun insana duyduğu sevgiye ve meslek ahlakına borçlu olduğumuz kanısını dile getirir.¹²¹

2.2. ESERLERİNDEKİ KARAKTERLER, KONULAR

Önceden belirlenmiş kuralların değil, bir hayat biçiminin yansımasıdır Orhan Kemal’in eserleri. “İnsanın varlığıyla yokluğu arsındaki derin anlamlar, onun eserlerinin özünü oluşturur.”¹²² O, çok iyi bildiği, gördüğü, yaşadığı çevreyi ve insanları yapıtlarına taşımıştır. Bunlar tanıdığı, konuştuğu, birlikte sigara içtiği insanlardır.

Orhan Kemal, edebiyatımızın üretken yazarlarındanıdır. 21 yılda 54 yapıt ortaya koymuştur. Kayıtlara göre, 35 kitabı 13 yabancı dilde yayınlanmıştır. Yazarın birçok gazete ve dergiye takma ad kullanarak da yazı verdiği yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Oğlu Işık Ögütçü, hayat kadınlarıyla babasının yüz yüze yaptığı

¹¹⁷ Stefka Porvanova, “Orhan Kemal’le Son Görüşme...”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Ögütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012, s. 423.

¹¹⁸ Özgül Erten, “Orhan Kemal’e Sorduklarım”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Ögütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012, s. 411.

¹¹⁹ Paraşkev Papuşev, “Genç Neslin Kuvvetli Romancılarından Orhan Kemal...”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Ögütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012, s. 428.

¹²⁰ Fethi Naci, “Bereketli Topraklar Üzerinde”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Ögütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012, s. 441.

¹²¹ Ali Galip Yener, “Orhan Kemal ve Türk Aydınında Kimlik Meselesi”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014, s. 73.

¹²² Ülkü Eliuz, “Orhan Kemal Romanları’nda İsim-İçerik İlişkisi”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014, s. 175.

röportajını Türk basınında bir ilk olarak görüyor. *Serseri Milyoner* adlı romanın konusunun da bu söyleşilerden çıktığını belirtiyor.¹²³

Işık Öğütçü, yazarın eserlerini oluştururken çok geniş bir insan kaynağından yararlandığını, onun büyük bir gözlemci ve gerçekçi olduğunu vurguluyor. Babasının yüksek öğrenim görmemiş olmasını, eğitilmiş insanlar gibi yaşayıp onlar gibi para kazanmamasını yazarlığı için bir avantaj kabul ediyor. Bu sayede Orhan Kemal hayatın bütün renklerini görebilmiş, kimsenin yüzüne bakmadığı, önemsemediği insanları romanlarına, öykülerine taşıyabilmiştir. O, küçük insanların yaşamında var olan ezilme, sömürü, ihanet, kıskançlık, sevgi, dostluk, zulüm, ölüm gibi şeyleri uydurmadan, yaşayarak yazmıştır.¹²⁴

Orhan Kemal, sosyalist çizgide bir eylem adamı olmamakla beraber, yapıtlarında sosyal sınıflar arasındaki durumun sergilenmesini yaptığını kendi sözleriyle ifade etmiştir. Ona göre sınıflar dışında bir edebiyat yoktur. Yazarın toplum dışına düşmesini, yaşadığı topluma bağımlı olmamasını imkansız kabul eder.¹²⁵

Sanat endişesiyle sosyal endişeyi birbirinden ayırmayan bir yazardır. Sosyal endişeyi şöyle açıklar: “*Sanatçının insan olması haysiyetiyle yurdu ve düşmanı hakkında vardığı kanaatların neticesidir. Her şeyden önce bir fikir adamı olması lazım gelen sanatçı, sosyal endişelerini sanat yoluyla belirten insandır.*”¹²⁶

Bir sanatçı olarak düşünmüş, yurt ve dünya sorunları üzerine kafa yormuş, bunun sonucunda da bir takım doğrulara varmıştır. Vardığı bu doğrular çerçevesinden çevresine bakarak eserlerinin konularını seçmiştir.¹²⁷

Toplumun kalkınmasında, ilerlemesinde yazarlara büyük görevler yükleyen Orhan Kemal, sınıfsal ilişkilere değinirken tavrını hep yoksullardan, işçilerden, köylülerden, yani ezilenlerden yana koyar.¹²⁸

Hikaye ve romanlarında çoğunlukla köy ve şehir *bağlarını* ve şehirdeki insan görünümünü yansıtan¹²⁹ romancının ortaya konan tiplerle kendi dünya görüşü arasında

---

¹²³ Beyazıt Kahraman, *Aydınlık Kitap*, 13 Eylül 2013, Cuma, Yıl: 2, Sayı: 81, s. 9.

¹²⁴ Kahraman, a.g.e., s. 9.

¹²⁵ Bezirci, a.g.e., s. 54.

¹²⁶ Bezirci, a.g.e., s. 54.

¹²⁷ Bezirci, a.g.e., s. 55.

¹²⁸ Mehmet Nuri Güntekin, *Orhan Kemal'in Romanlarında Modernleşme, Birey ve Gündelik Hayat*, 2. Basım, Everest Yayınları, 2011, İstanbul, s. 10.

bir paralellik vardır. Orhan Kemal, eserlerindeki olumlu tipin yazarın kendisi olduğunu söyler. O olumlu söylem, yazarın dünya görüşüdür.¹³⁰

Türk romanında işçi kadın tiplerini ağırlıklı olarak Orhan Kemal işlemiştir. Çalışma hayatında bulunan kadının tüm olumsuzluklara rağmen bir kimlik kazanması söz konusudur. Onun romanlarındaki, hikayelerindeki kadınlar, iş hayatına atılmalarıyla kendini bulmasının yanında sınıfının bilincine de varır.¹³¹

Sınıf ilişkileri temelinde yükselen eserlerinde, köy ya da kent fark etmeksizin sömürü çarkı her yerde işlemektedir. Onun romanlarında ortaya çıkan karakterler karmaşık, belirsiz değildir. İç dünyalarının derinlerinde dolaşmaz yazar. Kişiler apaçıktır. Anlatılanların netleşmesinde kullanılırlar. Hümanist bir bakışla sınıf üstünde yükselen eserlerde, her kültürden insan iş hayatına girdiğinde ya da toplum yaşamında, onları bütünleştiren veya eşitsiz kılan sınıflardır. Irkları değil, sadece toplumsal sınıflarıdır.¹³²

Orhan Kemal, seçtiği konu üzerinde düşünürken kendi kendine şu soruları sormuştur: “*Bu konuyu neden aldım? Niçin işleyeceğim? İşlemekten amacım ne? Yurttaşlarıma, insanlığa ne demek istiyorum? Ne demek isteyeceğim?*” Konular gerçek hayattan alınsın ya da fantezi ürünü olsun fark etmez, sanat eseri bir şey söylemelidir.¹³³

Edebiyat tarihçileri ve eleştirmenlerin, geçim sıkıntısı altında yazdığı ve bu yüzden özensiz bulduklarını belirttikleri, konusunu ve tiplerini İstanbul’dan devşiren romanlar için Selim İleri onlarla aynı fikirde değildir. Bu eserlerde, kentin karmaşık yapısına paralel giden bir anlatım bulduğunu ifade eder. Selim İleri, Orhan Kemal’in o yıllarda toplumu kucaklamaya hazır bekleyen büyük tehlikenin sınıf atlama çabası olduğunu saptadığını belirtir. Yapılan tüm eleştirilerin aksine, çağdaş Türk edebiyatının *en yerli yazarı* kabul eder Orhan Kemal’i.¹³⁴

---

¹²⁹ Ali Emre, “Orhan Kemal’in Düşünce ve Edebiyatta Öncüleri ve İzleyicileri”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014, s. 160.

¹³⁰ Güntekin, a.g.e., s. 10.

¹³¹ Güntekin, a.g.e., s. 11.

¹³² Güntekin, a.g.e., s. 11.

¹³³ Bezirci, a.g.e., ss. 55-56.

¹³⁴ Selim İleri, “Unutmadığım Orhan Kemal”, *Kitap Zamanı*, Yıl: 9, Sayı: 104, 1 Eylül 2014, s. 8.

2.3. ESERLERİNDEKİ İYİMSERLİK

Orhan Kemal kötü insanların bile birer iyi yanları olduğuna inanır. İnsanın aslında kötü olmadığını, onun toplum düzeninin içinde iyi veya kötü olarak biçimlendiğini söyler. İnsanoğlu anasından kötü doğmaz. Yaşam şartları içinde kötüleşir. Bu düşüncesinin sonucunda da yazar insana yaklaşır ve bütün insanlara karşı sonsuz bir sevgi besler. Hayat, kendisini böyle bir gerçeğe götürmüştür.

Toplum düzenini hesaba katmadan insana iftirayı, küfürü kabul etmez. Karamsarlığa yenilmez. Anadolu insanının geri kalmışlığına rağmen, kabiliyetine inancı vardır. Geri kalmışlığın içinde çırpınan o insanlar yeniliğe açtır; daha iyi yaşama ihtiyacı içindedirler. Dünyanın diğer insanlarından farklı görmez onları. Onlar da ilerlemek isterler. Bunun için gereken kabiliyete de sahiptirler. Yakın bir gelecekte Anadolu insanı da ileri uluslar arasındaki yerini alacaktır.¹³⁵

Bireyin mutsuzluk ya da mutluluğunun içinde yaşadığı toplum düzeninden beslendiğini savunan yazar, kendisinin de bir parçası olduğu toplum düzeninin insanları mutlu etmediğini ifade ederken, eserlerinde bozuk olanı, mutsuzluk üreten düzenin nedenlerini göstermeye, uyarılarda bulunmaya çalışmış, gösterip uyarmakla da kalmayıp bu düzeni değiştirmeye çaba göstermelerini, bu çabanın el birliğiyle gösterilmesi gerektiğini anlatmaya çalışmıştır.¹³⁶

Şartların insanoğlunu biçimlendirdiğini, geri, bilgisiz, görgüsüz kalmış insanların şartlar değiştiğinde gelişerek ileriliği, uygarlığı benimseyeceklerine inanarak köylüyü, bütün fakir fukarayı sevmiştir.¹³⁷

Orhan Kemal, romanlarındaki iyimser havanın nedeninin halkını yakından tanımaktan ileri geldiğini söylüyor; çünkü o halkın kendisidir. Yakından görür, bilir. Yazar, gelecekte umudunu kesmez. “*Toplumda gadra uğramış insanların -sosyal bakımdan- iyimserliğe ihtiyaçları var.*”¹³⁸ Bu iyimserlik ise uydurma değildir; insanın doğasından gelen bir şeydir.

¹³⁵ Ayhan Yetkiner, “Önce Yabancı Demiştim Şimdi Kaçak Diyorum”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Öğütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 415-416.

¹³⁶ Sol Gazetesi, “Orhan Kemal, kendisini anlatıyor...”, 17 Eylül 2013, Salı, s. 13.

¹³⁷ Sol Gazetesi, a.g.e., s. 13.

¹³⁸ Sol Gazetesi, a.g.e., s. 13.

Orhan Kemal, romanlarında yarattığı tipleri kendi çocukları gibi görmüştür. Suçlu düşmelerine, perişan olmalarına tahammül edememiştir.¹³⁹

2.4. ÖZ VE BİÇİM

Sanat endişesiyle mi, yoksa sosyal endişeyle mi yazdığı kendisine sorulduğunda, Orhan Kemal bu iki endişeyi birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak gördüğünü belirtir.¹⁴⁰ Yazar, kendine özgü bir söyleyişe sahip olmalıdır. Yazarın kişiliğini bu söyleyiş, yani biçim verir. Sanat gücünün biçimden geldiğini söyler Orhan Kemal. Özün güçlülüğü de sağlam bir dünya görüşüne bağlıdır. Yazar sürekli yeni söyleyişler peşinde koşup ustalaşmalıdır. Yine de biçim ve deyiş oyunları ile okuyucuyu oyalamak, aldatmak taraftarı olmadığından; özü, biçimden daha önemli bulur.¹⁴¹

Mehmed Kaplan bir yazısında Sait Faik'le Orhan Kemal'i karşılaştırır. Sait Faik'in üslubunu hayat kadar canlı ve renkli bulurken, Orhan Kemal'de Sait Faik'in o sonsuz sevgisini, her şeye açık ruhunu, insana neşe veren üslubunu bulamadığından yakınıdır. Orhan Kemal dünyaya ve insanlara, dar bir ideoloji çerçevesinden bakıyordur. Kin ve nefret hisleri vardır. Üslubu da kuru, renksiz, basmakalıp ve sıradandır. Sait Faik'in belirsiz, karışık, zengin ve esrarlı dünyasına karşılık Orhan Kemal'inki açık, basit, fakir ve sırsızdır. Orhan Kemal'e göre insanları idare eden mideleridir. Orhan Kemal'in eserlerini sıkıcı bulan Kaplan, bunun sebebine değinirken, kalıplaşmış hayat görüşüne bağlı olarak ortaya çıkan, kişisel olmayan, renksiz üsluba dokunuyor. Hayatı yeni bir anlayışla ele alanların üslubu da özgün oluyor. Gerçeğin insandan ayrı olduğu düşüncesi, kendi karakterini öldüren bir ifade tarzını ortaya çıkarıyor. Kendini özgürleştirmiş sanatçının kullandığı dile bütün heyecanını katabildiğini ifade ederken, Orhan Kemal ve sosyal realizm adı verilen çizgide eserler ortaya koyan yazarların hayat ve insanlar karşısında kendilerini özgür hissetmedikleri saptamasını yapar. Onlar her şeyi bir doktrine uydurma çabasındadırlar. Onun dışında bir gerçek arayışında olmadıklarından eserleri değişiklik göstermez.¹⁴²

Mehmed Kaplan'ın eleştirilerine karşılık, Orhan Kemal, sanatı ciddiye alan her sanatçının hem kendi memleketi hem de genel olarak dünyayla ilgili olmasını ister.

¹³⁹ Sol Gazetesi, a.g.e., s. 13.

¹⁴⁰ Mustafa Baydar, "Genç Neslin Kuvvetli Romancılarından Orhan Kemal", *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Öğütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012, s. 57.

¹⁴¹ Bezirci, a.g.e., s. 56.

¹⁴² Mehmed Kaplan, "Grev...", *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Öğütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012, s. 67, 68, 69, 71, 72.

Dünyanın sosyal, ekonomik, politik sorunlarını yakından takip eden sanatçının bir dünya görüşü olmalıdır. İnsanlara söyleyeceklerini, olayları değerlendirdikleri bu bakış açısından ortaya koyacaklardır.¹⁴³

Yalın, akıcı bir dil kullanan Orhan Kemal, kişilerin psikolojilerini diyaloglarla, olayların akışı içinde vermeye çalışır.

“Kafalarını tek bir biçimle bozmuş, kimi çok bilmişlerin dudak büktüğü bu üslup aslında son derece zor bir tarzdır. Orhan Kemal bunu başarmıştı. Zaten başka çaresi de yoktu. Gazetelere yazdığı öykülerin kısa olması gerekiyordu, aynı zamanda bu tarz onun edebiyata bakış açısından kaynaklanıyordu. Orhan Kemal’e göre edebiyat, dünyayı değiştirmenin araçlarından biriydi.”¹⁴⁴

2.5. GERÇEKÇİLİK

Yazarlar kendi yaşam alanlarının içinde kalmaya çalışsalar bile, içinden çıktıkları bir toplum vardır. Yazarlar toplumlarından ayrı düşünülemez. Sosyal amaç gütmeyen, sadece estetik bir amaç doğrultusunda eserler oluşturmaya çalışsa da yazarın eserine toplumu da az veya çok yansır.¹⁴⁵

Sosyal amaçla yazanlar, toplumun, kendilerine göre, aksayan taraflarını açığa çıkarıp topluma gösterir. Bu sorunlara çözüm sunup sunmamak yazarın sanat anlayışına bağlıdır.¹⁴⁶

Eleştirel gerçekçiliği benimseyen yazarlar, sorunları göstermekle yetinirken, sosyal gerçeklik doğrultusunda hareket edenler aksayan noktalara çözüm gösterirler. Fikret Uslucan, Orhan Kemal’i sosyal gerçekçi bir yazar kabul ederken¹⁴⁷ Ali Galip Yener, romancının eserleri sınıflandırılırken edebiyat bilimciler ve edebiyat tarihçileri tarafından onun toplumcu gerçekçiliğe yaklaşmakla beraber, gerçekte eleştirel gerçekçiliğin gelişimi içinde yeni bir aşama kabul edildiğini ifade eder.¹⁴⁸ Murat Erol ise, Orhan Kemal’in 1949-

¹⁴³ Hıfzı Topuz, “Orhan Kemal Nasıl Hikaye Yazdığını Anlatıyor...”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Ögütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012, s. 84.

¹⁴⁴ Ahmet Ümit, *İnsan Ruhunun Haritası*, 7. Baskı, Doğan Kitap, 2007, İstanbul, s. 99.

¹⁴⁵ Fikret Uslucan, “Orhan Kemal’in Bazı Romanlarında Bir Eleştiri Unsuru Olarak Din”, *Türkoloji Dergisi*, 2006, Sayı:2, s. 101.

¹⁴⁶ Uslucan, a.g.m., s. 102.

¹⁴⁷ Uslucan, a.g.m., ss. 101-108.

¹⁴⁸ Yener, a.g.m., s. 73.

1970 yılları arasında kaleme alınmış eserleri incelendiğinde sosyal gerçekçi ve eleştirel sosyal gerçekçi nitelikler taşıdığını düşünmektedir.¹⁴⁹

Türk romanında toplumcu gerçekçi sanat anlayışının ilk ortaya çıkışı işçi yaşamlarının satırlara yansıdığı 1930'lardır. Reşat Enis, *Afrodite Buhurdanında Bir Kadın* (1938) romanında madenlerde ve sanayide çalışan işçilerin sömürülmesini anlatır. Onun gibi Sabahattin Ali ve Sadri Ertem de toplumcu gerçekçiliğin izlerini taşırlar. “*Ama söz konusu üç yazarda da ‘sosyalist öz’, öncelikle sosyalist yazarların kişisel özelliklerini veya seyyal birikimlerini yansıtır.*”¹⁵⁰ İşçi sınıfının bütünüyle toplumcu gerçekçi anlayışla ortaya konması için biraz daha beklemek gerekecektir. Ancak bir ön adım vardır burada. Halka dönüşün, toplumsal etkinliği olacak yeni bir insanın haberi verilir.

Orhan Kemal'in romanlarının geliştiği mekan Çukurova'dır. Fethi Naci, bu yörenin ülkemizde kapitalizmin etki alanına ilk giren yer olduğu tespitini yapar. Yeni bir düzen beraberinde yeni bir insan tipi, yeni bir yaşam biçimini de kaçınılmaz olarak beraberinde getirmiştir. “*Ekonomik atılımlar içinde yenilen, acı çeken, birbiriyle boğuşan, sınıf değiştirme hırsıyla birbirinin sırtına basan insanlar (...)*”¹⁵¹

Yukarıda değinilen yeni düzenin içinde eserlerini kaleme alan Orhan Kemal'in sanat anlayışını oluşturan, onu işçilerin dünyasına yöneltip toplumcu gerçekçi bir yazar yapan faktörleri Mehmet Narlı maddeler halinde şöyle sıralamıştır¹⁵²:

1. Orhan Kemal'in 1930'larda Adana'daki işçi ustalarının buluşup konuştuğu kahvelerde daha önce İzmir'de karışıkları grevlerden dolayı Adana'ya gönderilen işçi ustalarıyla tanışmış olması.
2. Onların yönlendirmesi ile Nazım Hikmet, Maksim Gorki, John Steinbeck gibi yazarları okumaya başlaması.
3. Adana'nın tarımda endüstrileşmenin, bir bakıma kapitalistleşmenin ilk mekanlarından biri olması.
4. Nazım Hikmet okumalarından dolayı askerde tutuklanması ve Bursa Cezaevi'nde Nazım Hikmet'le birlikte yatması ve bu sürecin bir eğitim sürecine dönüşmesi.”

Yaşanan değişimin ortasına köylü-şehirli, sömüren-sömürülen çatışmasında doğa ve makinenin karşı karşıya gelmesini de görürüz Orhan Kemal'in yapıtlarında. Bir çatışma, bir savaş ortamı yazar tarafından gözler önüne serilir. Doğanın bir parçası olan insanın

¹⁴⁹ Murat Erol, “Orhan Kemal'in Dünyası; Baba ve Devlet, Ev ve Vatan”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014, s. 106.

¹⁵⁰ Mehmet Narlı, “Orhan Kemal'in Romanlarında Sınıfsal Bilinç”, *Varlık*, Yıl:82, Sayı:1287, Aralık 2014, s. 9.

¹⁵¹ Narlı, a.g.m., s. 9.

¹⁵² Narlı, a.g.m., s. 9.

karşısına mücadele edeceği makineler ve onların temsil ettiği dünya çıkmıştır. Şehirlerin içinde yükselen modern kapitalist dünyadır bu.¹⁵³

“Yirminci yüzyılın ortalarında Türk köylüsünün artık kendi kendine yetememesi sonucu düştüğü dramı”¹⁵⁴ eserlerine konu alan Orhan Kemal’e göre yazılanların gerçekten olmuş olması değil, önemli olan olabilip olamamasıdır. Fotoğraf makinesi objektifliğinin mümkün olmadığını, seçtiği konuları ayıkladığını, düzelttiğini söyler. Gerçeklere yüzde yüz bağlı kalmak mümkün değildir.¹⁵⁵

Bilincin dışında, insan bilincine bağlı olmayarak var olanı tıpa tıp göstermek de gerçekçiliktir. *Naturalizm* denen, olmakta olanı olduğu gibi yansıtan gerçekçiliği Orhan Kemal yeterli bulmaz. ‘Olmuş mu?’ sorusunun yanında ‘Olabilir mi?’ sorusuna da yanıt arar. Yine de yeterli olmayacağını ve ‘Nasıl olmalı?’ ya da karşılık aranmasını salık verir. Doğayı eserlerine kopyalamakla yetinen sanat anlayışını kabul etmez. Sanatçı, doğadan aldıklarına kendinden de bir şeyler katmalıdır.¹⁵⁶

Orhan Kemal roman ve öykülerinde gerçek yaşamın, gerçek insanlarını anlatırken sadece kedere yer vermemiş, bunun yanına neşeyi de eklemiştir. Trajik yapıtlarının yanında *Tersine Dünya* gibi olanlar da vardır. *Murtaza* romanı bir hiciv örneğidir.

Mecit Ünal, Türkiye’de son kırk, elli yılda işçi sınıfını anlatan öykücü ve romancılar olsa da Orhan Kemal’in hala önemini yitirmediğini ifade ederken, zaman geçse de, işçi sınıfı değişse de, dışarıdan gözlemleyerek değil, arasında yaşayarak kaleme aldığı öykü ve romanların, konu, üslup ve anlayış bakımından henüz aşılamadığını savunur. Orhan Kemal’in başarısını, eskimezliğini, hala aşılamamış olmasını bizden, içimizden bir yazarın, yaşadıklarımızı yaşayarak yazmasına bağlar. Anlattığı kişiler; her gün metroda, vapurda, otobüste, trende yan yana oturduğumuz, komşumuz, hemşerimiz olan kişilerdir. Sorunlarımız, aşklarımız, evliliklerimiz, olaylara verdiğimiz tepkiler aynıdır. “*Sanatında aydınlık gerçekçiliğin, yaşamında ise ekmeğin kavgasını veren yazarın anlatacakları da elbet, en iyi bildiği, ekmek kavgası verenlerin hayatlarının öykü ve romanları olacaktır.*”¹⁵⁷

¹⁵³ Zeynep Uysal, “Sahih Bir Toplumcu Gerçekçilik: Bereketli Toprakların Destanı”, *Varlık*, Yıl:82, Sayı:1287, Aralık 2014, s. 17.

¹⁵⁴ Bilal Uysal, “Orhan Kemal’in Romanlarında Toprak Sorunu ve Ağalık Kurumu”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014, s. 217.

¹⁵⁵ Bezirci, a.g.e., s. 58.

¹⁵⁶ Bezirci, a.g.e., s. 58.

¹⁵⁷ Mecit Ünal, *Aydınlık Kitap*, 13 Eylül 2013, Cuma, Yıl: 2, Sayı:81, ss. 6-7.

Şiirde kendini denedikten sonra hikayelerle kalemini ustalaştırarak roman sanatına olgunluk yaşlarında geçip “*kendi hayat tecrübesini aktaran eserlerle*”¹⁵⁸ okuyucuya ulaşan yazar, 20. Yüzyılın başından 1970’e varıncaya kadar ülkenin, toplumun yaşadığı değişimleri ortaya koymuştur. “*Tüm eserlerini hayattan yola çıkıp gene hayata dönen bir anlayışla yazmıştır. Her eseri bu anlayışın tipik bir yansıması ve açıklamasıdır.*”¹⁵⁹ Türkiye’de bir işçi sınıfı edebiyatı varsa, Orhan Kemal’in öykü, roman ve oyunları bu birikime katkısı büyüktür. Mecit Ünal, yazarın hala en önemli, aşılammış işçi sınıfı öykücü ve romancısı olduğunu ileri sürer. Ona göre, Orhan Kemal’in 1950’lerin sonları ile 1960’larda yazdığı, işçi sınıfını tüm gerçekliğiyle ortaya koyan eserler, bugün özelleştirme, taşeronlaştırma, sendikasılaştırma sonucunda sömürünün en acımasız biçimlerinden birini yaşayan işçi sınıfını anlamanın da anahtarı olabilecek durumdadır.¹⁶⁰

2.6. ORHAN KEMAL’DE YURDA VE ULUSA BAKIŞ

Kendi ulusunun, öteki, gelişmiş uluslardan hiçbir farkının olmadığından hareketle yola çıkan yazar, ulusunun önündeki, onu geliştirmekten mahrum bırakan şartlarla mücadele etme kararlılığını sonuna kadar göstermiştir.¹⁶¹

Ulusuna duyduğu sevgiyi kendi ailesinden farklı görmeyen ve bu yüzden de kendisinin ve ailesinin mutluluğunu, refahını ister gibi ulusunun da refahını ve mutluluğunu istemiştir. Sadece istemekle de kalmamış, bu mutluluğun yollarını aramış ve bulduklarını paylaşmıştır. Ulusun gelişmesinin, kendisinin ve ailesinin de gelişmesi demek olacağını bilincindedir.¹⁶²

Orhan Kemal, gücü yettiğince ulusunun mutlu günlere ermesi için kalemiyle mücadele vermiş, bunu bir ödev bilmıştır.¹⁶³

---

¹⁵⁸ Ayşe Ulusoy Tunçel, “Hatıralar Bohçasına Uzanmak; ‘Baba Evi ve Avare Yıllar’”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014 s. 255.

¹⁵⁹ Veynel Çolak, Ölümünün 44. Yılında Orhan Kemal, *Aydınlık Kitap*, 30 Mayıs 2014, Cuma, Yıl:2, Sayı: 118, s. 11.

¹⁶⁰ Ünal, a.g.e., s. 7.

¹⁶¹ Bezirci, a.g.e., s. 65.

¹⁶² Bezirci, a.g.e., s. 65.

¹⁶³ Bezirci, a.g.e., s. 65.

2.7. SANATTA ULUSALLIK

Bir milletin yerel renklerini, havasını yansıtan sanatı ulusal olarak niteler Orhan Kemal. Her millette kendine özgü renk ve hava vardır. Ulusal sanat, bu kendine has havayı temsil eder. Sanatında ulusal olmayan bir sanatçının evrensel olamayacağı inancındadır.¹⁶⁴

Genç yazarlar üzerine fikirlerini bildirirken sosyo-ekonomik, toplumsal kültür kavramları üzerinde önemle durur. Genç sanatçılar, gençliğin sanatçıları olacak ve geniş halk kitlelerine mesajlar iletacaktır.¹⁶⁵

Halkın sıkıntıları sanat içerisinde yer bulmalıdır. Değişik bir şey yapmayı yeterli bulmaz o. Halk; hikayede, romanda kendine yarar bir şey bulmalıdır.¹⁶⁶

Çeşitli yazın türlerinde olsun, fikirlerde olsun öykünmeden öteye geçilemediğini, özde de, biçimde de Türk sanatçısının Batı'nın ardında kaldığını vurgular. Batı'da başlayan endüstrileşme ve onun yarattığı gelişme sayesinde ortaya çıkan güç, gelişmemiş ülkeler üzerinde bir baskı yaratır. Karşı konulamaz bir baskıdır bu. Baskının devam etmesi için, o ülkelerin zararına, kendi içlerinden insanlar satın alınır.¹⁶⁷

Yazar, dünyayı soymanın Batı'da rahatlatma yarattığı kanısına varmıştır. Sanatçısı da bu rahatlık neticesinde, bizden ve bizim gibi ülkelerden evvel tanıdığı duygularla eserlerini meydana getiriyor.¹⁶⁸

Batı'yı Batı yapan ilkelerin bizim ilkelerimizden farklı olduğu görüşündedir Orhan Kemal. En Batılıımızın bile, gerçek bir Batılı olamayacağını iddia eder. Bu durumun ilk sebebini ise, Batı dünyasının Hıristiyan geleneğe bağlı olmasına yorar. Batı'yı Batı yapan bilimsel düşüncenin ise, daha henüz bize yeni gelmesi gerçeği vardır ortada. Hatta, bilimsel düşüncenin gelemediğinden de kaygısı vardır. İçindeki şüpheyi şöyle dile getirmiştir: “*Adam doktor oluyor, mühendis, mimar oluyor, sanatçı, eleştirmen oluyor, bakıyorsunuz hala içindeki ilkeliğin etkisinde...*”¹⁶⁹

Batı'yı ileriye taşıyan düşünce özgürlüğüne bir türlü ulaşamadığımızdan yakınıdır. Bunun sebebi olarak da çeşitli politik ve daha ziyade ekonomik çıkarları gösterir. Boş bir Batı hayranlığından kurtulma taraftarıdır Orhan Kemal. Geri kalmış veya geri bıraktırmış

---

¹⁶⁴ Bezirci, a.g.e., s. 66.

¹⁶⁵ Bezirci, a.g.e., s. 67.

¹⁶⁶ Bezirci, a.g.e., s. 67.

¹⁶⁷ Uğurlu, a.g.e., s. 422.

¹⁶⁸ Uğurlu, a.g.e., s. 422.

¹⁶⁹ Uğurlu, a.g.e., s. 423.

bir ülkenin düşünürü olduğumuz unutulmamalıdır. Batı'ya göre eskimiş olsa bile, kendi öz sorunlarına eğilmelidir sanatçı. Sanatın temeline; ülkeyi geri bıraktıran, Batı'nın çıkarına çalışan düşünce ve davranışlarla savaşı, savaşımaya çağırma koymalıdır. Bize göre ileri, yeni bir deyişe yönelmelidir sanatçı. Batı'nın bunu daha önce deneyip denememesinin önemi yoktur. Bu yolda Batı'nın beğenisini kazanmak da gerekmemektedir.¹⁷⁰

Yazar, yaşadığı dönemin şartlarını gözden geçirdiğinde, az gelişmiş ülke sanatçısının Batı sanatçısından daha iyi eser üretme şansının yüksek olduğunu dile getirmiştir. Az gelişmişlik ya da gelişmemişlik ülke sanatçısı üzerinde etkilidir. Romanlarda ve hikayelerde, sanatçı bu az gelişmişliğin ya da gelişmemişliğin nedenleri üzerinde durur. Anadolu insanını konu edinir. Bunu yaparken, Anadolu insanının perişanlığına neden olan toplum koşulları ve bu koşulları belirleyen emperyalizmi ortaya koyar. Batı emperyalizmine karşı milli kurtuluş savaşları veren, sömürölmekten kurtulmaya çabalayan milletlerin sanatçıları; yaşadıkları şartları, verdikleri mücadeleyi Batı'nın sanatçısına gösterecek, öğretecektir.¹⁷¹

2.8. ORHAN KEMAL'İN ESERLERİNDE DİN

Cezaevinde siyasi suçtan yıllarca kalmış bir yazar olarak Orhan Kemal'in devlet, din, patron gibi her türden otoriteye karşı bir tepkisi olduğu iddiası Ömer Ayhan'a aittir.¹⁷² Yazarın eserleri incelendiğinde din unsurunu devrimleri yok edecek, devleti geri itecek bir anlayış kaynağı olarak tespit ettiğini kavrarız. O dini, başka insanların, diğer insanları sömürürken kullandığı bir araç olarak görür. Din uyutucudur. Kitlelerin hak aramaları, baş kaldırmaları bu uyuşturucuyla engellenir.¹⁷³

Tanrı'nın adaletinden de şüphe duyar Orhan Kemal; çünkü kullarına eşit davranmamıştır. Zenginleri ve güçlüleri korurken fakirlerle zayıfları ezmektedir. İnsanları yaratırken de adil davranmamıştır. Kimi güzel, kuvvetli; kimi zayıf ve çirkindir.

Tanrı'nın varlığı durumunda, insanların isteyip de ulaşamadığı her şeyin sorumlusu o'dur.¹⁷⁴

¹⁷⁰ Uğurlu, a.g.e., ss. 423-424.

¹⁷¹ Uğurlu, a.g.e., s. 371.

¹⁷² Ömer Ayhan, "Okuru Büyüleyen Çoksesli Gerçekçilik", Kitap Zamanı, 1 Eylül 2014, Pazartesi, Yıl: 9, Sayı: 104, s. 10.

¹⁷³ Uslucan, a.g.m., s. 108.

¹⁷⁴ Uslucan, a.g.m., s. 108.

İnsanların zaafalarını alay konusu etmeye aracılık ettirilen din, zenginler ve din adamları için bir sömürü aracı halindeyken, yoksullar için avunma vasıtasıdır. Ne zenginler içinde ne de fakirler arasında samimi bir dindar görmek mümkündür romanlarda. Fikret Uslucan, Orhan Kemal'in eserlerinden çıkardığı din anlayışında, yazarın toplumsal yapıdaki tutarsızlıkları, insanlık dışı durumları, adaletsizlikleri din kaynaklı gördüğünü söyler; ayrıca din, ebeveynler için çocukları terbiye etmede, yönlendirmede baskı ve korku aracıdır. Arzu edilmeyen davranışlar bu yolla engellenmeye çalışılır; ancak olumlu sonuç vermez. Din eğitimi veren ebeveyn serttir ve çocuk üzerinde baskıcıdır.¹⁷⁵

---

¹⁷⁵ Uslucan, a.g.m., s. 108.

İKİNCİ BÖLÜM

1945 – 1960 DÖNEMİ TÜRKİYESİ

1. ATATÜRK SONRASI TÜRKİYE

Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de ölümünün ardından, 11 Kasım 1938'de TBMM toplanarak İsmet İnönü'yü ikinci cumhurbaşkanı olarak seçti. Bu aynı zamanda yeni bir dönemin başlangıcı oluyordu.

Yeni cumhurbaşkanı seçilince Celal Bayar Hükümeti istifa etmiş; fakat İnönü, yeni hükümeti kurma görevini tekrar Celal Bayar'a vermiştir.¹⁷⁶ Ancak, yeni kurulan hükümette, Cumhurbaşkanı İnönü'nün etkisiyle bazı değişiklikler yoluna gidilmiştir. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın yerine Dr. Refik Saydam, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın yerine Şükrü Saracoğlu getirilmiştir. Bu değişikliklerin sebebini dış siyasetteki ve ülkenin içişlerindeki gelişmelerden memnun olmadığını belirterek açıklamıştır İsmet İnönü.¹⁷⁷

Atatürk'ün ölümünden sonra boşalan cumhurbaşkanlığı makamına getirilen İsmet İnönü, 26 Aralık 1938'de toplanan CHP'nin 1. Olağanüstü Kurultay'ında partinin *Değişmez Genel Başkanı* seçilmiş, aynı zamanda kendisine *Milli Şef* unvanı verilmiştir.¹⁷⁸ İnönü'ye uygun görülen bu unvan, sonradan Milli Eğitim Bakanlığı yapacak Hasan Ali Yücel tarafından bulunmuştur.¹⁷⁹ Milli Şef unvanı İnönü'ye bir *kurum statüsü*¹⁸⁰ kazandırmıştır. Bu kurultay Atatürk'ü de *Ebedi Başkan* olarak sıfatlandırmıştır.

Yaşanan yeni dönemde bir taraftan hükümetin, diğer taraftan da genel başkan olduğu partisinin üzerindeki gücünü hissettirme uğraşına giren İsmet İnönü, ulusal birliği

¹⁷⁶ Kadri Unat, *Atatürk Sonrası Türkiye, Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2011, s. 259.

¹⁷⁷ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, Cilt 2., 11. Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2011, s. 25.

¹⁷⁸ Tolga Uslubaş, *Geçmişten Günümüze Türkiye*, CNR Studio, İstanbul, 2013, s. 85.

¹⁷⁹ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, Cilt 1., 5. Baskı, İletişim Yayınları, 2010, s. 170. İstanbul,

¹⁸⁰ Feroz Ahmat, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, 4. Baskı, Hil Yayın, İstanbul, 2010, s. 22.

kurma gayesiyle, cumhuriyetin ilk yıllarında görüş ayrılıkları sebebiyle Atatürk ile ayrılığa düşmüş ve siyasi alandan uzaklaşmış devlet adamlarıyla yakınlaşma yoluna gitmiştir.¹⁸¹

Dönem içinde dikkat çekecek önemli bir nokta da, Atatürk'ün iki önemli vekilinin, Şükrü Kaya ve Tevfik Rüştü Aras'ın, Atatürk'ün yakın çevresindekilerden biri olan Kılıç Ali gibi isimlerin milletvekili yapılmayarak meclise sokulmamalarıdır.¹⁸²

İnönü, kendine yakın isimleri yönetimde görmek için çalışmalarını devam ettirirken 25 Ocak 1939'da CHP Parti Divanı toplanmış ve seçim kararı almıştır. Celal Bayar Hükümeti de istifa etmiştir. Cumhurbaşkanı İnönü, kendisine sunulan bu istifayı kabul etmiş ve 1937 yılında başbakanlıktan uzaklaştırılırken kendisini yalnız bırakmayan, destek olan Refik Saydam'a yeni hükümeti kurma görevini vermiştir. Böylelikle, *“hem partideki iktidarı sağlamlaştırmış hem de geçiş dönemi büyük ölçüde tamamlanmıştır.”*¹⁸³

Bir yandan Batı dünyasıyla yakınlaşma çabaları devam ederken 29 Mayıs 1939'da önemli kararların alındığı 5. CHP Kurultayı başlamıştır. Bu kurultayda tüzük değişiklikleri de yapılmıştır. Yapılan tüzük değişikliklerinden biri de *Müstakil Grup* kurulması yönünde yapılmış olan değişikliktir. Bunun sonucunda Müstakil Grup 21 kişiden oluşacak ve başkanı da CHP'nin Değişmez Genel Başkanı İsmet İnönü olacaktır. Grubun amacı hem partiyi hem de hükümeti denetlemektir. Böyle olmakla beraber Milli Şef döneminde ciddi bir muhalefetin ortaya çıktığını söylemek güçtür. Bunun için çok partili siyasal yaşama geçilene kadar beklemek gerekecektir.

2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE TÜRKİYE

2.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

İtalya'nın uzun zamandır sürdürdüğü emperyalist saldırganlık 1935'te Etiyopya'ya saldırıp o toprakları sömürgeleştirmesine kadar gitti. Diğer taraftan Almanya, 1936 yılında Versailles Barış Antlaşması'nın şartları gereğince askerden arındırılmış olan Ren bölgesine askerlerini sokarak antlaşma hükmünü tanımadığını göstermişti. Bununla da yetinmeyip Avusturya'yı ilhak etti. Çekoslovakya'dan toprak talebi oldu.¹⁸⁴ Hitler durmak bilmiyor, istekleri tükenmiyordu. İki devlet arasındaki görüşmeler uzayınca araya Batılı büyük

¹⁸¹ Unat, a.g.m., s. 260.

¹⁸² Aydemir, a.g.e., s. 44.

¹⁸³ Unat, a.g.m., s. 260.

¹⁸⁴ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, XI. Baskı., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 232-233.

devletler girmek zorunda kaldı. Barışın bozulmasından çekinildiği için İngiltere, Fransa ve İtalya Münih'te Almanya ile masaya oturdu. 30 Eylül 1938'de, Versailles Antlaşması gereğince Çekoslovakya'ya verilmiş olan, ancak halkının çoğunluğunu Almanların oluşturduğu Südet toprakları Almanya'ya verildi. Böylece bir savaş tehlikesi önlenmiş oldu. “*Dünya, savaş uçurumunun kenarından kıl payı ile geçmiş ve ruhları karartan büyük bir facia zorlukla önlenebilmişti.*”¹⁸⁵ Ne yazık ki, her şey bitmiş demek değildi bu. Üzerinden altı ay geçmeden Almanlar bu defa Çekoslovakya'yı tümüyle işgal ettiler. İngiltere ve Fransa Almanya'nın yayılmacılığını engellemek için kesin bir tutum almak zorunda kaldı. 31 Mart 1939'da Polonya'nın sınırlarını garanti altına aldılar. Diğer taraftan İtalya da boş durmuyordu; nisan ayında Arnavutluk'u işgal ettiler.¹⁸⁶

Bardağı taşıran son damla 1 Eylül 1939 sabahı düştü. Alman orduları Polonya'yı işgale başlamıştı. Polonya Almanlara direnç gösteremedi; çünkü Almanlar epeyce zamandır savaşa hazırlanıyordu. Hava kuvvetleri o yıllarda, Avrupa'nın en üstünüydü.

İngiltere ve Fransa verdikleri tüm garantilere rağmen Alman işgaline uğrayan Polonya'ya yardıma gidemediler. Polonya, Almanlar karşısında yalnız kaldı.

Polonya'nın direnemediğini, yardım da gelmediğini gören Sovyetler de, kendisine düşeni almak için harekete geçti.¹⁸⁷ İşgalin öncesinde İngiltere ve Fransa, Sovyetler Birliği'yle anlaşmak üzere Moskova'da bir takım görüşmeler yapmıştı; ancak Sovyet istekleri bu görüşmelerde karşılanmamış ve Stalin, Batılıların Almanları Sovyetlere saldırtmak istediğinden kuşkulandı. İçine düştüğü kuşku, Almanlar saldırmazlık antlaşması ve Polonya'yı paylaşma önerisiyle geldiğinde, 23 Ağustos 1939'da onu kabul etmeye götürdü. Nazilerle komünistler bir anlaşmaya varmıştı. Böyle bir yakınlaşma Türkiye'yi de tedirgin etti; çünkü SSCB'nin yanında bir siyaset anlayışıyla hareket ediliyordu.¹⁸⁸

İngiltere ve Fransa; Almanya'ya savaş ilan edince, uzun sürecek, kanlı bir savaşın içine ilk adımlar atılmış oldu ve 2. Dünya Savaşı başladı.¹⁸⁹ İnsanlığın son iki bin yılı gözden geçirildiğinde, bin beş yüzden fazla savaşla karşılaşırız. Sayısız insan katledildi,

---

¹⁸⁵ İbrahim Artuç, *Hitler ve İkinci Dünya Harbinin Kaderi*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1984, s. 28.

¹⁸⁶ Akşin, a.g.e., s. 233.

¹⁸⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 17. Baskı, Alkım Yayınları, İstanbul, 2010, s. 443.

¹⁸⁸ Akşin, a.g.e., s. 233.

¹⁸⁹ Akşin, a.g.e., s. 233.

şehirler, uygarlığın, kültürün anıtları yok oldu bu savaşlarda; ancak, yapılan çalışmalar göstermiştir ki, en büyük yıkımı 2. Dünya Savaşı getirmiştir.¹⁹⁰

17 Eylül'de Sovyetler Doğu Polonya'ya girdi. 19 Ekim 1939'da Türkiye, İngiltere ve Fransa'yla anlaşma yoluna gitti. Varılan anlaşma gereğince, Akdeniz'e sığarsa savaş, anlaşmanın tarafları birbirlerine yardım edecekti.¹⁹¹

Eylül 1939'da başlayan savaşta, 10 Mayıs 1940'ta Almanya'nın Fransa'ya saldırısına kadar Fransız-Alman sınırında hiç çarpışma olmadı. O sıralar Fransız toplumu bir kırılmaya uğramıştı. Sol görüşün sosyalist kanadı, demokratik yollardan sosyalist bir toplum kurma hayalindeyken, komünist kanatta yer alanlar ise gerekirse ihtilal yoluyla aynı düzene ulaşmayı düşünüyordu. Sağ görüşte olanların büyük bölümü, nasıl bir yolla ortaya çıkarsa çıksın, sosyalist düzeni tehlikeli buluyor; insanlık dışı korkunç bir olasılık kabul ediyordu. Bu düşünceden hareketle de, sosyalizmi düşman kabul etmiş, onu yok etmeye kararlı faşizme yakınlık duyuyordu. Hitler'i ve faşizmi Fransız solcularından daha az tehlikeli bulanlar vardı. Fransa savaş ilanının ardından Komünist Parti'yi yasadışı ilan etmişti. Almanlar *yıldırım savaşı* yöntemleriyle Fransa'ya saldırmış ve kolay bir zafer kazanmıştı. "*Fransız hükümeti, mücadeleyi sürdürme olanakları varken, sağın Hitler'e yakınlığı yüzünden, barış istedi.*"¹⁹²

İtalya, Fransa ve İngiltere'ye savaş ilan etti. Bu ilan Türkiye'yi de savaşın içine çekiyordu; fakat 14 Haziran 1940'ta, savaşa girildiği durumda SSCB'nin düşmanı olacağını ileri sürerek, Türkiye tarafsız olacağını duyurdu.¹⁹³

2.2. TÜRKİYE'NİN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA DIŞ POLİTİKASI

Hatay sorununun kendi arzusu doğrultusunda çözülmesinin ardından Türkiye zor kararlarla karşı karşıya kaldı; çünkü Avrupa acımasız, kanlı bir savaşın içine girmişti ve ulusal güvenliği sağlamak için alınan tedbirler tehlikeye girmiş oluyordu. SSCB'nin Almanya ile vardığı anlaşma Sovyetlerin yayılmacı politikasına güç kazandırmış oluyordu. Türkiye açısından ele alındığında olumlu bir gelişme değildi; Sovyetler, Boğazlar ve Ege Denizi'ne ulaşma emellerini gündeme getirebilirdi. İkinci büyük tehdit de İtalya'dan

¹⁹⁰ V. Sipols, M. Haalamof, *İkinci Dünya Savaşının Nedenleri*, Çev. İzzet Yaşar, Ağaoğlu Yayınevi, 1975, s. 7.

¹⁹¹ Akşin, a.g.e., s. 233.

¹⁹² Akşin, a.g.e., s. 234.

¹⁹³ Akşin, a.g.e., s. 234.

geliyordu. Balkanlar konusunda saldırgan bir tutum içinde olan İtalyanlar, Türkiye'nin burnunun dibinde olan On iki Ada'yı da tahkim etmişti. Nisan 1939'da Arnavutluk'un işgal edilmesi de Balkanlar'da ve Akdeniz'de dengeyi bozarak Türkiye'nin güvenliğini tehdit eder hale gelmişti.¹⁹⁴

Lozan Antlaşması'yla sınırlarını belirleyen ve egemenlik hakkını kazanan Türkiye, dış politikasında bu düzenin devamını ana hedef olarak belirlemiştir. Buna paralel bir girişimle de savaş sonrasında Avrupa'da oluşan dengenin korunup kollanmasında diğer devletlerin çabalarına katkısını eksik etmemiştir. Avrupa ve Balkan ülkeleriyle çeşitli dostluk antlaşmaları imzalanmış, dünya barışının sağlanması için atılan adımlara eşlik edilmiştir.¹⁹⁵ İkinci Dünya Savaşı sırasında da, başta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü olmak üzere, Türk diplomasisinin başında olanlar ülkeyi savaşa sokmamak, yıkıntılardan korumak için çaba harcamıştır. *“Avrupa'nın içinde bulunduğu savaşta, Türkiye'nin çözülebilecek hiçbir davası yoktu.”*¹⁹⁶

Balkanlar üzerinde Alman tehlikesi belirirken, İtalya Yunanistan'a saldırmış ve 1941 Ocağı'ndan itibaren Balkanlar'a inmeye başlamıştır. Bu durum Türkiye'yle birlikte hem İngiltere'yi hem de SSCB'yi tedirgin etmiştir. Bulgaristan 1941 Martı'nda Mihver devletlere katılırken, Almanya Nisan 1941'de Yugoslavya ile Yunanistan'ı işgal etti. Almanlar Türkiye'nin batı sınırına dayanmıştı. Suriye Alman yanlısı subayların elindeyken, Irak'ta benzer bir durum söz konusuydu. 1941 yılında SSCB ve İran dışında Türkiye'nin komşuları Alman etkisi altına girmişti.¹⁹⁷ Akıllara takılan soru önemlidir: Hitler'in bundan sonraki hedefi Türkiye olabilir miydi? Ortadoğu petrollerine ulaşmak için bunu deneyebilirdi; fakat Hitler, Türkiye'ye saldırmak yerine, SSCB'ye saldırmayı tercih etti. 22 Haziran 1941 günü başlayan saldırıdan dört gün önce, Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması imzalandı. *“Türkiye çok dengeli ve duyarlı bir tarafsızlık yürütüyordu.”*¹⁹⁸

1941-1942'de Almanlar Rusya'nın büyük bir bölümünü yakıp yıktı. Çok kanlı bir savaşta, Sovyetlerin yirmi milyona yakın insan kaybettiği anlatılır; hal böyleyken,

---

¹⁹⁴ Antonello Biagini, *Çağdaş Türkiye Tarihi*, Çev. Deniz Kocaoğlu ve Gülçin Tuna, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2007, s. 82.

¹⁹⁵ Unat, a.g.m., s. 261.

¹⁹⁶ Hüner Tuncer, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950) İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012, s. 46.

¹⁹⁷ Unat, a.g.m., s. 263.

¹⁹⁸ Akşin, a.g.e., s. 234.

Almanlara karşı direnmeye devam etmişler, İngiltere ve ABD'den yardım görerek Almanların gücünü tüketmeyi başarmışlardır.

1942'nin Kasım ayına gelindiğinde Sovyet ordusunun saldırıları karşısında Stalingrad'da daha fazla dayanamayarak Ocak 1943'te Almanlar teslim oldu. Müttefikler Kuzey Afrika'ya da egemen olurken İtalya'ya çıkarma yaptılar.¹⁹⁹

Müttefiklerin savaşa girmemiz için yürüttükleri ısrar politikası devam ediyordu. Hemen ret cevabı verilmedi. Oyalama yoluna gidildi. Vakit kaybetmek istemeyen Churchill, 30-31 Ocak 1942'de uçakla Adana'ya geldi. İnönü ile görüştü ve savaşa girerek Boğazları açmasını istedi; ancak Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, yeterli ekipman ve modern silahlara sahip olmadan böyle bir savaşa girecek ordunun kaçınılmaz olarak yenileceğini söylemiş ve Türk ordusunun gerekli teçhizat ve silahını karşılamaları durumunda savaşa girebileceklerini ifade ederek oyalama politikasına devam etmiştir.²⁰⁰ Görüşmeler sonunda İngiliz tarafı memnun olarak ayrılmıştır Adana'dan. Onlara göre, en kısa zamanda Türkiye kendi yanlarında savaşa girecektir. Türk ordusunu modern silahlarla donatmak için Türk-İngiliz askeri görüşmeleri 1943 ilkbaharında başlamış olmasına karşın, İngilizler Türk isteklerini çok bulunca görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır.²⁰¹

Adana'da gerçekleşen görüşmenin ardından da İngilizlerin Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa sokma çabası devam etmiştir. 5-16 Kasım tarihleri arasında 1. Kahire Konferansı'nda bir araya gelen İngiliz Dışişleri Bakanı Antony Eden ile Türk Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu aynı konular üzerine görüşmeye devam etmişlerdir. Eden, müttefikler adına Türk yetkililerden üs talebinde bulununca, bunun savaşa girmekle eşdeğer olduğu belirtilerek istek geri çevrilmiştir.²⁰²

4-6 Aralık 1943'te toplanan 2. Kahire Konferansı'na Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de katılmıştır. İngiliz Başbakanı Churchill ve ABD Başkanı Roosevelt'in yoğun baskılarına direnen İnönü, Türkiye'yi savaş dışında tutmayı başarmıştır.²⁰³

Gelişmeler sonucunda Müttefiklerle Türkiye arasında bir güven kırılması yaşanmıştır. 2. Kahire Konferansı'nın ardından, 4 Şubat 1944 tarihinde Türk-İngiliz

---

¹⁹⁹ Akşin, a.g.e., s. 234.

²⁰⁰ Tahsin Ünal, *Türk Siyasi Tarihi*, 6. Baskı, Kamer Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 763-764.

²⁰¹ Unat, a.g.m., s. 264.

²⁰² Unat, a.g.m., s. 264.

²⁰³ Unat, a.g.m., s. 265.

görüşmeleri kesilmiş ve ilişkiler askıya alınmıştır. İngiltere, ABD'nin de aynı şekilde davranmasını isteyince; ABD, Türkiye'ye yaptığı yardımları durdurmuştur.²⁰⁴

İngiltere ve ABD'nin ısrarları sonucunda, 20 Nisan 1944'te Türkiye, Almanya'ya yaptığı krom satışını durdurma kararı almıştır; fakat bazı Alman gemilerinin Boğazlar yoluyla Karadeniz'e geçmeleri Müttefiklerin tepkisini çekmiş ve aranın iyice açılmasına neden olmuştur. Bu olayın sonunda Almanya'ya yakınlığıyla bilinen Menemencioğlu görevden alınmıştır.²⁰⁵ Aynı dönemde SSCB ile de ilişkileri düzeltme yoluna gidilmiştir. Bu amaçla hükümet, Moskova'yı tedirgin eden turancı-sosyalist bir partiyi yasaklamıştır. Bir süre sonra da, tarafsız ülke bayrakları çekerek Boğazlardan geçen Alman gemilerinin geçişine engel olunmuştur. 2 Ağustos 1944'e gelindiğinde ise, meclisin onayıyla, Almanya ile diplomatik ilişkiler kesilmiş,²⁰⁶ 6 Ocak 1945'te de, Japonya ile hem diplomatik hem de ticari ilişkilere son verilmiştir.

1945 yılının başlarında savaşın kazananları ve kaybedenleri belli olmuş ve 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında Yalta Konferansı toplanmıştı. Bu konferansta alınan karar gereğince, 1 Mart 1945 tarihine kadar Almanya ve Japonya'ya savaş ilan edecek olan ülkeler San Francisco'da yapılacak toplantıya katılmaya hak kazanacakları gibi Birleşmiş Milletlerin kurucu üyeleri arasında bulunacaklardır. Gelişmelerin dışında kalmak istemeyen Türkiye, 23 Şubat 1945'te Almanya ile Japonya'ya savaş ilan ederek 2. Dünya Savaşı'na şekilsel olarak iştirak etmiştir.²⁰⁷ Böyle bir katılıma rağmen, Türk siyasetindeki bu değişimi onaylamaz Sovyetler Birliği. Türkiye'yi fırsatçılıkla suçlar. Moskova'ya göre, 1941'de imzalanan Türkiye-Almanya Dostluk Antlaşması ve Berlin'e sağlanan malzemeler, Almanya'yla kurulan dostluğa delil oluyor ve tarafsızlık ilkesi çiğnenmiş sayılıyordu. İşte bu sebepten SSCB, 1925 yılında imzalanan saldırmazlık ve 1940 yılında yapılan tarafsızlık anlaşmasını yenilemeyi reddeder. Bunun yanında Boğazlar konusu da tekrar görüşülecektir.²⁰⁸

7 Mayıs 1945'te Almanya kayıtsız şartsız teslim olunca Avrupa'da kanlı savaş sona ererken, Pasifik'te kan akmaya devam ediyordu. ABD, Japonya'yı teslim olmaya zorlayarak savaşı sona erdirmek için insanlık dışı bir yöntem başvurdu. 6 Ağustos'ta Hiroşima'ya, 9 Ağustos'ta da Nagazaki'ye atom bombası attı. Etkilerinin sadece orada, o

---

²⁰⁴ Unat, a.g.m., s. 265.

²⁰⁵ Unat, a.g.m., s. 265.

²⁰⁶ Biagini, a.g.e., s. 88.

²⁰⁷ Unat, a.g.m., s. 265.

²⁰⁸ Biagini, a.g.e. s. 88.

anda olan insanlar üzerinde değil, henüz doğmamış çocuklarda bile görülebileceği bir nükleer felaketle karşı karşıya kalan Japonya, 14 Ağustos 1945'te teslim olmuş ve insan kıyımı nihayet sona ermiştir.

2.3.SAVAŞ SIRASINDA TÜRKİYE'DE İÇ GÖRÜNÜM

Etrafında kanlı bir paylaşım savaşı devam ederken Türkiye bir yandan bu çatışmaların dışında kalmaya çabalamış, diğer yandan da modern bir toplum yaratma gayretini sürdürmüştür.

İhmal edilmiş Anadolu'nun yaraları, cumhuriyetin ilk yıllarında sarılmaya çalışılmıştı. Anadolu, okulsuz ve öğretmensizdi. 1935 yılında nüfusun %80'i şehirlerin dışında, kırsal kesimde yaşamaktaydı. 40 bin köy ve 25 bin de köyden daha küçük yerleşim birimi vardı. Nüfusun %80'i okuma yazma bilmiyordu. 1935'te İlköğretim Genel Müdür vekilliğine atanan İsmail Hakkı Tonguç, *'Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy'* adlı bir çalışma yaptı. Çalışmasında *"Köyü canlandırma alışlagelmiş sıradan bir ilköğretim sorunu değildir. Eğitim yolu ile köyü canlandırmak; modern anlamda ilköğretimi köye mal etmekle sağlanabilir. (...) Köyü canlandırma sorunu, her şeyden önce bu savaşa katılacak elemanı yetiştirme sorunudur. Köy Enstitülerinin kuruluş nedenlerinin başında bu gelir."*²⁰⁹ diyerek amacını böyle ortaya koymuştur. Köylerden ilkokulu bitirmiş zeki çocuklar alınıp enstitülerde yetiştirildikten sonra yeniden köylere gönderilerek öğretmen olarak çalışmaları sağlanacaktı. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in de desteğini alan İsmail Hakkı Tonguç'un çalışması dönemin Başbakanı İsmet İnönü tarafından da desteklenince, ilk olarak 1936'da deneme amaçlı adımlar atıldı²¹⁰ ve daha sonra, 17 Nisan 1940'ta kabul edilen Köy Enstitüleri Kanunu ile birlikte hayata geçirildi. Tarım Bakanlığı'nın belirlediği 11 yerde enstitüler açıldı. Beş yıllık köy okullarını bitiren çocuklar enstitüde beş yıl daha eğitim alıyorlardı. Enstitüde aldıkları eğitimin yarısı kültür derslerine dayanırken, diğer yarısı teknik-tarım dersleri oluyordu. Teknik-tarım dersleri uygulamalıydı. Öğrenciler bina yapmasını, marangozluğu enstitünün binalarını yaparak öğrenirken, tarım ve hayvancılıktaki yeni metotlar hakkında da bilgi sahibi oluyorlardı.

---

²⁰⁹ Uslubaş, a.g.e., s. 93.

²¹⁰ Uslubaş, a.g.e., s. 93.

Karma bir eğitim programı uygulanıyor, kız ve erkek öğrenciler uygulamalı derslerde birlikte çalışıyorlardı²¹¹.

1948'e kadar enstitülerin sayısı 21'e ulaştı²¹². Geleneksel kırsal kesim içinde bir kısmın tepkisini çeken bu okullar, çok partili düzene geçildiğinde gelişmesini devam ettiremedi. İsmail Hakkı Tonguç'la birlikte diğer yöneticileri de değiştirildi ve iktidarın DP'ye geçtiği 1950'den sonra kuruluş amacından uzaklaştı. 1954 yılında ise ilköğretmen okulları biçimine sokularak varlıklarını yitirdi Köy Enstitüleri.²¹³ 1955'e gelindiğinde 25.000 enstitülü öğretmen yetiştirilmişti. *"Bu denli kısa bir sürede, savaş şartlarında, yokluklar içinde, Türkiye'nin değişik köylerinden 25.000 öğretmen yetiştirilmiş olması başlı başına bir başarıdır."*²¹⁴

Köy enstitülerinden mezun olduktan sonra çağdaş bir insan olarak köye dönen bu öğretmenler, modern tarımı bilen, marangozluktan anlayan, bina yapabilen, sağlık bilgisine sahip, köylünün devletle olan resmi işlerini çözebilecek, içinden geldiği köylüyle iletişimde zorlanmayacak insanlardı.²¹⁵

*

Savaş sırasında Türkiye'de bir takım önlemler alınma yoluna gidilmiştir. Basınla ilgili olarak düzenlemeler yapılmıştır. 1940 Kasımı'nda önce İstanbul'da, daha sonra yaygınlaşan ve süresi uzatılan sıkıyönetim ilan edilmiştir. Sıkıyönetimin en çok basın üzerinde kendini hissettirdiğini söyleyebiliriz. Çoğunlukla dış politikayla ilgili yazılara yer verilirken iç politikaya ilişkin yazılara sınırlı olarak değinen gazeteler sıkı kontrol altında tutulmuş ve bazı gazeteler kapatma yoluyla etkisizleştirilmiştir.²¹⁶

Türkiye sıcak savaşın içine katılmasa da, dünyayı kasıp kavuran bu savaşın etkilerini hissetmiştir. Savaş sırasında besin ihracatını yasaklama yoluna giden Türkiye'de, dış ülkelere satacak sadece madenler kalmıştı. Almanya, krom madeni cevherini satın alıyordu. Savaşın başlamasıyla önce İngiltere, ardından da Sovyetler ve ABD Türkiye'ye satışın durdurulması için baskı yapmaya başladı. *"O derece şiddetli baskılar geldi ki*

²¹¹ Akşin, a.g.e., s. 237-238.

²¹² Akşin, a.g.e., s. 238.

²¹³ Murat Katoğlu, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Eğitim, Kültür, Sanat", *Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye 1908-1980*, 10. Baskı, Y.Yön. Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 430.

²¹⁴ Akşin, a.g.e., s. 238.

²¹⁵ Akşin, a.g.e., s. 238.

²¹⁶ Unat, a.g.m., s. 267.

Türkiye krom yüzünden dostluk anlaşması yaptığı ülkelerden hava bombardımanları korkusunu yaşamaya başladı.”²¹⁷

İkinci Dünya Savaşı yıllarının Türk halkı üzerinde bıraktığı en büyük iz, kendini daha ziyade şehirlerde hissettiren bazı tüketim mallarının sıkıntısıydı şüphesiz.²¹⁸ Türkiye seferberlik halindeydi. Aktif nüfusun önemli bir kesimi asker olarak orduya alınmış; ne kadar süreceği, topraklarımıza sıçrayıp sıçramayacağı belirsiz bir savaşta bütçenin gittikçe fazlaşan bir kısmı ülkenin savunma giderlerine ayrılıyordu.

Ülkeyi savaşın olumsuz etkilerine karşı korumak gayesiyle düşünülmüş vergiler ve yükümlülükler de vardır bu dönemde. *“Anayasal bağlamda önemli açılımları gündeme getiren, ancak aynı zamanda vatandaşı ağır vergi yükü altına sokan bu girişimler, uygulama esnasında birtakım suistimalleri, haksızlıkları ve tutarsızlıkları da beraberinde getirmiştir.*”²¹⁹

İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında hemen hemen bütün devletler bir ekonomik buhranın içinde buldular kendilerini. Türkiye de yaşananlardan nasibini almış ve ekonomik sıkıntıların içine yuvarlanmıştı. Saraçoğlu Hükümeti de başka ülkelerde de benzerleri uygulanan bir vergi kanunu hazırladı. Türkiye Büyük Millet Meclisi, 11 Kasım 1942 tarihinde, 17 maddeden oluşan bu *Varlık Vergisi*’ni kabul etti. Varlık Vergisi, sermaye ve servet vergisiydi ve uygulamada birçok sakıncalar içeriyordu.²²⁰

“Vergi esas itibarıyla varlığı olanlardan alınacaktır. Vergi mükelleflerinin varlığını gösteren karnelere bakılarak hesaplanacaktır. Vergi kısa zamanda (15 gün) alınacaktır. Vergiye itiraz edilmeyecektir. Vergi tahsilatında icradan başka zorlamalara da (genel işlerde çalıştırılmak) gidilecektir.”²²¹

Bu vergi Alman veya Rus işgaline karşı yeterli kaynağa kavuşmak için uygun görülmüştü. O yıllarda ticarete ve finansa güçlü olan şirketlerin sahiplerinin önemli bir bölümü azınlık gayrimüslimler olduğundan Yahudi, Rum ve Ermeni vatandaşlarımız bu verginin uygulamasından en çok etkilenen kesim oldu. Vergi yükünün getirdiği sorumluluğu yerine getiremeyenler Aşkale’de çalışma kamplarına götürüldüler. *“Varlık*

²¹⁷ Nurettin Türsan, *Anılar*, Arma Yayınları, İstanbul, s. 86.

²¹⁸ Aydemir, a.g.e., s. 201.

²¹⁹ Unat, a.g.m., s. 268.

²²⁰ Cahit Kayra, *Savaş, Türkiye Varlık Vergisi*, Tarihçi Kitapevi, İstanbul, 2011, s. 47,48,49.

²²¹ Kayra, a.g.e., ss. 49-50.

*Vergisi, azınlıkları fakirleştirip ekonomik etkilerini ortadan kaldırdığı için uzun yıllar tartışıldı ve hükümete güvenin sarsılmasına neden oldu.*²²²

1940-1950 dönemi incelendiğinde dikkate değer iktisadi çalışmalardan birinin de *Milli Korunma Kanunu* olduğu görülecektir. 18 Ocak 1940 tarihinde Refik Saydam *Hükümeti* tarafından hazırlanıp uygulamaya konulan bu kanun o zamana kadar pek rastlanmamış yetkileri, ekonomiyi düzenlemek için hükümete vermiştir. Kanun, devlete ekonomiye büyük ölçüde müdahale etme fırsatı tanıyarak özel sektörü *devletin vesayeti* altına vermiştir; ancak bu yetkiler olağanüstü durumlara özgüdür; yani seferberlik ya da savaşa girme durumunda geçerli olacaktır.

Milli Korunma Kanunu sayesinde, ordunun giyecek ve yiyecek ihtiyacı düşük maliyetle karşılanırken, şehirlerde yaşayanlar da kısmen temel ihtiyaçlarını karşılayabilmiştir. Her şeye rağmen, piyasa denetiminin devlet eliyle yapıldığı bu dönemde karaborsa ve rüşvetin önüne geçmek mümkün olmamıştır.²²³

Toprak Mahsulleri Vergisi, 7 Haziran 1943'te 4429 sayılı Kanun'la yürürlüğe girmiştir.²²⁴ Büyük ve küçük çiftçi arasında bir ayırım gözetmediğinden, ancak ihtiyacını karşılayacak kadar üretim yapabilen küçük çiftçiye ağır bir bedel ödetmiştir. Üç yıl boyunca uygulanan bu verginin faturası, çok partili sisteme geçildiğinde çiftçiler tarafından CHP'ye çıkarılacaktır.²²⁵

3. SAVAŞ SONRASINDA TÜRKİYE

3.1. SSCB'NİN TÜRKİYE'DEN TALEPLERİ

Savaşın sona ermesi yalnızca Almanya, İtalya ve Japonya'nın yenilmesi anlamına gelmiyordu. Avrupa'da ve Uzakdoğu'da egemen olma peşine düşmüş bu ülkelerin bağlandığı ideoloji olan faşizmin de mağlup olması anlamına geliyordu. Sözü edilen ideolojinin yenilmesinden sonra geriye kapitalizmin temsilcisi demokratik ve antikapitalist komünist ideolojiler kalıyordu.

Yeni dönemde de Stalin yönetimindeki SSCB yayılmacı siyasetini sürdüreceğini gösterdi. 19 Mart 1945 günü, Sovyet Dışişleri Bakanı Molotof ile Moskova Büyükelçisi

²²² Uslubaş, a.g.e. s. 99.

²²³ Unat, a.g.m., s. 268.

²²⁴ 7 Haziran 1943 tarih ve 5423 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

²²⁵ Unat, a.g.m., s. 269.

Selim Sarper'in görüşmesinde, Molotof, dönemin şartlarına uymadığını düşündükleri 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşmasını tek taraflı olarak feshettiklerini Türk büyükelçiye bildirdi. Bir Sovyet tehlikesi savaşın hemen ertesinde Türkiye'nin karşısına çıkıvermişti. Anlaşma yolları aranmaya başlandı. Türkiye yeni bir anlaşma teklifinde bulununca, SSCB'nin yanıtı 7 Haziran 1945'te geldi. Yeni bir antlaşma yapılabilmesinin şartlarını bildiren Sovyetlerin istekleri ağırdı: 16 Mart 1921'de çizilen Türk-Sovyet sınırının değiştirilerek Kars ve Ardahan'ın SSCB'ye verilmesi; Boğazların savunmasına Sovyetler Birliği'nin de katılması ve bu amaçla Boğazlarda kendilerine deniz ve kara üsleri verilmesi; Montrö Sözleşmesi'nin tayin ettiği Boğazlar rejiminin değiştirilerek Türkiye ve SSCB arasında yeni bir ikili anlaşma yapılması...²²⁶

Sovyet Dışişleri Bakanı Molotof'un, Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'e ilettiği bu isteklerin kabul edilebilir tarafı yoktu. Bu yüzden büyükelçi Ankara'ya danışma gereği hissetmeden kendisine sunulan talepleri reddetti. *"Türkiye'den talep edilen Boğazların kontrol edilmesi, Kars ve Ardahan'ın Sovyetler Birliği'nin lehine terki, Türkiye'nin uydu devlet haline gelmesinden başka bir anlam taşımamaktaydı."*²²⁷

Sovyet taleplerinin Türkiye üzerinde sıkıntılı bir hava yarattığı günlerde, ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin katılımıyla 17 Temmuz-2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Berlin'de Potsdam Konferansı düzenlendi. Roosevelt'in ölümünün ardından başkan olan Truman'ın ABD'yi temsil ettiği bu konferansta ele alınan konulardan birisi de Boğazlardı. Churchill, Boğazlarda SSCB'nin talepleri doğrultusunda yeni bir düzenlemeyi desteklediğini, ancak bu düzenlemenin Türkiye'nin toprak bütünlüğünün korunarak yapılması gerektiğini ifade etti. Sovyetler' in Boğazlarda üs talebi ise kabul görmedi. Churchill'in çözüm önerisi, Japonya'yı Montrö Antlaşması'ndan çıkarıp SSCB'nin Akdeniz'e açılma isteğinin yeni düzenlemelerle sağlanmasını öngörüyordu. Truman ise, Boğazların uluslararası güvence altındayken serbest geçiş rejiminin uygulanmasından yanaydı. Tüm bu teklifler Stalin'in Boğazlarda üs talebini karşılamaktan uzaktı. Böylelikle konferansta Boğazlar, Montrö'de yapılacak düzenlemeler ve SSCB'nin toprak talepleriyle ilgili bir karara varılamadı. Sadece, konferansın sonunda kabul edilen protokolün 16. maddesinde, üç ülke de, yeni gelişen koşullara uygun olmadığı gerekçesiyle, Montrö'de değişiklik yapılması gerektiğine karar verildiğini açıklamıştı. Buna göre, her bir taraf

²²⁶ Sait Yılmaz, *Türkiye'deki Amerika, İkili İlişkiler ve ABD'nin Örtülü Operasyonları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014, s. 107.

²²⁷ Yılmaz, a.g.e., s. 106-107.

Türkiye ile doğrudan görüşecek ve her üç devlet görüşlerini ayrı ayrı Türkiye'ye bildirecekti.²²⁸

ABD Boğazlarla ilgili görüşünü 2 Kasım 1945 tarihli bir notayla bildirirken, Montrö'de bazı değişikliklerin yapılmasını istemekteydi. 21 Kasım 1945'te ise İngiltere'nin notası geldi. İngiltere Amerika'nın notasına yakın duruyorsa da Montrö rejiminin değiştirilmesi konusunda acele edilmemesi taraftarıydı.²²⁹

Türkiye'de ve SSCB'de karşıt kamuoyunun güçlendiği günler yaşanırken, 4 Aralık 1945'te, İstanbul'da SSCB karşıtı bir miting düzenlendi. Göstericiler Rusça kitapların satıldığı iki kitapçı ile solcu Tan gazetesinin matbaasına saldırdı. 8 Aralık'ta SSCB bu olayları kınayan bir nota verdi. Gürcistan Bilimler Akademisi'nden iki profesör ise 14 Aralık 1945'te Komünist gazetesinde; 20 Aralık'ta Pravda ve İzvestiya'da yayınlanan makalelerinde, Gürcü halkının hiçbir zaman vazgeçmediği ve vazgeçmeyeceği Ardahan, Artvin, Oltu, Tortum, İspir, Bayburt, Gümüşhane, Giresun, Trabzon topraklarını Türkiye'den meşru istekler olarak dile getirdiklerini ifade ediyorlardı.²³⁰

Sovyetlerin müttefikleri ile arası henüz bozulmamıştı. Türkiye'nin savaşın en azgın dönemlerinde yanlarında yer almaması, düşmanları Almanya'ya krom satması gibi aleyhte konuları Türkiye'nin köşeye sıkışması için kullanıyordu Stalin. Bu Türkiye açısından bir yalnızlık süreciydi.²³¹ Zaman içinde bu yalnızlıktan sıyrıldı Türkiye. Batı ile ilişkiye geçildi; özellikle ABD ile bir yakınlık başladı. ABD donanmasının en büyük zırhlılarından biri olan *Missouri* Türkiye'ye gönderilmişti. “*ABD'nin, ölen Türk büyükelçinin cenazesini göndermek için donanmasındaki en büyük gemilerden birini seçmesi, Sovyetlere karşı tavır almaya ve Türkiye'yi desteklemeye başladığının açık bir göstergesiydi.*”²³² Fakat bu 8 Ağustos 1946'da gelen Sovyet notasını engellemeye yeterli olmamıştı. SSCB taleplerinden geri adım atmıyordu. Verdiği notada, savaş sırasında Alman savaş gemilerinin Boğazlardan geçtiğini hatırlatıyor ve buna dayanarak Türkiye'nin Boğazların güvenliğini sağlamakta aciz kaldığını iddia ediyordu. Sovyet notasında ortaya konan isteklere göre,

---

²²⁸ Barış Ertem, “İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri ve Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri İle Yakınlaşmasına Etkileri”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8/7, 2013, s. 175.

²²⁹ Yılmaz, a.g.e., ss. 107-108.

²³⁰ Erel Tellal, “SSCB'yle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Olaylar, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, 8. Baskı, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 503-504.

²³¹ Akşin, a.g.e., s. 240.

²³² Yılmaz, a.g.e., s. 108.

“Boğazlar bütün devletlerin ticaret gemilerine devamlı açık olmalıdır. Boğazlar Karadeniz devletlerinin savaş gemilerine devamlı açık olmalıdır. Boğazlar özel olarak tespit edilecek haller dışında Karadeniz’e sahili olmayan devletlerin savaş gemilerine kapalı olmalıdır. Boğazlardan geçiş rejimini düzenleme yetkisi Türkiye ile Karadeniz devletlerine ait olmalıdır. Boğazlar Türkiye ve Sovyetler Birliği tarafından ortaklaşa savunulmalıdır.”²³³

SSCB’nin verdiği notaya cevap niteliğindeki ABD notası 19 Ağustos 1946’da, İngiltere’ninki ise 21 Ağustos 1946 tarihinde SSCB’nin Washington ve Londra büyükelçilerine iletilmiştir. ABD ve İngiltere Boğazların ticaret gemilerine sürekli olarak açık olması ve Karadeniz’e kıyası olmayan devletlerin savaş gemilerine kapalı olması doğrultusundaki Sovyet isteklerini kabul ederken, Boğazların rejiminin belirlenmesinin yalnızca Karadeniz’e kıyası olan devletlere bırakılmasının mümkün olmadığını, bu konunun bütün devletleri ilgilendirdiğini ileri sürmüşlerdir. Buna ilaveten de Boğazların güvenliğinin sağlanmasının da Türkiye’ye ait olduğunu belirtmişlerdir. İngiltere ve ABD’nin verdiği bu notalardan anlaşılacağı üzere, Türkiye’yi SSCB karşısında yalnız bırakmak istememiştir bu iki ülke.²³⁴

İki ülkenin verdiği notanın ardından Türkiye’nin notası gelmiştir. Bu notada Sovyetlerin bazı zamanlarda savaşan ülkelerin gemilerinin Boğazlardan geçtiği iddiası kabul edilmemiş, Montrö Sözleşmesi savunularak Boğazların birlikte savunulması talebi kesinlikle reddedilmiştir. SSCB, Türkiye’den aldığı cevabın üzerinden bir ay geçmesini bekledikten sonra, 24 Eylül 1946’da yeni bir nota vererek taleplerini yeniliyor ve uluslararası konferans toplanmadan önce iki ülke arasında görüşmeler yapılmasını öneriyordu.²³⁵

ABD, Boğazlara yapılacak bir saldırıyı BM Güvenlik Konseyi’ne götüreceğini söylerken, İngiltere’nin tepkisi benzer olmuştur. SSCB son notalara cevap vermedi. 1953 yılında Stalin’in ölümünün ardından Sovyet Dışişleri Bakanı Molotof, yaşanan gerilimin sorumlusu olarak Stalin’i göstermiş ve SSCB’nin Türkiye’den toprak talebinin olmadığını ifade etmiştir.²³⁶

---

²³³ Yılmaz, a.g.e., s. 109.

²³⁴ Mehmet Seyfettin Erol, “Sovyet Talepleri (Stalin) Krizi”, *Türk Dış Politikasında 41 Kriz 1924-2014*, 2. Baskı, Kripto, Ankara, 2013, s. 68.

²³⁵ Yılmaz, a.g.e., s. 110.

²³⁶ Yılmaz, a.g.e., s. 110.

3.2. TRUMAN DOKTRİNİ

12 Mart 1947 günü ABD Başkanı Truman kongrede yaptığı açıklamayla Türkiye ve Yunanistan'ı Sovyet tehdidinden korumak için bir siyaset başlattığını bildirdi. Truman Doktrini adıyla bilinen ve genel olarak Türkiye ve Yunanistan'a yapılan askeri ve ekonomik yardımları kapsayan bu doktrinin ortaya çıkmasının Sovyetler Birliği'nin 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'den bulunduğu Boğazlarda üs ve toprak talebinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.²³⁷

Savaş bittikten sonra Amerikan kamuoyunda, Avrupa'yı kendi haline bırakıp kendi sınırları içine çekilme düşüncesi baş göstermiş ise de SSCB'nin emperyalist hayaller peşine takılması ABD'yi bu düşüncesinden vazgeçirmiştir. Komünizmi bir tehlike olarak kavramış ve dünya politikasının içine kapitalist demokrasinin koruyuculuğunu üstlenmek üzere sorumluluklar almaya girişmiştir. *“Geleneksel Amerikan dış politikasındaki bu radikal değişimin başlangıcını da Truman Doktrini teşkil eder.”*²³⁸

Doğu Avrupa ve Balkanlar'ın yanı sıra Yunanistan, Türkiye ve İran gibi ülkeleri bir tampon bölge kabul eden SSCB'nin tehdidine maruz kalan Türkiye, Batı'nın yardımına ihtiyaç duymaya başlamıştı. İlk zamanlar Türkiye'de büyük tepkiyle karşılanan SSCB'nin Türk toprakları üzerindeki emelleri, dış dünyada aynı karşı duruşu yaratmamıştı. Batı dünyası, özellikle de ABD, savaştan sonra kurulacak düzenin mimarlarından biri olarak Sovyet Rusya'yı görüyordu. Bunun imkansızlığını ise, SSCB'nin, kurtarılan Avrupa ülkeleri ve özellikle de Polonya konusunda, Yalta'da alınan kararlara aykırı tutumlarda bulunmasıyla anladı. Amerika, 1946'dan sonra Türkiye'nin toprak bütünlüğüyle yakından ilgilenmeye başladı. Sovyetlerin, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de etkili olma çabalarının bu ilgiyi doğurduğunu söylemek mümkündür.²³⁹ 1946 Ağustosunda ABD Akdeniz'e bir deniz kuvveti göndermiş ve Türkiye'ye destek vermek istemiştir. Truman Doktrini ile de Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık bir yardım önerisi getirilmiştir. *“Savaş sonrasındaki bu Amerikan dış yardım programı, Sovyet tecavüzüne karşı Amerikan para ve malzemesinin dolaylı bir şekilde kullanıldığı ilk büyük harekettir.”*²⁴⁰ Bu yüzden yönetim

²³⁷ M. Nail Alkan, “Truman Doktrini Krizi”, *Türk Dış Politikasında 41 Kriz 1924-2014*, 2. Baskı, Kripto, Ankara, 2013, s. 71.

²³⁸ Armaoğlu, a.g.e., s. 537.

²³⁹ Saime Yüceer, “Tarihsel Perspektif İçinde Türkiye'nin Nato'ya Girişi ve Meclisteki Yankıları”, ss. 72-73, [http://ucmaz.home.uludag.edu.tr/PDF/ataturk/2002-1\(1\)/pdf/b06.pdf](http://ucmaz.home.uludag.edu.tr/PDF/ataturk/2002-1(1)/pdf/b06.pdf), (11.10.2015).

²⁴⁰ Yılmaz, a.g.e., s. 113.

ve kongre arasında görüş ayrılığına sebep olmuş ve kolay kabul edilen bir kanun olmamıştır.

Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak kabul edilen Truman Doktrini, Sovyet tehdidine karşı Türkiye'nin savunulmasından çok Yunanistan'ın iç savaşına bir son vermek ve Avrupa'nın güvenliğini sağlamak içindi. Yardımın 300 milyon doları Yunanistan'ın ekonomisini ve askeri gücünü desteklemek için ayrılmışken, 100 milyon doları sadece Türk Silahlı Kuvvetleri'nin desteklenmesine ayrılmıştır. Bu kanun dayanak alınarak Türkiye ve ABD arasında 12 Temmuz 1947'de askeri yardım anlaşması imzalanmıştır.²⁴¹

Sait Yılmaz, ABD için asıl amacın, Batı Avrupa'nın kalkındırılması ve güçlendirilmesi olduğunu söyler. Amerikalılar o gününün şartlarında Türk ekonomisinin oldukça iyi olduğunu düşünüyor ve Sovyet baskısına karşı bir yardımdan fazlasına gerek görmüyorlardı.²⁴²

3.3. SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE İÇ SİYASETİ

Savaş sırasında uygulanan politikalar halkın büyük bölümünde memnuniyetsizlik yaratmıştır. Yeni dönemde bu politikaların sürdürülmesinin mümkün olmayacağı birçok kesim gibi İsmet İnönü tarafından da görülmüştür. Savaş yıllarının zorunlu ekonomi politikaları özellikle kırsal kesimde yaşayanlarla esnaf ve tüccar gibi gelir sahiplerini huzursuz etmiştir. Bir başka önemli konu da, cumhuriyeti kuran partinin uzun yıllardır yönetimde bulunması yıpranmasına sebep olmuştu. CHP'nin ileri gelenlerinden Nihat Erim şöyle bir tespitte bulunmuştur:

“Tek parti ve tek saf, disiplinli bir politika hayatı zehirli ilaçlar gibidir. Dozu kaçırdığınız, mübalağa ettiğiniz zaman, bünyede başka rahatsızlıklar yaratmaya başlar. Bizde de öyle olmuştur. Devlet hayatında murakabe, bir türlü istenildiği gibi tanzim edilememiştir. Daha kötüsü: Türlü sebeplerden çoğalan memnuniyetsizlik, teşkilatlı bir muhalefet vasıtası ile meydana çıkamamıştır... Bir memlekette muhalefet her zaman vardır. Onu biriktirmeyip muntazam bir parti teşkilatı kanalından açığa vurmak lazımdır. Emniyet sübabı zamanında açılmazsa kazan patlayabilir... Bu durumu, hiç şüphe yok ki, herkesten önce İsmet İnönü görmüştür.”²⁴³

²⁴¹ Yılmaz, a.g.e., s. 115.

²⁴² Yılmaz, a.g.e., s. 115.

²⁴³ Çetin Yetkin, *Karşı Devrim 1945-1950*, 8. Basım, Kilit Yayınları, Ankara, 2011, s. 176.

Uzun yıllar sonra Demokrat Parti'nin siyaset adamlarından Samet Ağaoğlu, dönemin asker ve sivil bürokratları arasında dolaşan bir kaygıdan söz etmiştir. CHP'nin seçimle iktidarı bırakmaması halinde Fransız ve Rus devrimlerine benzer bir devrimin Türkiye'de de yaşanacağından, bunun sonucunda da bir sınıf egemenliğinin ortaya çıkacağından ve böyle bir gelişmenin de ülke için yıkım olacağından kaynaklanan bir kaygıdır bu.²⁴⁴

Çok partili düzene geçişi hızlandıran önemli etkilerden biri de CHP'nin memur ve liberal aydınların desteğini yitirmesi olarak görmek yanlış olmayacaktır. Savaş ekonomisinin yıpratıcı etkisine, bu kesimlerin dünyada gelişen fikir akımlarına ve özgürlüğe duyarlı olmaları eklenmiştir.²⁴⁵

Savaş sonrası ortaya çıkan yeni dünya düzeninde Batı demokrasileri ve özellikle kapitalizmin bayrağını taşıyan ABD'nin ve komünist kanadın temsilcisi SSCB'nin arasında geçecek bir ideolojiler savaşı yaşanacak ve iki kesim de kendi ideolojisini hakim kılmak isteyecekti.²⁴⁶ Bu yeni düzende “Türkiye'nin Batı blokuna katılması, 1945-1947 yılları arasındaki siyasi olaylardan dolayı zorunlu bir süreç haline gelmişti.”²⁴⁷ Etkileyen olayların başında elbette ki, Sovyet Rusya'nın tehdidi geliyordu. Bu kaçınılmazlık karşısında Batı'nın her alandaki standartlarına uyum sağlanması gerekti. Çok partili siyasal düzene geçişte “bu etkenin Türkiye'deki tek parti iktidarını halkın muhalefetinden daha fazla etkilemiş olduğunu söylemek yanlış olmaz.”²⁴⁸

Dışta ve içte meydana gelen gelişmelerin birbirleriyle örtüşmesi sonucunda Türkiye'de CHP dışında da partilerin kurulması gerektiği yönündeki açıklama Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın kuruluşu için San Francisco'da bulunan Türk heyetinden gelir.²⁴⁹ Bu açıklamanın ardından, 19 Mayıs 1945'te, Cumhurbaşkanı İnönü savaşın zorunlu kıldığı şartlar ortadan kalktıkça ülkenin siyasal ve kültürel hayatında demokratik ilkelerin ağırlık kazanacağını tekrarlar.²⁵⁰

Değişim rüzgarları esmeye başlamıştı. CHP içindeki muhalif grup ortaya çıkabilecekleri zeminin hazır olduğuna inanarak, 29 Mayıs 1945 tarihinde yapılan bütçe

---

²⁴⁴ Yetkin, a.g.e., s. 177.

²⁴⁵ Unat, a.g.m., s. 270.

²⁴⁶ Unat, a.g.m., s. 270.

²⁴⁷ Biagini, a.g.e., s. 92.

²⁴⁸ Unat, a.g.m., s. 270.

²⁴⁹ Unat, a.g.m. ss. 270-271.

²⁵⁰ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 229-230.

oylamasında, 368 lehte oya karşı, Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan, Emin Sazak, Hikmet Bayur, Recep Peker olmak üzere 7 kişi aleyhte oy kullanarak ilk adımı attı.²⁵¹

14 Mayıs 1945 tarihinde mecliste toprak reformu yasası görüşülürken etkili bir karşıt görüş ortaya çıktı. Bütçe görüşmeleri sırasında farklı tutum alanlar, yine muhalefet duruşundaydı. Böylece yeni bir parti oluşumunun ilk tohumları TBMM’de atılıyordu.²⁵² Muhalefetin tepkisiyle karşılaşan bu reform tasarısının hedefleri şöyleydi:

“Toprağı hiç olmayan ya da çok az olan köylülere toprak ve tarım aletleri vermek, ülkenin ekilebilir topraklarının tam ve verimli kullanımını sağlamaktır. Yöntem; yirmi yıllık faizsiz kalkınma kredisi ve diğer maddi yardımlarla birlikte bu köylülere toprak vermektir. Bu toprak, kullanılmayan hazine arazileri, belediyelere ve devlete ait diğer topraklar ve özel kişilerden müsadere edilecek araziler olacaktır. Bu son kategori için, 500 dönümden fazla bütün araziler millileştirilecektir. Millileştirme bedelleri değişen ölçülerde ödenecektir; elde bulundurulmuş arazi ne kadar büyükse oranlar o kadar küçük olacaktır. 20 yıl içinde, yüzde dördü hazine bonusu olmak üzere taksitler halinde ödenecektir. Yasa, bu yasayla elde edilen yeni toprakların mirasçılar arasında bölünemeyeceğini de şart koşuyordu. Kırsal nüfusun yaklaşık üçte birinin - beş milyon kişinin- tam uygulandığında Türkiye’yi bağımsız bir küçük mülk sahibi köylüler ülkesine dönüştürecek önemli bir devrime yol açacak olan bu yasadaki yararlanacağı tahmin ediliyordu.”²⁵³

Aynı dönemde, toprak reformuyla birlikte ekonominin başka aksaklıklarına da dikkat çekiliyordu. Bütçe açıkları, giderek artan devlet borçlanmasına sebep oluyordu. Sınırsız para basma sonucunda yüksek enflasyon ortaya çıkıyor ve düşük gelir grupları bu hayat pahalılığında eziliyordu. Vergi sisteminin verimsizliği ve adaletsizliği, karaborsa eleştiri yöneltilen diğer ekonomik sıkıntılardı.²⁵⁴

4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu uzun süren ve sert geçen tartışmalar sonunda 15 Haziran 1945’te kabul edildi²⁵⁵ ama, çok partili bir sistemin içinde aynı sonucu almak mümkün olmayacaktı. Yasa tasarısının karşısına çıkıp muhalefet eden güçlü kesimler olmasına karşın, CHP içindeki disiplin bu karşı çıkışların üstesinden gelebiliyordu. Böyle olmasına rağmen, topraksız köylüyü toprak sahibi yapacak bu yasa tam olarak uygulanamamış, 1950’nin başlarında, genel seçimlere gidilirken, kırsal kesimin

²⁵¹ Şarika Gedikli Berber, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Sivil Hükümet Darbesi: CHP’de 35’ler Vakası”, *Akademik Bakış*, Cilt:6, S. 11, 2012, s. 137.

²⁵² Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye*, 46. Baskı, Remzi Kitabevi, 2013, s. 145.

²⁵³ Ahmad, a.g.e., s. 27.

²⁵⁴ Ahmad, a.g.e., s. 28-29.

²⁵⁵ 15.6.1945 tarihli ve 6032 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

oylarını kontrol altında tutan toprak ağalarına yaranmak için, CHP tarafından değiştirilmiştir.²⁵⁶ Daha sonra, DP iktidarı tarafından da tamamen kaldırılacaktır.

Toprak reformu yasa tasarısının bir önemli sonucu da CHP içindeki muhalefetin saflarını keskin olarak ortaya koyması olmuştur. Bir süre sonra, 12 Haziran 1945'te CHP'nin dört milletvekili, Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan; 'Dörtlü Takrir' adıyla bilinen önergeyi parti meclis grubuna verdi. Bu önerge, düzenin demokratikleşmesini talep ediyordu. Hükümeti daha etkin denetleyecek bir meclis, geniş bireysel özgürlükler ve özellikle siyasal muhalefet özgürlüğü, demokratikleşme yolunda atılması gereken adımlar olarak tespit ediliyor ve İsmet İnönü'nün 19 Mayıs Bayramı'nda yaptığı ve demokratikleşmeden söz eden konuşmasına gönderme yapılıyordu önergede.²⁵⁷

Cumhurbaşkanının bir muhalif parti kurulması yönündeki desteğine rağmen, önergenin öne sürdüğü hukuksal değişim isteklerinin tartışma yerinin meclis grubu olmadığını gerekçe göstererek, CHP Meclis Grubu önergeyi geri çevirdi. Karşılaştıkları bu sonuçtan sonra Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, hükümeti ve CHP'yi basın yoluyla eleştirme yoluna gitti. Vatan gazetesinde çıkan tenkit yazıları sebebiyle partiden çıkarıldılar. Partinin aldığı bu kararı eleştiren Koraltan da ihraç edildi. Celal Bayar ise, basın özgürlüğünün genişletilmesi için verdiği önergenin kabul edilmemesiyle, kendi arzusuyla istifa ederek partiden ayrıldı.²⁵⁸

Bu gelişmeler yaşanırken İsmet İnönü; çok partili sisteme geçerek Atatürk Devrimleri'ni tamamlamak istediğinden, yaptığı konuşmalarda muhalif bir partinin kurulması gerektiğini ısrarla vurguluyordu.²⁵⁹

Ancak çok partili sisteme geçişte kurulan ilk parti, CHP'nin içindeki muhaliflerin kurduğu parti olmadı. İstanbul'un zengin iş adamlarından Nuri Demirağ, 6 Haziran 1945 tarihinde yeni bir parti kurmak için başvurmuş ve 18 Haziran'da gerekli izin kendisine verilmiştir. Böylece çok partili sisteme geçişte *Milli Kalkınma Partisi* adını taşıyan ilk muhalefet partisi kurulmuş oldu.²⁶⁰

---

²⁵⁶ Ahmad, a.g.e., s. 27.

²⁵⁷ Kongar, a.g.e. s. 145.

²⁵⁸ Kongar, a.g.e., s. 145-146.

²⁵⁹ Kongar, a.g.e., s. 146.

²⁶⁰ Ahmad, a.g.e., s. 29.

Milli Kalkınma Partisi'nin somut sorunlar üzerinde ayrıntılı bir programı olmadığını söyler Kemal H. Karpat.²⁶¹ Bu partinin faaliyetlerinin, kurucusu Nuri Demirağ'ın kişisel düşünceleriyle sınırlı olduğunu ilave eder. Siyasi mücadele ortamında fazlaca bir rol oynamayan Milli Kalkınma Partisi'nin Türk demokrasi tarihindeki rolü, dönem içinde bir muhalefet partisine izin verildiğinin ilk somut örneği olmasıdır.²⁶²

1945 yılında başlayan ve 1950'de iktidarın devri ile tamamlanacak sürecin, dikkate değer bir yanı vardır ki, bunu belirtmeden geçilmemelidir. Bu süreç tam olarak sivil bir karakter taşımaktadır. Geçiş, sivil siyasal unsurlar arasında sağlanan bir uzlaşma zemininde olurken, TSK onaylayan veya karşı çıkan bir güç olarak belirmemiştir.²⁶³

3.4. DEMOKRAT PARTİNİN KURULUŞU

1 Aralık tarihli gazeteler Celal Bayar ve arkadaşlarının yeni bir parti kuracaklarını manşetten veriyorlardı. Ertesi gün ise partinin programının tamamlanmak üzere olduğunu yazdılar. 9 Aralık'ta ise gazetelerde kurulacak partinin adı açık edildi: Demokrat Parti...

Yılın ilk günlerinde kuruluşu tamamlanmak üzere olan yeni partiye CHP'den ayrılan Cemal Tunca da katılmış ve Sümer Sokak'taki evini parti merkezi yapmaları için arkadaşlarına vermişti. Ve nihayet 7 Ocak 1946 günü basın mensupları bu eve davet edilerek Demokrat Parti'nin kurulduğu kamuoyuna resmen açıklandı.²⁶⁴

Demokrat Parti'nin Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na karşı çıkanlar tarafından kurulduğu kimi çevreler tarafından iddia edilse de bu yaklaşımı Sina Akşin abartılı kabul eder; ancak önemli bir payı olduğunu da inkar etmez.²⁶⁵ Dörtlü Takrir verildiğinde İnönü bu önergeyi meclis grubunda kabul ettirmedi. CHP içindeki aykırı seslerin partiden ayrılarak kendilerine yeni bir yol çizmelerini, başka bir parti çatısı altında örgütlenmelerini istiyordu. Böylece çok partili yaşama geçilirken, hem parti içindeki muhaliflerden kurtulmuş olacak hem de CHP'den ayrılacak kişilerin kuracağı parti Atatürk devrimine bağlı bir parti olacaktı.

Önergenin kabul edilmemesinden sonra, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü Vatan gazetesinde demokratikleşmenin gereği üzerine yazılar yayınlamaya başladılar; ancak CHP

²⁶¹ Karpat, a.g.e., s. 236.

²⁶² Karpat, a.g.e., s. 236-237.

²⁶³ Rıdvan Akın, *Türk Siyasal Tarihi 1908-2000*, XII Levha, 2010, İstanbul, ss. 331-332.

²⁶⁴ Turgay Merih, *Soğuk Savaş ve Türkiye 1945-1960*, Ebabil Yayınları, Ankara, 2006, ss. 128-129.

²⁶⁵ Akşin, a.g.e., s. 243.

yönetimi bunu uygun bulmayarak iki üyesini partiden uzaklaştırdı. Buna bir tepki olarak Celal Bayar da partiden değil ama, milletvekilliğinden istifa etti.

İnönü, 1 Kasım 1945 tarihinde Meclis'te yaptığı konuşmasında ülkenin bir muhalefet partisine ihtiyacı olduğunu söylemeye devam etti; oysa temmuz başında kurulmuş Milli Kalkınma Partisi vardı. İnönü, partinin kurucusu Nuri Demirağ'ın tutucu kişiliği sebebiyle bu partiyi görmezden geliyordu.²⁶⁶

Celal Bayar da yeni bir parti kurmaya ikna olmuştu. 1 Aralık'ta parti kuracağını ilan edip 3 Aralık'ta da CHP'den istifa etti.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi, 4 Aralık günü komünizm aleyhinde sloganlar atılarak Tan basımına ve sol yayınlar satan kitapçılara saldırıldı. *“Polisin seyirci kalması, hukuka ve uygarlığa sığmayan bu işin CHP tarafından kışkırtılmış, hatta düzenlenmiş olabileceği iddialarına yol açtı. Belki bu vesileyle DP'ye soldan uzak durması için mesaj verilmiş oluyordu.”*²⁶⁷

Yeni başlayan bir dönemin yansımaları olarak değerlendirebileceğimiz olaylardı bunlar. 1946 yılında, Sosyal Demokrat Parti, Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi kapatıldı. Recep Peker'in başbakanlığı sırasında köy enstitülerini daha milli bir çizgiye çekmekten söz etmesi sol karşıtı bir havanın yavaş yavaş ülkeyi sarmaya başladığının göstergelerindendir. Bunun bir devamı olarak görebileceğimiz, bilim insanlarına karşı takınılan tavırlar da vardır. 1947'de Niyazi Berkes, Pertev Naili Boratav, Behice Boran solculukla suçlandı.²⁶⁸

Celal Bayar'ın 1952'ye kadar genel başkanı olduğu Demokrat Parti böyle bir dönemde umut olarak doğuyordu neredeyse. *“DP kurucu ve yandaşları, patilerinin, CHP'nin baskıcı yönetimine karşı geniş kitlelerin demokratik özlemlerini yansıtan tepkilerin şekillendirdiği toplumsal bir başkaldırı, bir halk hareketi olduğunu söylerler.”*²⁶⁹ CHP gibi sınıflar koalisyonuna dayanan DP, tek parti yönetiminin bir baskı aracı olarak görülen idari düzenini bütün suçlamalarının hedefi yapmıştır.²⁷⁰ İktidar yorgunu bir partiden memnuniyetsiz olanlar çoktu. Kendine amaç olarak demokrasiyi belirlediğini söyleyen DP, kısa zamanda düzenden şikayetçi olanları bünyesinde toplayarak yayıldı.

²⁶⁶ Akşin, a.g.e., s. 243.

²⁶⁷ Akşin, a.g.e., s. 244.

²⁶⁸ Akşin, a.g.e., s. 244.

²⁶⁹ Şevket Çizmeli, *Menderes Demokrasi Yıldızı?*, 2. Baskı, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2007, s. 120.

²⁷⁰ Taner Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 37.

CHP iktidarı da bir takım adımlar atılması zorunluluğunu görerek gazete kapatma yetkisini hükümetten alıp yargıya verdi, üniversitelere özerklik getirdi, Toprak Mahsulleri Vergisi'ni kaldırdı, Çalışma Bakanlığı ve İşçi Sigortaları kanunları çıkardı, İnönü'nün *değişmez genel başkan* sıfatı kaldırıldı, sınıf partilerinin ve sendikaların kurulabileceği kabul edildi.²⁷¹

4. 1946-1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE

4.1. 1946 GENEL SEÇİMLERİ

5 Mayıs 1946'da İnönü, genel seçimlerin yıl içinde yapılacağını ilan etti. 5 Haziran'da da tek dereceli seçim kanunu kabul edildi; ancak DP bu değişikliklerle yetinilmesine itiraz etti. Çoğunluk sistemi yerine, nispi temsilin benimsenmesini, seçimlerin adli denetim altında yapılmasını, gizli oy açık sayım ilkesini öne sürdüyse de CHP tarafından bu istekler karşılanmamıştır. Bununla yetinmeyen iktidar partisi, 1947 yılında yapılması gereken seçimleri öne alınca, henüz kurulmuş bir parti olan ve eksiklerini gidermeye çalışan DP tarafından şiddetli bir eleştiriyile karşılanmıştı. Ortaya çıkan şartlarda seçimlere katılıp katılmama konusunda ikircikli durumda kalan DP'liler, daha sonra katılma yönünde fikir birliğine varmışlardır.²⁷² 15 Haziran'da Ankara'da alınan bu kararın ardından seçim kampanyasına girildi. Partililer önceliği mitinglere verdiler. DP'nin açık hava toplantılarına gösterilen yoğun ilgi iktidar partisini korkuttu. Bu korku baskıyı getirdi. DP'liler halkın yoğun ilgisiyle karşılaşyordu; fakat kışkırtıcılığa düşmemeye, kanunsuz hareket etmemeye gayret ediyorlarsa da Falih Rıfkı gibi yazarlar, partinin yaptıklarını yıkıcı, intikamcı bir hareket olarak görmeyi yeğliyorlardı.²⁷³

Atatürk'ün silah arkadaşı, Milli Mücadele kahramanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın da Demokrat Parti'ye destek vermesi, halkın partiye desteğinin artması gibi faktörler DP'lilerin güvenlerini arttırmış ve kanuni yollardan sapmamakla beraber mücadelelerinin sertliğine katkı yapmıştır. *“Böylece, seçim kampanyası, Türk siyasal hayatının hiç alışık olmadığı bir demokrasi fırtınasına döndü.”*²⁷⁴

²⁷¹ Akşin, a.g.e., s. 244.

²⁷² Merih, a.g.e., ss. 130-131.

²⁷³ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 4. Baskı, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 2003, s. 35.

²⁷⁴ Eroğul, a.g.e., s. 36.

Seçimler sonucunda 465 milletvekilinin 390'ını CHP kazanmış, Demokrat Partililer 65, bağımsızlar ise 7 milletvekiliyle temsil hakkına sahip olmuşlardı. Bu sonuçlar şüpheyle beraber bir memnuniyetsizlik yarattı. Genel inanca göre seçimler dürüst yapılmamıştı.²⁷⁵

4.2. 1946 SEÇİMLERİNDEN SONRA POLİTİK VE EKONOMİK GELİŞMELER

1946 yılında Peker Hükümeti'nin Türk Lirası'nda yaptığı ve 7 Eylül Kararları olarak anılan, o yıllarda çok sık rastlanan bir şey olmadığından büyük yankı uyandıran²⁷⁶ devalüasyon, büyük sermaye çevrelerine verilen tavizler iktidarın ihtiyaç duyduğu desteği bulmasına yeterli gelmiyordu. Dış ticaret açık vermeye başlamış, ABD'den beklenen yardım da gelmemişti. Muhalefetin eleştirileri de ağırlaşmıştı. Cumhurbaşkanı İnönü 12 Temmuz 1947'de hükümetin güvenilirliğini sarsacak biçimde muhalefete güvence verdi. CHP ve DP arasında taraf tutmayacağını açıkladı ve o güne kadar birlikte hareket ettiği bürokratik grubu ve onun lideri Recep Peker'i hedef alıp Demokrat Parti'yi korudu.²⁷⁷ Bu tavır karşısında Recep Peker Hükümeti istifasını sundu. 10 Eylül 1947'de yeni hükümeti Hasan Saka kurdu. Yeni hükümet, Marshall Yardımları'ndan faydalanarak karayolları yapımına ve tarımda makineleşme çalışmalarına başladı. Bu tutum ABD'nin hükümete desteğini kazandırdı. Alt yapı çalışmalarına başlandığından, gerekli kaynağa erişmek için, kamuya ait bazı tekstil fabrikalarının özelleştirilebileceğine işaret eden adımlar atıldı.²⁷⁸

1948 yılında İstanbul Tüccar Derneği'nin öncülük ettiği Türkiye İktisat Kongresi İstanbul'da toplandı. Çeşitli meslek gruplarından insanların, bilim adamları ve gazetecilerin davet edildiği bu kongreye DP katılmış, ancak iktidar partisi ve hükümet davet edilmemişti. Hükümetin uyguladığı politikalar bu kongrede sert eleştirilere uğradı. Celal Bayar yaptığı konuşmada devletçi iktisat politikasını eleştirdi ve iktidara geldiklerinde devletçilikten vazgeçeceklerini açıkladı. Demokrat Parti liberal bir iktisat politikasını savunuyordu. Dışa açık, özel sektöre dayalı, tarıma öncelik tanınan bir politikaydı bu. Devleti altyapıya yönelteceklerdi.²⁷⁹

---

²⁷⁵ Ahmad, a.g.e., s. 38.

²⁷⁶ Akşin, a.g.e., s. 245.

²⁷⁷ Ozan Örmeci, *İttihat ve Terakki'den AKP'ye Türk Siyasal Tarihi*, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 61.

²⁷⁸ Erdinç Tokgöz, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi 1914-2011*, 10. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara, 2011, s. 134.

²⁷⁹ Hüseyin Şahin, *Türkiye Ekonomisi*, 7. Baskı, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa, 2002, s. 97.

Muhalefetteki Demokrat Parti'nin liberal iktisat söylemleri geniş halk kitlelerinde olumlu karşılanınca bu durumdan iktidardaki CHP hükümeti de etkilendi. Bir yandan uyguladığı devletçiliği savunurken, diğer yandan da *yeni devletçilik* adıyla tanıtılan liberal bir iktisat politikasının uygulama hazırlıklarını yapıyordu.²⁸⁰

Savaş sonrasında başlayan yeni dönemde iktisat politikalarında ortaya çıkan arayışlarda ve değişimlerde iç etkenler kadar dış dünyadaki değişimlerin de önemine vurgu yapmak gerekir. 1948 yılında Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na katılır Türkiye. Daha sonraki yıllarda Kuzey Atlantik Paktı (NATO)'na dahil olacaktır. Bu iki kuruluş da Marshall Yardım Planı ve Truman Doktrini çerçevesinde oluşturulan ekonomik ve savunma işbirliği kuruluşlarıdır.²⁸¹

Türkiye 1947'den itibaren Truman Doktrini ve 1948'den sonra Marshall Yardım Programı çerçevesinde ABD'den almaya başladığı yardımlarla ekonominin ihtiyacı olan finansmanı sağlamak istemiş, sonraki yıllarda da diğer gelişmiş ülkelerden ve uluslararası kuruluşlardan ihtiyacı olan kredileri sağlama yoluna gitmiştir.²⁸²

4.3. MARSHALL YARDIMI

Savaş sonrasında bir süre Türkiye ve Yunanistan'a ekonomik yardımlarda bulunan İngiltere, 1947 Şubatı'ndan itibaren yaptığı yardımlara son vereceğini bildirmişti. İngiltere'nin yaptığı açıklamanın üzerinden kısa bir zaman geçmişti ki, 12 Mart 1947'de ABD Başkanı Truman, kendi adıyla anılan doktrini açıkladı. Bu anlayış, daha önce de değindiğimiz gibi Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık bir yardım öngörüyordu; ancak paranın 300 milyon dolarlık kısmı Yunanistan'a giderken, askeri yardım dışında bir yardıma ihtiyacı olmadığı düşünülen Türkiye'ye 100 milyon dolarlık kısmı kalıyordu. ABD başkanı, "*Türkiye'yi 'bağımsız ve iktisaden güçlü' bir ülke olarak tanımlıyordu.*"²⁸³

Truman Doktrini'nden sonra, Avrupa'nın siyasi, askeri ve ekonomik istikrarını sağlamaya yönelik ikinci adım da Marshall Planı'dır. Amerikalılar savaşın getirdiği büyük yıkımın Avrupa'da kaos yaratmış olduğunu düşünüyordu. Bu kaos nedeniyle komünistler,

---

²⁸⁰ Şahin, a.g.e., s. 97.

²⁸¹ Şahin, a.g.e., s. 98.

²⁸² Şahin, a.g.e., s. 98.

²⁸³ Nazif Ekzen, *Türkiye Kısa İktisat Tarihi*, 2. Basım, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 24.

yani Sovyetler güçlenmişti.²⁸⁴ Avrupa'ya yardım edilmeliydi. 5 Ocak 1946'da ABD'nin dışişleri bakanlığına getirilen Marshall'ı böyle bir yardım seferberliğine itenin, 10 Mart-24 Nisan 1947 tarihlerinde, Almanya ve Avusturya ile yapılacak barış antlaşmalarının şartlarının görüşüldüğü Moskova'da, Stalin'in Avrupa ekonomisini çökertme planı yaptığı yönünde edindiği fikir olduğu düşünülmektedir. Eğer ABD Stalin'e engel olmazsa, kendileri için de büyük sorunlar doğuracak bir ekonomik, siyasi ve toplumsal çöküş kaçınılmazdı. Bu çöküşün varacağı son noktanın da Avrupa'nın komünizme kayması olacağına inanıyordu.²⁸⁵

O yıllarda ABD'nin ihracatı 16 milyar doların üzerindeyken, ithalatı ise 8 milyar doların altındaydı. İhracatının büyük çoğunluğunu Avrupa ülkelerine yapıyordu. Amerikan'ın ithal ettiği mallardan elde ettiği dolarlarla bu alışverişi karşılayan Avrupa ülkelerinin Amerika'nın ihracatında önemi yadsınamazdı. Diğer yandan da, güçlü bir ekonomik sistem sayesinde Avrupa, SSCB'ye direnebilirdi. Buradan hareketle, Marshall Planı'nın ABD ulusal ekonomisinin çıkarlarına hizmet ettiğini söylemek mümkündür.²⁸⁶

Sovyetler Birliği, Marshall Planı'na Avrupa'yı ikiye böldüğü yönünde bir tepki gösterdi.

Marshall Planı'nı 16 Avrupa ülkesi kabul etti. 12 Temmuz 1947'de de, Paris'te toplanan Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı ile çalışmalarına başlandı. Konferansa katılan Türkiye, 615 milyon dolar dış yardım talebinde bulundu; ancak savaşın tahribatını yaşamış Avrupa'nın yeniden kalkınmasının bu yardımın amacı olduğu belirtilerek, Türkiye'nin isteği kabul edilmedi. Yardımların savaştan görülen zarar oranında paylaştırıldığını söylemek ise zor; daha çok ABD'nin siyasi hesapları göz önünde bulundurularak dağıtıldı yardımlar. Türkiye 1948-1952 yılları arasında 351 milyon dolar alabildi Marshall Yardımı'ndan.²⁸⁷

---

²⁸⁴ Çağrı Erhan, "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 51(1), 1996, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5519.pdf>, (Erişim: 20.12.2014)

²⁸⁵ Melih Aktaş, *1950-1960 Demokrat Parti Dönemi Türk-Sovyet İlişkilerinde Amerikan Faktörü*, Şema Yayınevi, İstanbul, 2006, ss. 36-37.

²⁸⁶ Aktaş, a.g.e., s. 37.

²⁸⁷ Aktaş, a.g.e., s. 37.

4.4.1946 SEÇİMLERİNDEN SONRA DEMOKRAT PARTİ

Ocak 1947'de Demokrat Parti'nin ilk büyük kongresi Ankara Ulus Sineması'nda yapıldı. Bu kongrede alınan kararlar sonucunda *Hürriyet Misakı* adında bir bildirme yayınlandı. Kongrenin dördüncü günü gecesi, sabaha karşı üç'ü sekiz geçte bildirme okundu:

*"... Anayasaya aykırı bulunan kanunların süratle değiştirilmesi, yerine demokratik kanunların konulmasını istiyoruz. Bu hususta Demokrat Parti Meclis Grubu tarafından verilecek tavrı, kabul edilmediği takdirde Meclis Grubu'nun Meclis'ten çekilerek milletin sinesine dönmek kararını vermeye, Genel Merkezi salihiyattar kılıyor. Bu takdirde CHP'yi, kendi kader ve mesuliyetleriyle baş başa ve büyük hakim MİLLETLE karşı karşıya bırakıyoruz."*²⁸⁸

1946-1950 yılları arası mercek altına alındığında görülecektir ki, iktidar partisi CHP ile, iktidara talip olan muhalefet partisi DP arasında bir güven sorunu yaşanmıştır. Güvensizlik ortamı DP'lilerin, demokratikleşme konusunda CHP'nin samimiyetine inanmamalarından doğmuştur. CHP, kendi uydusu olacak bir muhalefet partisi ya da partileri hedefleyerek çok partili siyasal düzene geçmiş, ancak gelişmeler beklenildiği gibi olmamıştır. Halkın yeni partiye büyük ilgi göstermesi iktidar partisinde çekinceler yaratmış olmasına karşın, bedelinin ağır olacağı hesap edilerek yeniden eski, tek parti düzenine geçilmesi adımı atılmamıştır. Böyle olunca, eldeki devlet gücü de kullanılarak muhalefet partisi sindirilmeye çalışılmıştır. Böyle olmakla birlikte, İnönü'nün sınırlı bir demokrasi arzulayıp DP'nin hızlı bir yükseliş yakalamasından memnun olmadığı inkar edilemeyecekse de, Tanel Demirel, İnönü'nün demokratikleşme konusunda samimiyetsiz olduğunu söylemenin doğru olmayacağı görüşündedir. Demirel'e göre "*İnönü seçimlerden sonra samimiyetine gölge düşüren eylemlerini düzeltmek için harekete geçmesini de bilmiştir.*"²⁸⁹ 12 Temmuz Beyannamesi, Cumhurbaşkanı İnönü'nün partilere karşı eşit mesafede durmaya çalıştığı bir göstergesi ve bürokrasiye, muhalefet partilerine karşı dikkatli olunması yönünde yapılmış bir uyarıdır. Bu beyannameyle iktidar ve muhalefet arasında yaşanan gerginlik yumuşatılmaya çalışılmıştır.

Tüm çabalara karşın, ne 12 Temmuz Beyannamesi ne de demokratikleşme sürecini benimsemeyen Recep Peker'in istifası İsmet İnönü'ye DP'lilerin bakışını değiştirmiştir.

²⁸⁸ Celal Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, Hazırlayan: İsmet Bozdağ, Truva Yayınları, İstanbul, 2010, s. 99.

²⁸⁹ Tanel Demirel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 62.

1946 Seçimlerinin ertesinde DP bir mağdur olma kimliğine bürünmüştür. Amaçları farklı olan, çoğu zaman çıkarları da çatışma gösteren insanların desteklediği partinin, CHP karşıtlığını ön planda tutarak birlik sağladığını söylemek mümkündür. Haksızlığa uğradıkları yönünde geliştirilen söylemlerin partinin güçlenmesinde etkili bir rolü olmuştur. *“DP liderlerinin çok iyi farkında oldukları gibi, herhangi bir siyasi toplulukta ortaklık duygusu, karşı olunan bir gücü ötekileştirme ihtimali var ise, daha kolay yaratılabilirdi.”*²⁹⁰

İnönü'nün ılımlı bir ortam yaratma adına attığı adıma DP'den aynı anlamı taşıyan bir karşılık gelmeyince iki parti ve taraftarları arasındaki güvensizlik devam etmiştir.

CHP içindeki kaynamaların bir benzerini DP'de de görmek mümkündür. Parti içindeki çatışmalar 1948 yılında bölünmeye sebep oldu. İstanbul örgütünün lideri Kenan Öner, partinin liderlerinin parti üzerinde baskı kurduğunu söyleyip onları, iç muhalefeti, özellikle İnönü karşıtlarını bastırmaya çalışmakla suçlayarak istifa etti. Bayar ile İnönü'nün ittifak yaptığını, bir danışıklı dövüş tertiplendiğini ve bu yüzden son zamanlarda CHP'lilerin DP'lilere iyi davrandığını iddia eden Öner'e göre, İnönü liderlere kendi partilerini kurmak için maddi yardımda da bulunmuştu.²⁹¹

Parti içindeki çatışmaların neticesinde mart ayında beş milletvekili ihraç edildi. Bu ihracı protesto edip istifa eden Merkez Kurul üyesi altı kişi de partiden ihraç edildi.

10 Mayıs'ta Bağımsız Demokratlar adında bir grup DP'li varlığını açığa çıkardı. Başka bir grup Fevzi Çakmak önderliğinde 20 Temmuz 1948'de Demokrat Parti'den ayrılarak Millet Partisi'ni kurdu. Bu partide Fevzi Çakmak'tan başka, Osman Bölükbaşı, Kenan Öner, Sadık Aldoğan, Hikmet Bayur gibi isimler de yer almıştı. Bir yıl sonra Bağımsız Demokratlar, Millet Partisi'yle birleşti. *“Demokrat Parti açısından, Meclisteki gücünün yarıya inmesi, fakat daha bütünlüklü olması bunun dolaysız sonucu oldu.”*²⁹²

4.5.1950 SEÇİMLERİNDEN ÖNCE KURULAN SON HÜKÜMETLER

1948 Haziranı'nda Hasan Saka Hükümeti istifa etmişti; ancak Hasan Saka hükümeti kurmakla tekrar görevlendirildi ve 10 Haziran 1948'de 2. Hasan Saka Hükümeti

²⁹⁰ Demirel, a.g.e., s. 63.

²⁹¹ Ahmad, a.g.e., s. 48.

²⁹² Ahmad, a.g.e., s. 49.

kurulmuş oldu.²⁹³ Yeni kurulan bu hükümette farklı, genç ve daha hırslı isimlere yer verilmiştir. Nihat Erim Bayındırlık Bakanı yapılırken, Cemil Sıtkı Barlas da Ticaret Bakanlığı'na getirilmiştir. Bu yeni isimlerin yanında Cavit Oral Tarım Bakanlığı'na uygun görülmüştür. Adanalı bir toprak ağası olan Cavit Oral'ın tarım bakanı yapılması, hükümetin tarım politikalarında tutucu bir bakışla yol alacağını düşündürmüştür.²⁹⁴

Yeni kabinenin kötü giden ve her geçen gün daha da kötüleşen ekonomiye çare üretemeyeceğini düşünüyordu Celal Bayar. Adnan Menderes'in de aynı fikirde olduğunu görmek mümkündür; fakat eleştiriler tamamen siyasi düşmanlıkla yapılıyor, sorunlara çözüm getirecek öneriler ortaya konmuyordu. Anti-devletçi akımların ülke üzerindeki gücü artıyor ve bu güçlü akım toplumun her kesiminden taraftar bularak DP çatısı altında toplanıp örgütleniyordu. Bu baskın güç hükümeti çalışamaz hale getirmişti. Hasan Saka Hükümeti başka çare göremeyerek 14 Ocak 1949'da istifa etti.²⁹⁵

Hasan Saka Hükümeti'nin istifasının ardından hükümeti kurma görevinin Şemsettin Günaltay'a verilmesi yeni sorunları da beraberinde getirdi. Günaltay, bir tarih profesörüydü ve İslam sempatanlığıyla tanınıyordu. CHP içindeki bir grup, onun Kemalizm'e ve devrimlere aykırı bir çizgide yürüyeceğini düşünüyordu. Şair Behçet Kemal Çağlar, durumu protesto etmek için istifa ederek CHP'den ayrıldı.²⁹⁶

Hükümet, Türkiye'nin ekonomik sorunlarını giderecek kapsamlı bir planı benimseme yönünde kararlar aldı. Muhalefetin görüşlerine önem verilecek, Batı demokrasisindeki ilkeler model olarak alınacaktı. Nihat Erim'in başkanlık ettiği bir komisyon oluşturuldu. Bu komisyon seçim yasasını düzenleyecekti. "*Günaltay da, örgütlü dine yönelik, sonradan Türkiye'de İslam'ın kurtarıcısı olarak övünme hakkını kendisine veren liberal politikasını uygulamaya başladı.*"²⁹⁷ 2. Meşrutiyet'te İslamcı akımın içinde yer almış bir isim olan Günaltay, CHP grubunda daha önceden alınmış olan ilkokullara seçmeli din dersi tasarısını uygulamaya geçirdi. Ankara Üniversitesi'ne bağlı bir ilahiyat fakültesi kurdu.²⁹⁸

Günaltay Hükümeti döneminde sola karşı baskıların arttığı gözlenmiştir. Baskıların başlangıcı olarak Günaltay Hükümetini görmek haksızlık olacaktır. Türk solu büyük ve

---

²⁹³ Unat, a.g.m., s. 273.

²⁹⁴ Ahmad, a.g.e., s. 49.

²⁹⁵ Tokgöz, a.g.e., s. 135.

²⁹⁶ Ahmad, a.g.e., ss. 50-51.

²⁹⁷ Ahmad, a.g.e., s. 51.

²⁹⁸ Akşin, a.g.e., s. 246.

örgütlü değildi. 1945 sonrasında kısmen yaratılan özgürlük ortamında açığa çıkmayı tercih eden kimi sosyalistlerin etki alanı kısıtlı kalmıştır. Dr. Şefik Hüsnü Değmer parti kurmayı denemiş, 19 Haziran 1946'da kurulan Türkiye Sosyalist İşçi Köylü Partisi, 16 Aralık'ta sıkıyönetim tarafından kapatılmıştır.²⁹⁹

Başından beri demokratik bir sistem kurmayı hedef olarak belirleyen Kemalizm, Türk Devrimi'ni amacından saptırmaya, yeni düzeni yok etmeye yönelen aşırı sağ ve aşırı sol akımlara karşı kendini koruma ihtiyacı duymuştur.

5. DEMOKRAT PARTİ'NİN İKTİDARA GELMESİ

5.1.1950 SEÇİMLERİ

14 Mayıs 1950 tarihinde genel seçimler yapıldı. CHP ve DP ülke çapında seçime iştirak ederken, Millet Partisi 22 ilde, Milli Kalkınma Partisi de sadece İstanbul'da aday göstermiştir.³⁰⁰ Yapılan seçimler sonucunda Demokrat Parti 416 milletvekili, Cumhuriyet Halk Partisi 69 milletvekili, Millet Partisi 1 milletvekili, Bağımsızlar da 1 milletvekili çıkarmıştır.³⁰¹

Türkiye tarihinin önemli dönüm noktalarından biriydi bu seçimler. Şemsettin Günaltay Hükümeti'nin adil bir seçim ortamı yaratmak için harcadığı çabalar neticesinde, iktidarla muhalefet arasında bir yumuşama oldu. CHP'nin seçim öncesi umutları yüksekti. Seçimi kazanacağını düşünüyordu; taşıdığı bu iyimser hava muhalefete de ılımlı yaklaşmasına neden olmuştu.³⁰²

Seçimin yaklaştığı günlerde Seçim Kanunu tartışmaları yapılmıyordu artık. Kanun, muhalefetin de onayladığı bir biçimde değiştirilmişti. CHP'nin kazanacağı zaferden emin olması, DP'lilere yeni mecliste milletvekilliği teklif etmelerine kadar götürmüştü onları.³⁰³ İktidar partisinin taşıdığı özgüvenin temelleri vardı. Her şeyden evvel, Kurtuluş Savaşı kahramanı bir lider tarafından yönetiliyordu. Çağdaş bir ülke kurmak için temelleri onlar atmıştı. Çok partili hayatı hazırlayan, üstelik ülkeyi kanlı bir savaşın dışında tutmayı başaran İsmet İnönü'yü. Tüm bunların oy kullanan halk tarafından göz önünde

²⁹⁹ Ahmad, a.g.e., ss. 51-52.

³⁰⁰ Unat, a.g.e., s. 273.

³⁰¹ Yüksek Seçim Kurulu resmi sitesi, bkz. www.ysk.gov.tr.

³⁰² Demirel, a.g.e., s. 97.

³⁰³ Ahmad, a.g.e., s. 53.

bulundurulacağından emindiler.³⁰⁴ Üstelik iki partinin programları incelendiğinde hemen hemen hiçbir fark yok gibiydi. “*CHP, yeniden seçilirse altı ilkeyi anayasadan çıkarmaya istekliydi.*”³⁰⁵ Bir rekabet söz konusuydu ve iktidar partisi, muhalefet partilerinin vaatlerinin gerisinde kalmak istemiyordu. Özel sektörü ve dincileri kendi saflarına çekmek için çırpınıyordu. Oysa İsmet İnönü’nün parti başında olması, halkın büyük çoğunluğunda baskıcı dönemi anımsatıyordu. Feroz Ahmad bu İsmet Paşa faktörünü DP’lilerin sonuna kadar ve çok iyi kullandıkları görüşündedir.³⁰⁶

DP’liler seçimler sırasında ve sonrasında iktidara geldiklerinde bürokrasinin kendilerine engel olmasından çekindikleri için, yaptıkları eleştirilerde parti ile bürokrasiyi birbirlerinden ayırmayı tercih ettiler. Önce bürokrasiyi tarafsızlaştırma, sonra da kazanma yoluna gidildi. Geçmişin faturası partinindi; bürokrasiye ödetmeyeceklerdi. Tuttukları yolun doğruluğunu zaman gösterdi. Bürokrasi, CHP’yle bağlarını koparıp tarafsızlığa yöneldi. Bu tarafsızlığın DP’nin seçim kazanmasında önemli bir payı oldu. Memurların partizanca tavır almaması, DP’nin seçmenine cesaret verdi. Ve kayıtlı seçmenin %90’ının kullandığı oylarla; CHP, iktidarı demokrasi yoluyla Demokrat Parti’ye devretti.³⁰⁷

5.2. TÜRKİYE’DE DEMOKRAT PARTİLİ YILLAR

Bundan böyle yeni bir dönem başlıyordu Türkiye’de. Celal Bayar TBMM tarafından cumhurbaşkanı seçilince, DP genel başkanlığından istifa etti. Onun yerine Başbakan Adnan Menderes görevi devraldı. Refik Koraltan TBMM başkanı, Fuat Köprülü dışişleri bakanı oldu. Muhalefet yıllarında Dörtlü Takrir’e imza atanlar, iktidara geldiklerinde siyasetin karar noktalarındaki yerlerini almış oldular.³⁰⁸

Seçim öncesi özgürlük ve demokratikleşme vaatlerinde bulunan DP artık iktidardaydı; ancak grev hakkı verileceğine dair sözler bile veren partinin bunları hatırladığı yoktu. 1950’de başlayan Kore Savaşı bazı hammaddelerin ve tarım ürünlerinin fiyatlarında artış meydana getirmişti. Bu yıllarda Türkiye’de tarım alet ve makinelerinde önemli sayılabilecek çoğalma vardı. 1924 yılında ülke genelinde 220 traktör varken, 1950 yılında bu sayı 9.905’e ulaşmıştır. 1956 yılında ise 43.727’ye varacaktır. Makineli tarımla

³⁰⁴ Demirel, a.g.e., s. 98.

³⁰⁵ Ahmad, a.g.e., s. 53.

³⁰⁶ Ahmad, a.g.e., ss. 53-54.

³⁰⁷ Ahmad, a.g.e., s. 54.

³⁰⁸ Unat, a.g.m., s. 273.

beraber üretimde de artış sağlanmıştı. DP bu elverişli koşullarda bütün gücünü iktisadi kalkınmaya verdi.³⁰⁹

Demokrat Parti iktidarının attığı önemli adımlardan biri de özellikle tüketim malları ithalatını serbest bırakmasıdır. Savaş yıllarında ithalat yapılamaması neticesinde biriken döviz rezervlerinin yanında, 1947 yılında başlayıp Kore Savaşı ile devam eden ortamda yükselen fiyatlar ihracat gelirlerini arttırmış, artan ihracat gelirleri de ithalat hacminin genişlemesine olanak vermiştir. Muhalefet yıllarında, kamu iktisadi kuruluşlarının özel sektöre devri öngörülmüştü; ancak özel sektörün bu işletmelere talebi olmadığından bir süre sonra satıştan vazgeçildi. Hükümetin ekonomi programında, yabancı sermayenin ülkeye girişine de önem verilmiş, ancak yasalarda yapılan değişikliklere ve tüm çabalara rağmen yabancı sermaye yatırımları istenilen düzeye ulaşamamıştır.³¹⁰

Demokrat Parti İktidarı tarafından ekonomide yapılan en büyük değişiklik, tarım sektörünün gelişmesine verilen önem olmuştur. Marshall Planı'ndan sağlanan fonlar aracılığıyla tarım araçları, ziraat makineleri ve en çok traktör ithalatı yapıldı. Traktörler, Ziraat Bankası'nın sağladığı kredilerle büyük ve orta ölçekli çiftçiler tarafından alındı.³¹¹

Traktörlerin sayısının artması, makineli tarıma geçiş kadar bir başka etken daha üretimin artmasında pay sahibidir. Demokrat Parti, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun büyük toprakların topraksız köylülere dağıtılmasını öngören maddesini uygulamadı ama, devlet mülkiyeti altındaki toprakların küçük üreticilere ve topraksız köylülere dağıtılmasını sağladı. *“Bu uygulama toprakların Kürt aşiret reislerinin elinde toplandığı Güneydoğu Anadolu dışındaki bölgelerde küçük üreticiliğin güçlenmesine de yol açtı. Böylece daha önce ekilmeyen büyük miktarlarda toprak üretime açıldı. Ekili toprakların miktarı Dünya Savaşı'nın sonundan 1950 yılına kadar yüzde 10, 1950'li yıllarda ise yüzde 50'den daha fazla arttı.”*³¹² Ayrıca 2. Dünya Savaşı'nın ertesinde ABD'nin teşvikiyle 1948'de yapımına girişilen karayolları, o zamana kadar piyasaya açılmamış kırsal kesimin bu olanağa kavuşmasını sağladı.

³⁰⁹ Akşin, a.g.e., s. 249.

³¹⁰ Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, 4. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 227.

³¹¹ Pamuk, a.g.e., ss. 227- 228.

³¹² Pamuk, a.g.e., s. 228.

Özel sektöre dayalı bir sanayileşmeyi öngören DP, yabancı sermaye için elverişli koşullar yaratmaya çalışırken, bir yandan da, önceki dönemlerde olduğu gibi özel sektörü de desteklemeye devam etmiştir.

Demokrat Parti'nin Türkiye'de açtığı yeni sayfayı, kapitalizmin gerçek anlamıyla başlaması olarak gören Şevket Süreyya Aydemir, siyasi alanda olduğu gibi, sosyal yapıda da memleketin çok şeylere gebe olduğunu belirtmiştir.³¹³

Menderes Hükümeti'nin programında anti-komünist temalar önemli bir yer tutuyordu. CHP hükümetlerinin 1946'dan beri, dine baskı olarak görüp verdiği tavizleri DP de devam ettirmiştir. 16 Haziran 1950'de yaptığı ilk düzenlemelerden biri Arapça ezan yasağını kaldırmak olmuştur. 14 Temmuz 1950'de genel af ilan edilerek CHP döneminde işlenen bütün suçlar affedilmiştir.³¹⁴

5.3. TÜRKİYE'NİN NATO'YA GİRMESİ

NATO, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD ve Avrupa devletleri tarafından, Sovyet tehdidine karşı savunma gereksinimiyle 4 Nisan 1949 tarihinde kurulmuş bir örgüttür. Örgütün kuruluş amacı, Sovyet tehdidini karşılamak olarak açıklansa da, Cahit Can, bu örgütün asıl kuruluş amacının, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra prestij kazanmış olan komünist partilerinin Avrupa ülkelerinde iktidara gelebilmelerinin önüne geçmek olduğunu söyler.³¹⁵

1950 yılında Kore Savaşı başlayınca Birleşmiş Milletler'in üyelerine yaptığı asker gönderme çağrısına ABD'den sonra ilk yanıt veren ülke Türkiye olmuştur. Kore'de savaşmak üzere bir tugayını gönderir.

2. Dünya Savaşı sonrasında Truman tarafından dillendirilmiş ve Türkiye hükümetlerini de etkisi altına almış Sovyet tehdidi, NATO'ya girme konusunda DP iktidarının yoğun bir çaba sarf etmesine neden olmuştur. DP yönetiminin ısrarını dönemin ABD büyükelçisi Mc Ghee şöyle anlatmıştır:

“O sıralarda Türkiye henüz Batılı güçlerden kendi savunmasıyla ilgili herhangi bir taahhüt alabilmiş değildir... ama Türkiye Batı'ya adanmışlığını kesin biçimde

³¹³ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam, 1950-1964*, 3. Cilt, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 15.

³¹⁴ Unat, a.g.m., s. 274.

³¹⁵ Cahit Can, *Cumhuriyet Devrimi ve Öngörülemeyen Bugünü*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011, s. 160.

*gösterdi. Menderes hükümeti, muhalefet partisine hiç danışmadan Kore'ye ABD kuvvetleriyle birlikte savaşmak üzere 4500 kişi göndermeyi kararlaştırdı.”*³¹⁶

Hükümetin Kore'ye asker yollama kararı muhalefetin eleştirisine maruz kalmıştır; ancak muhalefet kanadından yükselen bu eleştiri, hükümetin karar alış şeklidir; yani şikayet, asker yollanmasına değil, olayın TBMM'de karara bağlanmamasıdır.³¹⁷

Türkiye iki kutuplu dünyada NATO'ya girene kadar kendini güvende hissetmedi. Böyle bir korkunun yarattığı atmosferde Amerika'nın stratejisi içinde yer almaya istekli oldu. Marshall Planı dahilinde alınan askeri ve ekonomik yardımlar bu ilişkiyi pekiştirdi. Batı dünyasıyla kurulan ilişkilerdeki yoğunluk Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya üye olmasıyla hız kazanmıştır.³¹⁸

5.4. İKTİDAR-MUHALEFET İLİŞKİLERİ

Demokrat Parti'nin ilk yıllarında ters giden bir şey yok gibiydi; ancak bu sorunsuz gidişe rağmen parti önderlerinde bir huzursuzluk dikkat çekiyordu. Bu hırçın huzursuzluğun sebebinin Menderes ve Bayar'da baş gösteren *İnönü fobisi* olduğuna hükmedenler vardı.³¹⁹ Bu fobi, İsmet İnönü'nün görünüşün aksine DP iktidarını kabul etmediğine ve altını boşaltmak için fırsat kolladığına dayanıyordu. İnönü siyasetin içinde kaldığı sürece, DP'liler kendilerini güvende hissetmeyeceklerdi.

Bayar ve Menderes'in kendilerini güvende hissetmemelerinin asıl nedeni, siyasi iktidarı ele geçirmiş olmalarına karşın, merkezi ve yerel bürokrasinin, silahlı kuvvetler ve yargının, üniversitelerin ve basının kendi kontrollerinde olmalarından emin olamamalarıydı. Tüm bu kurumlar ve özellikle de ordu, CHP ve İsmet Paşa'ya sadakatle bağlıydı. Böyle bir düşünce çizgisinin takibi sonunda, devlete dayanamadıklarından milli iradeye dayandıklarını söylüyorlardı.³²⁰

---

³¹⁶ Can, a.g.e., s. 161.

³¹⁷ Cüneyt Akalın, *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1 Olaylar-Belgeler (1945-1952)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s. 270.

³¹⁸ Yılmaz, a.g.e., s. 143.

³¹⁹ Akşin, a.g.e., s. 250.

³²⁰ Ahmad, a.g.e., s. 58.

5.5. DEMOKRAT PARTİ'NİN İÇ SİYASETİ

Cumhuriyet'in ilk yıllarında uluslaşma sürecinin tamamlanabilmesi için, okul eğitiminin yanında halk eğitimine de gereksinim duyulmuş olduğundan, Türkiye'deki yetişmiş insan birikimini rehber olarak kullanıp sosyal ve kültürel çalışmalar yapmak amacıyla 19 Şubat 1932'de kurulan halkevleri³²¹ 8 Ağustos 1951'de TBMM'den çıkan bir yasayla halkodalarıyla birlikte devletleştirilmiştir. 478 halkevi ve 4322 halkodası bir taşınmaz ve taşınır mal yığını görülerek hazineye devredildi. Halkevlerinin kültür yuvaları olma işlevi yok edilerek halkın aydınlanma sürecine darbe indirildi.³²²

Demokrat Parti iktidarının yabancı sermayeyi çekebilmek adına attığı adımlar muhalefet tarafından aşırı bağıllık olarak kabul edilmişti. CHP daha ılımlı, temkinli bir açılmadan yana tavır koyuyordu. Bu yüzden iktidarı eleştirmeye, yabancı sermayeye bu kadar ayrıcalık vermenin ülke çıkarlarına hizmet etmediğini dillendirmeye başladı. *“Bunun üzerine Demokrat Parti, kurulduğu günden beri izlediği bir taktiği kullanarak ‘eski defterleri’ karıştırmaya başladı.”*³²³

25 Temmuz 1951'de alınan bir karar sonucunda, CHP'nin tek parti iktidarı sırasında hazineden veya başka resmi kurumlardan alarak kendi adına tapuda tescil ettirdiği mallarına el koyularak hazineye aktarıldı. Böylece yapılan eleştirilerin karşılığı verilmiş oluyordu. Demokrat Parti'nin muhalefeti zayıflatmak için attığı bu tip adımlar iktidarda olduğu yıllar boyunca gelmeye devam edecekti.³²⁴

16 Eylül 1951'de, boşalan milletvekilliklerinin yerlerini doldurmak için on yedi ilde ara seçimler yapılacaktı. İşçi sınıfının desteğini almak amacıyla, emekçiye grev hakkı veren bir yasa tasarısı hazırladılar.³²⁵ Atatürk heykellerine saldırıların yapıldığı günlerdi. 25 Temmuz 1951'de Atatürk Kanunu diye isimlendirilen kanunu çıkardılar. Muhalefet, dini irtica konusunda uyarılarda bulunuyor, reformların tehlikeye girdiğini belirtiyordu. Bu yasayla hem Atatürk heykelleri hem de reformlar korunacak ve Demokrat Parti suçlamalara hedef olmayacaktı. Ekonomik koşulların da hükümet lehine olduğunu söylemek gerekir. 1950-1951'de uygun doğa koşulları tahıl ve pamuk hasadında olumlu rol oynamış ve DP'nin kırsal kesimden alacağı oylar garantilenmişti. Siyasi sonuçları

³²¹ Çizmeli, a.g.e., ss. 482-483.

³²² Akşin, a.g.e., s. 250.

³²³ Eroğul, a.g.e., s. 108.

³²⁴ Eroğul, a.g.e., s. 109.

³²⁵ Eroğul, a.g.e., s. 110.

etkileyecek kadar büyük bir oy potansiyeli olmayan kentli çalışan sınıf da unutulmamış, ücretli hafta sonu tatili kanunla güvence altına alınmıştı.³²⁶

Seçim propagandalarında iki parti de hangisinin daha dindar olduğu konusunda bir yarışa girmiş gibiydi. CHP, türbeleri açmakla övünürken, DP Arapça ezanı, din derslerini, radyoda okunan Kuran'ı öne sürüyordu. CHP'nin çabaları yetmedi.³²⁷ 17 ilin 15'inde seçimi Demokrat Parti kazandı. 20 milletvekilinin 18'i DP'nindi.

Demokrat Parti, demokrasiyi bir sayı rejimi olarak kabul ediyordu. Bu düşünceye göre, büyük çoğunluk ne isterse o olacaktı. Bir avuç aydının eleştirileri dikkate alınmaya değmezdi. İktidar sahipleri olarak, halkın büyük çoğunluğunun isteklerine uymak yeterliydi. Sahip oldukları bu görüşle, çoğunluğa dayanan hükümetin tüm eylemlerini halka yapılan bir hizmet sayarak meşru hale getiriyorlardı. Eğer hükümet, verdiği kararlarda hatalıysa, bir sonraki seçimlerde halk hükümeti değiştirebilirdi.³²⁸

İktidarda oldukları yıllar boyunca tekrarladıkları milli irade görüşü sonunda, CHP ve DP arasında bir fark arayanlar tarafından: “*DP popülist, kır partisi olarak, CHP seçkinci, aydınların desteklediği kent partisi olarak nitelendi.*”³²⁹

Halktan yetki alan, büyük çoğunluğu temsil ettiğini her fırsatta dile getiren Demokrat Parti, dayandığı görüş sonucunda bütün devlet kurumlarını kendi istekleri doğrultusunda kullanma yoluna gitti. Çok partili sistemin gereği olan, devletin tüm siyasal partilere eşit mesafede durması ilkesine aldırmadılar.³³⁰ İktidara geldiklerinde sağlam bir demokrasi kurma niyetinde olduklarını söyleseler de, çok partili sistemi ve demokrasiyi ihmal ettiler.³³¹

DP'nin İzmir Belediye Başkanı Rauf Onursal'ın yurtdışına sürülmesini istediği İsmet İnönü'nün bu talepten birkaç ay sonra resimleri devlet dairelerinden indirildi, okul kitaplarından çıkarıldı. Dolmabahçe'de açılan İnönü Stadyumu'nun adı Mithatpaşa olarak değiştirildi. 29 Ekim 1951'de İnönü, devrimleri tehlikede gördüğüne dair bir açıklama yaptı. Bu açıklamasında, devrimleri koruyacak olanın da millet olduğuna değindi.³³²

---

³²⁶ Ahmad, a.g.e., ss. 66-67.

³²⁷ Eroğul, a.g.e., s. 111.

³²⁸ Ahmad, a.g.e., ss. 67-68.

³²⁹ Ahmad, a.g.e., s. 68.

³³⁰ Ahmad, a.g.e., s. 68.

³³¹ Karpat, a.g.e., s. 497.

³³² Çizmeli, a.g.e., ss. 235-236.

Hüseyin Cahit Yalçın'ın Ulus gazetesinde kaleme aldığı bir yazı yüzünden aleyhinde soruşturma açılarak, karma komisyonda milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması yönünde rapor verilmiş, meclis genel kurulunda da dokunulmazlık, Demokrat Partililer tarafından kaldırılmıştır. Cem Eroğul, bu kararın muhalefete ve basına gözdağı vermek için alınmış hukuksuz bir karar olduğunu düşünür ve bunu Demokrat Parti'nin çoğunluk istibdadına yönelişinin ilk önemli adımı olarak görür.³³³

5.6. DP İLE CHP ARASINDAKİ ÇATIŞMANIN BÜYÜMESİ

DP içinde Bayar-Menderes ikilisine karşı oluşan muhalefetin CHP'liler tarafından istismar edilmesi Menderes'i kızdırdı. İki partinin arasındaki ipleri geren bir başka faktör de, hükümetin hızlı büyümeyi yavaşlatma politikası oldu. Uygulanan politika ciddi ekonomik ve toplumsal sorunları da beraberinde getirdi. Enflasyon, temel malların kıtlığı sokaktaki insana ulaşabilen sorunlardı.³³⁴

Ekim 1952'de İnönü, Ege Bölgesi'nde geziye çıktığında iki taraf da birbirine suçlamalarda bulunuyor, gerginliği arttırıyordu. 7 Ekim'de İnönü Manisa'da konuşurken olaylar patlayıverdi. Toplum iki kampa bölünmüştü neredeyse. CHP binası taşlandı. İki taraf birbirine girdi. Ertesi gün Balıkesir'de konuşacak İnönü'yü Balıkesir valisi, şartların böyle bir miting için uygun olmadığını bildirerek uyarınca, İnönü gezisini devam ettirmedi. *“Durmadan yapılan karşılıklı tahrikler nihayet bir kardeş kavgasının eşiğini zorlamış ve yıllar sonra çıkacak çok daha büyük olayların adeta ilk provası yapılmıştı.”*³³⁵

Seçimler yaklaşırken ortaya çıkan iktisadi zorluklardan da şikayetler artmıştı. Bu şikayetler karşısında Demokrat Partililerin huzuru kaçırıyordu. Bunun sorumlusu olarak gördükleri muhalefete, 1953 Mayısı'nda saldırıya geçtiler ve DP Gurubu'na 250 imzalı bir önerge verilerek CHP'nin mallarına dair hemen bir tasarı hazırlanması istendi. Tatil bitip meclis açılır açılmaz kanun tasarısı hazırlamak için Demokrat Parti Grubu kendi içinde bir komisyon kurdu. Kısa zamanda hazırlanan tasarı *“CHP'nin Haksız İktisaplarının Hazineye Devri Hakkında Kanun”* adıyla, 9 Aralık 1953'te meclise geldi. CHP'nin zamanında

³³³ Eroğul, a.g.e., s. 124.

³³⁴ Ahmad, a.g.e., s. 70.

³³⁵ Eroğul, a.g.e., ss. 125-126.

usulsüzlükler yaptığı iddiasıyla; partinin bütün servetinin, bir mahkeme kararı olmaksızın hazineye devredilmesi öngörülüyordu.³³⁶

Ne hukuki ne de siyasi açıdan meşru olan bu kanun, mecliste sert tartışmalara sebep oldu. Halk Partililer meclisi terk etti. Menderes ise, bu kanunun bir hata olması durumunda, üç ay sonra yapılacak seçimlerde milletin kendilerine bedel ödeteceğini ifade ederek, hukuka karşı, çoğunluk gücünü ortaya sürdü.³³⁷

Tasarı hiçbir değişikliğe uğramadan kanunlaşınca, Ankara Barosu'ndan 31 avukat telgraf çekerek, İstanbul Üniversitesi'nden de 1000 öğrenci bildiri yayınlayarak, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'dan kanunu imzalamamasını istedilerse de, cumhurbaşkanı hiç bekletmeden kanunu imzaladı.³³⁸

5.7. MİLLET PARTİSİ'NİN KAPATILMASI

Ayrıldıklarından itibaren aralarına giren soğukluk yıllar içinde kaybolmayan iki partiydi Demokrat Parti ve Millet Partisi.

1953 Haziranı'nın son günlerinde Millet Partisi'nin büyük kongresi toplanmıştı. Delegeler arasında çıkan tartışmalar sonunda, aralarında Hikmet Bayur'un da bulunduğu kırk kadar üye, partinin Atatürk'e ve devrimlerine aleyhtar olduğunu ileri sürerek partiden ayrıldılar. Savcılık bu beyanları dikkate alarak soruşturma açtı. 7 Temmuz'da parti ileri gelenlerinin ifadeleri alındı, evleri arandı. Ertesi günün gecesinde, açılan soruşturmanın düzgün yürüyebilmesi, gerekçe gösterilerek mahkeme kararıyla parti geçici olarak kapatıldı.³³⁹

Bir partinin böyle apar topar kapatılmasını, DP'yi destekleyen bazı aydınlar bile tepkiyle karşılamış, siyasi hata olarak değerlendirmişlerdi.

Millet Partisi, mahkemenin esas hakkında verdiği kararlarla 27 Ocak 1954'te tamamen kapatılmıştır.³⁴⁰ Atatürk'ün kurduğu bir parti olarak CHP'nin, hükümetin aldığı

---

³³⁶ Eroğul, a.g.e., s. 127.

³³⁷ Eroğul, a.g.e., s. 128.

³³⁸ Eroğul, a.g.e., s. 128.

³³⁹ Eroğul, a.g.e., ss. 128-129.

³⁴⁰ Eroğul, a.g.e., s. 129.

bu karara destek çıkmasını bekleyenler yanıldı; çünkü CHP, hareketi iç özgürlüğün ihlali olarak gördü ve hükümete karşı bir koz olarak kullanmaya karar verdi.³⁴¹

5.8. DEMOKRAT PARTİ VE LAİKLİK

DP'liler, iktidarları boyunca laiklik ve dil devrimi konularında gerici davranışlara karşı hoşgörü göstermiştir. Bu parti, bir yandan Atatürk devrimlerinin tahrip edilmesine göz yumarken, diğer yandan da Atatürkçü görünmeye çalışmıştır. 24 Temmuz 1951'de çıkarılan, Atatürk'ün hatırasına ve heykellerine saldırıları önlemek için cezai yaptırımlar öngören kanun ve inşaatı CHP iktidarı döneminde başlatılan Anıtkabir'in tamamlanıp 10 Kasım 1953'te Atatürk'ün naaşının buraya nakledilmesi gibi adımlar, yüzeysel bir anlayışla Atatürk'e sahip çıkmak olarak yorumlanmıştır.³⁴²

Laiklik konusunda korumacı olmayıp, yumuşak bir anlayış takınan DP, bunun sonucunda teokratik eğilimlerin gelişmesine zemin hazırlamıştır. İhtiyacı olanlar dışında kadın memur çalıştırılmaması, pazar günleri Hacı Bayram Camisi'nde verilen vaazların radyoda yayınlanması, köy okullarında din derslerinin okutulması, radyoda dini konuşmalar yapılması ve Ayasofya'nın yeniden camiye dönüştürülmesi türünden isteklerin dile getirildiği yer, partinin 1952 Eylülünde yapılan Ankara il kongresidir.³⁴³

DP'nin din koruyuculuğu görevini üzerine aldığı, bu görevin bir gereği olarak ezanın tekrar Arapça okutulmaya başlandığı, kendi iktidarları kuruluncaya dek İslam dininin baskı altında tutulduğu ve baskıyı kendilerinin kaldırdığı, Türkiye'nin bir Müslüman devlet olduğu ve hep öyle kalacağı yönünde söylemler, çeşitli zaman ve yerlerde, Demokrat Parti milletvekilleri ve bizzat Başbakan Adnan Menderes tarafından açıkça ortaya konmuştur.³⁴⁴

22 Kasım 1952'de Türkiye'nin önde gelen gazetecilerinden Ahmet Emin Yalman'ın, Malatya'da, İslami Demokrat Parti mensubu genç bir öğrenci tarafından Yahudi ve mason olduğu gerekçesiyle öldürülmeye çalışılması dini irtica sorununu öne çıkardı ve ülkenin aydınlarını şoke etti.³⁴⁵ İrticanın örgütlü bir saldırganlık boyutuna gelmesi tedbirler almak zorunda bıraktı. Milletvekillerinden irticai söylemleri olanların

---

³⁴¹ Ahmad, a.g.e., s. 72.

³⁴² Eroğul, a.g.e., ss. 129-130.

³⁴³ Eroğul, a.g.e., ss. 130-131.

³⁴⁴ Çizmeli, a.g.e., ss. 203-204.

³⁴⁵ Ahmad, a.g.e., s. 71.

partiden ihraç edilmesi için adımlar atıldı. Gerici bir dernek olan Milliyetçiler Derneği kapatıldı.

7 Şubat 1953'te Ankara'da toplanan DP istişari kongresinde Menderes, dinin dünya işlerine karıştırılmasını ve siyasete alet edilmesini engelleyici bir kanunun gerekliliğine ihtiyaç olduğunu söyledi. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar sonunda, 23 Temmuz 1953'te *Vicdan Hürriyetini Koruma Kanunu* meclisten çıktı.

“Demokrat Parti yöneticileri ve partinin ilk başkanı Celal Bayar'ın teokratik bir idareye hiçbir zaman taraftar olmadıkları, ancak devlet düzenini tehlikeye sokmamak şartıyla, gerici davranışlara göz yummayı siyasal çıkarlarına uygun buldukları gözleniyor.”³⁴⁶

6. 1954 SEÇİMLERİNDEN SONRA DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINDA TÜRKİYE

2 Mayıs 1954'de yapılan seçimlerde DP oyların %58.4'ünü alırken, CHP %35.1'de kaldı. CHP'nin milletvekili sayısı da 31'e indi.³⁴⁷

Haziran ayındaki parti meclisinde İsmet İnönü güvenini yitirmiş, şaşkın bir CHP bulur karşısında. Bu ezikliğin nedenini mazide arayanlar, partiyi bu bağdan kurtarmanın en çıkar yol olduğu görüşündedirler. Cemil Sait Barlas, tutulacak en akıllıca yol olarak CHP'yi fes etmekten bahseder. Böylece daha solcu prensiplere sahip yeni bir siyasi oluşum içinde organize olabileceklerdir.³⁴⁸

26 Temmuz 1954'de toplanan CHP kurultayında bazı tüzük değişikliklerine gidilmiştir. Yapılan bu değişikliklere göre, parti meclisi tarafından seçilecek 5 üye ile, genel sekreterin seçeceği iki genel sekreter yardımcısı, merkez yürütme kurulunu oluşturacaktı.³⁴⁹

Özellikle Demokrat Parti'nin bu ikinci döneminde, iktisadi planlama düşüncesi reddedildiğinden, siyasi amaç güdülerek yapılan yatırımlar, kontrolsüzce dağıtılan krediler enflasyona, döviz darboğazına, mal kıtlığına sebep oldu.³⁵⁰

³⁴⁶ Eroğul, a.g.e., s. 133.

³⁴⁷ Yüksek Seçim Kurulu resmi sitesi, bkz. www.ysk.gov.tr

³⁴⁸ Mehmet Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 185.

³⁴⁹ Kabasakal, a.g.e., s. 185.

³⁵⁰ Akşin, a.g.e., s. 251.

Durumu başından itibaren genel hatlarıyla ele alıp değerlendirmeye çalışırsak, sıkı denetime bağlı, kendi kendine yeterli olmaya çalışan devletçi bir ekonomi anlayışından, liberal serbest pazar ekonomisine geçişte, hükümetin 1947 yılında aldığı kararları gösterebiliriz. 1946'dan itibaren serbest pazar ekonomisini en çok dillendiren ve iktidara gelir gelmez de hemen uygulamaya geçirenin de DP olduğu inkar edilemez bir gerçektir.³⁵¹

Modernleşme hamlesini yabancı uzmanların hazırladığı raporlara dayanarak, ki yabancı kaynak girişiyle ekonomiye dışarıdan müdahale artış göstermiştir³⁵², tarım alanından başlatan DP, Türk tarihinde ilk olarak çiftçinin çıkarlarına öncelik veren bir politika uygulamıştır. Bu politikanın gereği olarak çiftçiye uygun şartlarda krediler sağlanmış, TMO yoluyla tarım ürünlerine gerçeği yansıtmayan fiyatlar ödenmiştir.³⁵³

DP iktidarının ilk yıllarında büyük ölçekli Amerikan yardımları ve krediler ithal yoluyla elde edilen tarım makinelerine sarf edilmiştir. Makineli tarım sayesinde bir önceki döneme göre çok daha fazla toprak işlenir olmuştur. İyi giden hava koşulları da eklenince, DP'nin ilk yıllarında çiftçinin gelirlerinde gözle görülür, ciddi anlamda artışlar oldu. Tarım kesiminde ortaya çıkan artış, ekonomiyi bir bütün olarak %11-13 oranında hızlı büyüttü. Kar oranları yanında ücretlerdeki artış küçük kalsa da kentlerde de gelirler yükselmiştir.³⁵⁴

Kontrolü bırakılan bir ekonominin kendi yolunu bulup geliştireceğine inançları tamdı Demokrat Partililerin. 1951'de Amerika'nın etkisi altında yabancı sermayeyi çekmek için büyük umutlarla çıkarılan kanunlar ve 1940'lı yıllarda Türk burjuvazisinin biriktirdiği sermayeyi yatırıma dönüştüreceği düşüncesi hüsrarla sonuçlandı. Bütün uygun şartları yaratma çabasına rağmen, yabancı sermaye istenilen düzeyde ülkeye akmadı. Sermaye birikimi olan Türk sanayiciler de küçük bir istisna dışında basit aile işletmelerinden ileriye geçip atılım yapmadı. Sonuçta liberal ekonomi üzerine kurulan hayaller gerçekleşmedi ve yatırımların %40-50'sini devlet yapmak zorunda kaldı. 1950-1954 arasında karayolu ağı, inşaat ve tarım sanayisinde toplam yatırımlar %256 arttı.³⁵⁵

Demiryolları ve denizyollarını geliştirmekten vazgeçilerek Amerikalıların teşvikleri maddi ve teknik yardımları yoluyla karayolları yapıldı. Bu yollar sayesinde birçok köy ilk defa dışarıya açılmış oluyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarının önemli çalışmalarından olan

³⁵¹ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 29. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 327.

³⁵² Şahin, a.g.e., s. 107.

³⁵³ Zürcher, a.g.e., s. 327.

³⁵⁴ Zürcher, a.g.e., ss. 327-328.

³⁵⁵ Zürcher, a.g.e., s. 328.

demiryollarının geliştirilmesi bırakılıp karayolları yapımına yönelmenin bir sonucu olarak, toplu taşımanın kamudan özele geçmesinin de önü açılmış oldu.³⁵⁶

DP'liler planlamayı, devletin ekonomiye müdahalesini komünizmle eşdeğer gördüklerinden, ekonomide bir sıçrama yaratıp 50 yıl içerisinde Batı Avrupa düzeyine erişmeyi hedeflerken devlet olanaklarının kullanımında çoğu zaman isabetli davranmamışlardır. Ülkenin üretiminde uzun vadeli iyileştirmeden çok, yüksek büyüme hedeflenmiştir. Siyasi amaçla yapılan verimsiz yatırımlar da bunların üzerine eklendiğinde, atılan adımlar etkisiz kalmıştır.³⁵⁷

Dönem içinde uygulanan politikalar sonunda en kazançlı çıkan kesimin çiftçiler olduğunu söyleyebiliriz. Şehirlere bakıldığında ortaya çıkan tablo ise, karların ücret ve maaşlardan daha fazla arttığıdır.³⁵⁸

1950'lerde kırsal kesim insanların şehir ve kasabalara göç etmeye başladığı gözlenmektedir. On yıllık sürede büyük kentlerin nüfusunda her yıl %10'luk bir artış olmuş, bir milyonun üstünde insan toprağını terk etmiştir. Bu terk edilmiş mevsimlik işçi olmanın ötesine geçmiş ve şehre gelenler gelişen sanayi kollarında iş bulup çalışmak ve şehirde yeni bir yaşama başlamak amacıyla olmuşlardır. Göçle şehre gelenlerin ancak küçük bir kısmı sanayi üretimlerine katılabilmiş, geriye kalan vasıfsızlar geçici işçi ya da sokak satıcısı olarak yaşamlarını devam ettirmeye çalışmışlardır. Göç yoluyla şehre kitleler halinde gelen bu insanlar, düzensiz, plansız bir yaşamın içinde kendi yollarını kendileri bulmak zorunda kalıyordu. Kent dışındaki boş arazilere hızla çoğalan gecekondu inşaatları. Yol, elektrik, su, kanalizasyon gibi zorunlu ihtiyaçlardan mahrum yaşam alanlarıydı buralar.³⁵⁹

Göç edenlerin içinde hiç toprağı olmayanlar da vardı; kentteki daha yüksek gelirin cazibesine kapılıp çocukları için eğitim, kendileri için daha iyi sağlık hizmetleri alabileceklerini düşünüp gelenler de. Göç edenler içinde ailesinin bir miktar toprağı olanlar çoğunlukta idi.³⁶⁰

Demokrat Parti iktidarının bolluk yılları sürüp gitmedi. Kore Savaşı'nın sona ermesiyle beraber dünya piyasalarındaki elverişli ortam silindi. Bu da beraberinde ihracat

---

³⁵⁶ Zürcher, a.g.e., ss. 328-329.

³⁵⁷ Zürcher, a.g.e., s. 329.

³⁵⁸ Zürcher, a.g.e., s. 330.

³⁵⁹ Zürcher, a.g.e., ss. 326-331.

³⁶⁰ Pamuk, a.g.e., s. 231.

malları fiyatlarının düşmesini getirdi. Tarıma dayalı büyüme politikalarının zayıf tarafları yaşanmaya başlıyordu. Gübre kullanmadan, sınırlı sulamaya dayalı tarımda üretim verimini belirleyen doğaydı. Hava koşullarının olumsuzla dönerek üretimde duraklama ve gerileme yaratmasını kabullenmek yerine buğday ve tütünde yüksek fiyatlarla destekleme alımları yapılıncaya, kentlerde tüketilen ekmeğe de fiyat artışı uygulanmadığından, Demokrat Parti iktidarı destekleme alımlarını Merkez Bankası'ndan Toprak Mahsulleri Ofisi'ne açılan ve geri ödenmeyecek kredilerle finanse etti. Özel sektöre verilen kredilerin de eklenmesiyle tedavüldeki para miktarında hızlı bir yükseliş oldu. Bu da enflasyon demektir. Tarımsal mallardan oluşan ihracat gerilerken, serbest ithalat rejimi sayesinde döviz rezervleri de tükendi. Kaçınılmaz olarak ithalatta kısıtlamalara gidilirken, bolluk dönemi bitmiş, yokluk dönemi başlamış oluyordu.³⁶¹

Amerika'dan 300 milyon dolarlık kredi istendi ama alınamadı. Ekonomi kötüye giderken, 25 yıl devlete hizmette bulunmuş memurların bakanlık emrine alınması ve emekliye sevk edilmesi yoluyla üniversiteler ve yargıçlar üzerinde baskı kurulmaya çalışıldı. Gazeteciler de iktidarın baskısından nasibini alıyordu. Para ve hapis cezalarına çarptırıldılar. 1955 yılında Karadeniz gezisine çıkan CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, Sinop'ta tutuklandı ve İstanbul'a getirildi. Bir gün hapiste kalan genel sekreterin 1956'da Rize'de dükkan sahiplerinin elini sıkması, gösteri yürüyüşü kabul edilerek, kendisi 6 ay hapse mahkum oldu.³⁶²

7. 1957 SEÇİMLERİ VE DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNİN SONU

DP siyasal açıdan bir çözülmeye doğru yol almaya başlamıştı. Döviz kaynakları tüketilmiş, dış borç olanakları da yitirilmişti. Ekonomik yönden bir sıkışma yaşanıyordu. 1950'de büyük çoğunluğun oylarını alarak iktidara gelmiş parti, 1955'ten itibaren muhalefet ve basın üzerinde giderek artan bir baskı kurmuş ve muhalefet yıllarında şikayet ettiği demokrasi dışı uygulamalara yönelmişti. İktidarın muhalefet ve basınla çatışmasının zirveye ulaştığı bir zamanda, 1958'de yapılması gereken seçimleri DP 17 Ekim 1957'de yapmaya karar verdi.³⁶³

---

³⁶¹ Pamuk, a.g.e., ss. 231-232.

³⁶² Akşin, a.g.e., s. 251.

³⁶³ Unat, a.g.m., s. 277.

1957’de yapılan seçimleri de DP kazandı; fakat oylarında ciddi bir azalma yaşanmıştı. %48.6 oy alan iktidar partisine karşın CHP oyların %41.4’ünü toplamıştı. Demokrat Parti yeni meclise 424 milletvekiliyle, CHP 178 milletvekiliyle, Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Hürriyet Partisi de 4’er milletvekiliyle dahil oldu.³⁶⁴

1958’de ekonomik soruna çözüm aranıyordu. Menderes iyimserdi. Sadece mal üretmeye başlayınca kadar zamana ihtiyaç vardı. Temmuz ayında Batı, Menderes’i ve Türkiye ekonomisini kurtaracak reçeteyi açıkladı. 359 milyon dolar borç verilecekti. Bu borcun 234 milyon dolarını Amerika, 100 milyon dolarını Avrupa Ekonomik Topluluğu ve 25 milyon dolarını da Uluslararası Para Fonu sağlayacaktı. Bu döviz girdisinin bedeli vardı. Borcu veren güçler, hükümete istikrar tedbirlerini uygulaması için baskı yaptı.³⁶⁵ Bu baskı neticesinde 4 Ağustos 1958’de dolar 2.80 TL’den 9 TL’ye çıkarıldı. Milli Korunma Kanunu uygulamalarına son verildi. Enflasyonu kontrol altına alabilmek için kamu kuruluşlarının ürünlerinde fiyat artışına gidildi.³⁶⁶

Kredinin etkileri geçici oldu. Üretim yavaş seyrine devam etti. Ekonominin kontrolü kaybedilmişti.³⁶⁷ Halk sürekli artan fiyatlardan, zorunlu ihtiyaç mallarının karaborsaya düşmesinden usanmıştı.³⁶⁸

1958 sonbaharına doğru baskılar arttırıldı. 1957 seçimlerinde CHP’nin oylarının yükselişe geçmesi DP’nin gözünü korkutmuştu; zira iyice kötüleşen ekonomik durum bir sonraki seçimlerde muhalefet partisini iktidara getirebilirdi. Bu hiç arzulan bir durum değildi.

14 Temmuz 1958’de Irak ordusunun darbe yaparak iktidarı ele geçirmesi DP’nin yöneticileri üzerinde bir tedirginlik yarattı. DP’ye göre bu darbe dışarıdan desteklenmişti. Muhalefet ise bunun baskıya karşı bir ayaklanma olduğunu düşünüyordu.³⁶⁹

5 Mart 1959’da Amerika Büyükelçisi Fletcher Warren ve Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu tarafından imzalanan ve aynı gün yürürlüğe giren antlaşmaya göre hükümet, ülkeyi komünizm tehlikesinden uzak tutması karşılığında ABD’ye Türkiye topraklarında askeri üsler, tesisler kurma ve bunlardan doğan bir takım haklar tanımıştır.³⁷⁰ Ayrıca,

³⁶⁴ Yüksek Seçim Kurulu resmi sitesi, bkz. www.ysk.gov.tr.

³⁶⁵ Ahmad, a.g.e., ss. 184-185.

³⁶⁶ Akşin, a.g.e., s. 253.

³⁶⁷ Ahmad, a.g.e., s. 185.

³⁶⁸ Özden Toker-Kurtul Altuğ, *Metin Toker’den ‘Akisler’*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007, s. 88.

³⁶⁹ Akşin, a.g.e., ss. 254-255.

³⁷⁰ Seçil Karal Akgün, *27 Mayıs Bir İhtilal Bir devrim Bir Anayasa*, ODTÜ Yayıncılık, 2009, Ankara, s. 42.

yapılan antlaşmaya göre Türkiye’de bir ayaklanma, darbeye teşebbüs olursa DP hükümetinin yardım talebiyle ABD silahlı birlikler gönderebilecekti.

Irak’ta yaşanan darbenin kendi başına da gelebileceği korkusu sonucunda ABD ile yapılan antlaşmanın yarattığı güven hissiyle, muhalefetin böyle bir darbeye kalkışmaması için baskılar arttırıldı.

6 Eylül 1958’de Menderes’in Balıkesir’de yaptığı konuşmada, muhalefeti Irak’taki darbenin benzerini yapmak istemekle suçlayıp darağaçlarını hatırlatması; 21 Eylül’de İzmir’de, devlet görevlilerine baskı yapıldığı takdirde demokrasiyi askıya alacağını ifade etmesi, içinde bulunduğu ruh halini göstermesi açısından önemlidir.³⁷¹

12 Ekim 1958 günü Manisa’da yaptığı konuşmada muhalefetin kin ve husumet cephesine karşı (şer cephesi) bir *Vatan Cephesi*’nin kurulması gerektiği yönünde çağrıda bulundu.³⁷² Kasım ayında Vatan Cephesi ocakları kurularak muhalefete karşı harekete geçilmiştir. 20 Ocak 1959’dan itibaren İstanbul’da açılmaya başlayan bu ocaklar hızla ülke coğrafyasına yayılmıştır.³⁷³

Demokrat Parti, çeşitli toplum kesimlerinden Vatan Cephesi’ne üye toplamıştır. İş adamlarına bu ocaklara katılmaları teklifini bakanlar yapmıştır. Köylere gidilerek, ocaklara üye olunması halinde yola, camiye, krediye kavuşulacağı vaatlerinde bulunulmuştur. Üye olanların adları radyodan tek tek okunarak, üyelik cazibeli hale getirilmeye çalışılmıştır. Vatan Cephesi örgütlenmesi, Türkiye’de çok partili yaşama zararları dokunan bir kutuplaşma yaratmıştır.³⁷⁴

Muhalefet bu baskı ortamında ayakta kalmaya çalıştı. 24 Kasım 1958’de Hürriyet Partisi ile CHP birleşme kararı aldı. 12 Ocak 1959’da toplanan CHP’nin 14. Kurultayı’nda *İlk Hedefler Beyannamesi* kabul edildi. Daha sonra 1961 Anayasası’nın temelini oluşturacak; sosyal devlet, basın özgürlüğü, grev ve sendika kurma hakkı, ikinci meclis, anayasa mahkemesi, seçimde nispi temsil usulü, üniversite özerkliği, yüksek yargıçlar kurulu, devlet yayın araçlarının tarafsızlığı gibi ilkeler, beyannamenin ana hatlarını oluşturdu.³⁷⁵

---

³⁷¹ Akşin, a.g.e., ss. 255-256.

³⁷² Akşin, a.g.e., s. 256.

³⁷³ Kabasakal, a.g.e., s. 194.

³⁷⁴ Kabasakal, a.g.e., ss. 194-195.

³⁷⁵ Akşin, a.g.e., s. 256.

Artık ülke öyle bir hale gelmişti ki, Demokrat Parti iktidarı, muhalefetin yurt gezilerine çıkmasına tahammül edemiyordu. Kolluk güçleri, yerel yöneticiler, savcı ve mahkemeler bir baskı unsuru olarak kullanılabilirdi gibi, partizanlara yaptırılan saldırılar da ortaya çıkabiliyordu.³⁷⁶

30 Nisan 1959'da İnönü'nün Milli Mücadele zamanında karargah olarak kullandığı evi ziyaret etmesi, Uşak valisi tarafından büyük çabalarla engellenmeye çalışıldı. Valinin emirlerini yerine getirmeyen emniyet müdürü ve jandarma komutanı görevden alındı. O gece parti sempatizanları şehirde toplandı. Ertesi gün, istasyona gitmekte olan İnönü'nün otomobili durduruldu. Kalabalığın arasından yürüyerek geçmek isteyen muhalefet lideri, başına atılan bir taşla yaralandı.³⁷⁷

İzmir'de CHP'nin bütün etkinlikleri engellenirken, Demokrat İzmir gazetesi saldırıya uğradı. 4 Mayıs günü İstanbul'da, taşlı sopalı DP'liler Topkapı'ya yığıldılar. Trafik müdürü arabasıyla yolu tıkaştı. İnönü'nün arabası durunca çevresi sarıldı. Trafik müdürü İnönü'yü kendi arabasına alıp götürmek için ısrar ediyordu. O sıra görevli olmayan bir binbaşı, olayları seyretmekle yetinen askerlere emir verdi ve yol açıldı. Bu yaşananlar 75 yaşındaki İnönü'nün öldürülmek istendiğini düşündürmüştür.³⁷⁸

Muhalefet yurdun neresine adım atsa engellemelerle, saldırılarla karşılaşyordu artık. Demokrasi söylemleriyle, büyük umutlar yeşerterek ortaya çıkmış bir parti, yıkılış günlerinde önemli bir adım daha atacaktır. 12 Nisan 1960 günü DP grubu bir bildiri yayınladı. Bu bildiride CHP silahlı ve tertipli ayaklanmalar hazırlamakla, bir kısım basın da bu hazırlıklara yalan haberler yaparak yardım etmekle suçlanıyordu. Aynı bildiride üç ayda görevini tamamlayacak bir tahkikat komisyonunun kurulması yönünde karar alındığı açıklanıyordu. DP'nin önergesi 18 Nisan günü mecliste kabul edildi. 15 Demokrat Partili üyeyle kurulan komisyon ilk olarak, partilerin tüm etkinliklerini, komisyonun çalışmalarıyla ilgili yayınları, TBMM'de komisyonla ilgili görüşmeleri ve bunlar hakkında yapılan yayınları yasakladı.³⁷⁹

İnönü, o gün TBMM'de yaptığı konuşmada, ihtilal hazırlığı içinde oldukları yönünde yapılan suçlamaları kabul etmeyerek, kurulacak komisyonun gayrimeşruluğunu, bu komisyonun meclis üzerinde baskı oluşturacağını ve asıl o zaman, kendi dışlarında bir

---

³⁷⁶ Akşin, a.g.e., s. 256.

³⁷⁷ Akşin, a.g.e., s. 257.

³⁷⁸ Akşin, a.g.e., s. 257.

³⁷⁹ Akşin, a.g.e., ss. 257-258.

güç tarafından ihtilal yapılacağını anlattı. Demokratik bir rejimi baskı kuran bir rejime götürmenin tehlikeli olduğunu ve bu istikamette devam ettikleri takdirde onları kendisinin bile kurtaramayacağını belirtti³⁸⁰ ve İnönü konuşmasına şöyle devam etti: “*Şimdi arkadaşlar, şartlar tamam olduğu zaman milletleri için ihtilal meşru bir haktır. Fakat ihtilal aslında bir millet hayatının asla arzu etmeyeceği, çetin ve tehlikeli bir ameliyattır.*”³⁸¹

İnönü'nün meclis konuşmalarını yayınlamanın yasak olmasına aldırılmayarak Ulus ve Demokrat İzmir gazeteleri konuşmayı aynen bastı. CHP boyun eğmiyordu. Adnan Menderes, İnönü'nün uyarılarını çarpıtarak DP grubunu daha sert önlemler almaya ikna etti. 27 Nisan 1960 günü çıkarılan ve Tahkikat Komisyonu'na olağanüstü yetkiler tanıyan yasaya göre, komisyon her türlü yayınları yasaklamaya, süreli yayınları ve basımevlerini kapatmaya, her türlü etkinlik konusunda ve soruşturmanın selameti için önlem ve karar almaya, bu amaç doğrultusunda hükümetin tüm olanaklarını kullanmaya yetkiliydi. Yasayı eleştiren konuşması sebebiyle meclis, İnönü'ye 12 oturum meclise katılmama cezası verdi.³⁸²

Kanun, 28 Nisan 1960 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanınca, aynı gün İstanbul'da büyük bir öğrenci gösterisi olmuş, polisin müdahalesi ile olaylar daha da büyümüştür. İstanbul'daki gösterileri ertesi gün yapılan Ankara'daki gösteriler izlemiştir. Olaylar karşısında ne yapılacağı yönünde karar almak için Çankaya Köşkü'nde bir toplantı yapan DP liderleri, yumuşak bir tavır takınmanın muhalifleri cesaretlendirmek demek olacağından hareketle sert önlemler alınmasını sağlamışlardır.³⁸³

28 Nisan'da Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilerek her türlü toplantı yasaklanmıştır. Buna karşın, 29 ve 30 Nisan günlerinde başka gösteriler de yapılmıştır. Polisin halka karşı tepkisi sert olmuş, kalabalıkların üzerine ateş açılmıştır. O günlerde hükümet tarafından zorunlu olarak izne ayrılan Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel, 3 Mayıs 1960'ta, Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e bir uyarı mektubu göndermiştir.

---

³⁸⁰ Akşin, a.g.e., s. 258.

³⁸¹ Saime Yüceer, “Tahkikat Komisyonu: Muhalefetsiz Demokrasi(!)”, *Türk Tarihinde Adnan Menderes*, Cilt: 2, Adnan Menderes Üniversitesi Yayını, Aydın, 2012, s. 751.

³⁸² Akşin, a.g.e., s. 258.

³⁸³ Kabasakal, a.g.e., s. 197.

Bu mektupta cumhurbaşkanının istifa etmesi, hükümetin değişmesi, demokratik olmayan yasaların kaldırılması, siyasal suçluların affı türünden önerilerde bulunuluyordu.³⁸⁴

15 Mayıs günü İzmir'e giden Menderes coşkulu bir kalabalık tarafından karşılanmıştı. 21 Mayıs günü harp okulu öğrencilerinin sessiz yürüyüşü kendisini tedirgin etmiş olmalı ki, Yunanistan'a yapacağı geziyi ertelemiştir. 25 Mayıs günü Eskişehir'deki konuşmasında Tahkikat Komisyonu'nun görevini bitirmiş olduğunu açıklamış ve aynı gün TBMM, 20 Haziran'a kadar tatile girmiştir.³⁸⁵

27 Mayıs sabahı saat 04.36'da Ankara Radyosu, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ülke yönetimini ele aldığını tüm yurda duyurmuştur.³⁸⁶

“1960 veya 1961'de seçim yapılırsa ne olurdu bilinemezdi. Muhalefet hırçındı, iktidarın da kimseyi dinlemeye tahammülü yoktu. Ordu müdahale etti. Sonraki darbelerden farklı bir görünüm vardı, emir ve komuta zincirinin dışında bir örgütlenmeydi bu. Bazı yüksek rütbeli komutanların son anda Milli Birlik Komitesi saflarına alındığı söyleniyor.”

387

*

Faşizmi temsil eden ülkelerin yenildiği, kapitalizmin temsilcisi demokratik ve antikapitalist komünist ülkelerin galip geldiği 2. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan yeni dünya düzeninde yerini alma gayretindeki Türkiye'de atılan siyasal ve ekonomik adımlara değindik.

Antikapitalist Sovyetler Birliği'nin baskısı yönetim kademesinde tedirginlik yaratmış ve kapitalizmin savunucusu Batı'nın desteğine gereksinim duyulmuştu. Bu desteği kazanmanın yolunun da Batı'nın değerlerini yönetim prensiplerinde hakim kılmaktan geçtiğine inanıldı. Değişim sürecini sadece dış politikanın gereklerine bağlamak doğru olmayacaksa da, önemli bir etkinin varlığı da inkar edilemez.

Uzun süren savaşın, her ne kadar fiili olarak sıcak çatışmaların içinde yer alınmasa da, sıkıntılı günlerini yaşayan ülkede, barış dönemiyle birlikte bazı şeylerin değişeceğine dair belirtiler gözlenmeye başlamıştı. Öncelikle, hedef olarak belirlenmiş demokrasinin

³⁸⁴ Kabasakal, a.g.e., s. 198.

³⁸⁵ Kabasakal, a.g.e., s. 198.

³⁸⁶ Kabasakal, a.g.e., s. 198.

³⁸⁷ İlber Ortaylı, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, 8. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 118.

zorunlu bir gereği kabul edilen çok partili döneme geçildi. Yeni partiler kuruldu. 5 Mayıs 1946’da İnönü genel seçimlerin yıl içinde yapılacağını ilan etti.

Demokrasi vaatleri ve beklentisi, iktidar değişikliği, ekonomide devletçilikten vazgeçilmesi, sanayileşme hamleleri yerine tarımsal gelişmelere öncelik verilmesi gibi, o yıllara ait politikalar ve düşünceler sonucunda ortaya çıkan tablonun toplum üzerinde nasıl bir etkisi olmuştu? Halk içinde, onlardan biri gibi yaşayan, sıradan insanı gözlemleyip eserlerini sosyal gerçekçilikle meydana getiren Orhan Kemal’in, 1945 – 1960 arası dönemde meydana gelen değişimleri, sorumuza kısmen cevap alacak şekilde, romanlarında nasıl yansıttığını çalışmamızın üçüncü bölümünde vereceğiz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1945-1960 ARASI TÜRKİYE'DE EKONOMİK VE SİYASİ UYGULAMALARIN ORHAN KEMAL ROMANLARINA YANSIMASI

1. MURTAZA³⁸⁸

1940'lı yılların yoksul Türkiye'sinde bir şehir olan Adana'nın çocuk işçileri, zor şartlarda yaşayan, uzun saatler çalışmasına rağmen az kazanan işçiler ortasında bir adamdır Murtaza. Yunanistan'ın Alasonya kasabasına yakın köylerden birinden olan Murtaza ve karısı, 1927'de yapılan mübadelede karısıyla beraber Türkiye'ye göç eder. Yeni gelen göçmenlere bir takım komisyoncular, geldikleri Türkiye'de, bıraktıkları yerlerdeki topraklardan daha fazlasını edinmenin yollarını öğretirler; ancak Murtaza'nın böylesi işlerde gözü yoktur. Yalana yönelmemiş, mal mülk sahibi olmamıştır. O, Kolağası Hasan Bey'in soyunu devam ettiren bir adamdır. Parada, malda gözü yoktur. Devletin kendisine verdiği on beş dönüm tarlayla yetinir. Onu eker biçer, tavukçuluk yapar.

Şehre göçtüklerinde bir fabrikada iş bulup çalışmaya başlar. Bir süre de mahalle bekçiliği yapar; sonra bir çırçır fabrikasında gece kontrol yardımcısı olur. 6 çocuk sahibidir Murtaza. Çocuklardan ikisi kendisiyle aynı fabrikada çalışır.

Murtaza, kendisine verilen görevlere sıkı sıkıya bağlı bir adamdır. “*Görev adamı tipinin trajik bir karikatürü*”³⁸⁹ diyebiliriz. En küçük ihmali bağışlamadığından usta ve işçiler tarafından sevilmez. Dürüstlüğünden dolayı fabrikanın fen müdürü tarafından desteklenince, çalışanların Murtaza'ya karşı düşmanlığı daha da artar.

Bir gece kızlarının da iş sırasında uydukları söylenir Murtaza'ya. “*Körü körüne ve hiç sorgulamadan içselleştirdiği katı görev anlayışı*”³⁹⁰ onu yerinden fırlatır ve öfkeyle gidip yorgunluktan uyuya kalmış küçük kızı Firdevs'i saçlarından yakaladığı gibi yere çarpar. Beyin kanaması geçiren kız birkaç gün sonra hayatını kaybeder.

³⁸⁸ “Murtaza” kitabının ilk baskısı Varlık Yayınları'ndan 1952 yılında yayınlanmıştır.

³⁸⁹ Oğuz Demiralp, “Kalven Murtaza”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014, s. 494.

³⁹⁰ Demiralp, a.g.m., s. 495.

“Edebiyatımızın canlı tiplerinden biri olan roman kahramanının karakteri göçmen ağzı konuşmalarında başarıyla verilmiş, öbür kişiler de tasvir ve yorumlar en aza indirgenerek diyaloglarda canlandırılmıştır.”³⁹¹

Orhan Kemal’in Murtaza adlı romanı, küçük roman diye adlandırabileceğimiz bir boyutta önce Vatan gazetesinde yayınlanmıştır. Bu roman uzun yıllar boyunca üzerinde çalışılan, yapılıp bozulan, on beş yirmi sayfalık bir türlü bitmeyen müsveddeler halindeyken, Yaşar Kemal’in Tunç Yalman’a bahsetmesi sonucunda gazetede tefrika edilmeye başlanmış ve okuyucuyla buluşmuştur. Orhan Kemal’in İstanbul’a yeni geldiği yıllardır. Müsveddeleri verirken yayınlanacağını aklına bile getirmemiştir. Yıllar içinde yazabildiği ancak yirmi, otuz sayfadır. Gazetede yayınlanmaya başlayınca devamını getirememekten korkar yazar; ancak koktuğu gibi olmaz ve zaman içinde olgunlaşan konu kalemin ucundan akıp gider.³⁹²

Orhan Kemal yarattığı karakteri şöyle tanıtır: *“Murtaza bence, elleri üzerinde yürümeyi olağan saymaya başlamış bir toplum(da), belki de bir dünya(da), ayakları üzerinde yürüyen, başkalarını da böyle yürümeye zorlayan, kendi kendine inanmış bir kişidir.”³⁹³*

Toplumla sürekli zıtlaşan, çelişmelere düşen Murtaza için, toplum kalın bir çizgiyle ikiye ayrılmıştır. Çizginin bir yanında varlıklılar, diğer yanında ise yoksullar vardır. Varlıkların Allahın sevgili kulları olduğunu düşünür. Onlar üstündür. Varlığa kavuşabilmek için çok çalışmışlardır. Onun içindir ki, Murtaza’nın gözünde bu insanlar saygıdeğerdir. Geç vakitlere kadar eğlenmeye, kumar oynamaya, diledikleri içkileri, diledikleri kadar içmeye hakları vardır.

Yoksulları saygıdeğer bulmaz Murtaza. Onlar geç vakitlere kadar eğlenemez, kumar oynayamaz, içki içemez, sokaklarda dolaşamaz. Varlıklılar gibi çok çalışıp terlememişler, kazanmamışlardır. Tembellik ederek geçirmişlerdir günlerini. Çamurlu, daracık sokaklardaki derme çatma evlerinde sürdürmek zorunda kaldıkları hayatlarından, tembellikleri nedeniyle kendileri sorumludur. Allahın sevgili kulu da değillerdir. Bu

---

³⁹¹ Bezirci, a.g.e., s. 144.

³⁹² Uğurlu, a.g.e., ss. 201-202.

³⁹³ Uğurlu, a.g.e., s. 202.

yüzden lanetli kalabalığa acımamak, onları sevmemek gerekmektedir. “*Bunlar görülürse ki çamura saplanmışlardır, birer tekme atmalıdır.*”³⁹⁴

Murtaza da varlıklı değildir. Yoksullar sınıfında yer alır; ancak onun gönlü varlıklılar arasındadır. Onların kendisinden bir talebi olmasa da, Murtaza varlıklılara hoş görünmeye çalışır; ancak bir beklenti peşinde koştuğundan onlara yanaştığını söyleyemeyiz. Çıkarıcı değildir. Onun istediği yurttaki kurslar açmaktır. Bütün vatandaşlar bu kurslardan geçecek ve varlıklı yurttaşlar olacaklardır. Gerçekten bunu mu ister Murtaza; sorusuna cevabı Orhan Kemal verir: “*Yüzde yüz bir netlikle belirli değildir kafasında bu ama, davranışları böyle bir düşün planına ulaşmayı öngördüğü açık açık bellidir.*”³⁹⁵

*

Uzun süren savaşın kıtlık, sıkıntı zamanlarından sonra yeni bir yaşamın başlayacağına inanılmaya başlanmıştır. Romanın üçüncü bölümü o dönemin havasını yansıtan bir paragrafla başlar: “*1946-1947’lerde yurdun her yanı ‘Demokrasi’ naralarıyla köpük köpük çalkalandığı günlerde fabrika da kendini bu sarhoşluğa kaptırmış, Murtaza unutulmuştu.*”³⁹⁶

Sadece fabrikadakiler değildi Murtaza’yı unutan, Cumali’nin kahvesinde de bir umursamazlık vardı ona karşı. Siyasi havanın değişiminden evvel, Murtaza’ya takılırlar, kahvede oturanların bir kısmının destek olması, başka bir kısmının yangına körükle gitmesi sonucu eğlenirlerdi.

Cumali’nin kahvesine de gitmiyordu artık Murtaza; çünkü: “*Başbozuk, sütsüzler toplanıyor, İsmet Paşa’ya da, partisine de veryansın ediyorlardı. Buysa insanlık değildi. Bir acı kahvenin kırk yıl hatırı varsa, koskoca İsmet Paşa’nın neden olmasını? Kurtarmış idi çan sesi dinlemekten, kavuşturmuş idi şükür ezan-ı Muhammedi’ye.*”³⁹⁷

Murtaza’nın gece kontrolü olarak çalıştığı fabrikanın fen müdürü de Demokrat Parti’ye yazılınca, Murtaza’dan bezmiş olan çalışanlar sevinir. İşinden kovulup, sonra rica minnet tekrar işe alınan Azgın bile boş vermeye başlamıştır Murtaza’ya. Gece kontrolü, barakasında Azgın’ı uyurken yakalayınca bile adam umursamaz; çünkü Demokrat Parti’ye yazılmıştır. Tartışırlar. Murtaza gidince, Kontrol Nuh olanları haber alıp gelir.

³⁹⁴ Uğurlu, a.g.e., s. 203.

³⁹⁵ Uğurlu, a.g.e., s. 203.

³⁹⁶ Orhan Kemal, *Murtaza*, 2. Basım, Everest Yayınları, İstanbul, 2009, s. 362.

³⁹⁷ Kemal, *Murtaza*, a.g.e., s. 366.

Azgın, işçilerin arasında bağırıp çağırmaya devam ediyordur. Kontrol Nuh, Azgın'ı yatıştırmaya çalışır. Artık Murtaza'nın çabası boşunadır. Ona destek olan fen müdürü bile onların partiye yazılmıştır. Azgın, Nuh'tan işittiklerinden sonra yatışır. Vazife sırasında sabaha kadar horlar da kimse karışamaz bundan böyle. Nuh, Azgın'ın bu görüşünü destekler:

“-Tabii karışamaz, dedi Nuh. Başkanımızı dinlemedin mi? Biz iktidara geçelim de bakın. Musluklarınızdan yağ, bal akacak, ekmeği, şekeri beleş beleşine yiyeceksiniz, cigarayı, hem de en ala cigarayı beş kuruştan içeceksiniz demedi mi?”³⁹⁸

Diğer işçiler de destek veren sözler ilave ederler. Fen müdürü bile Demokrat Parti'ye yazılmışsa, İsmet Paşacı Murtaza'nın fabrikada ne işi olduğu sorusu orada bulunanlar arasında gezer. Fabrikanın sahibi, fen müdürü, ustaları, usta yardımcıları, işçilerinden büyük bir kısmı Demokrat Partili olan bir fabrikada, İsmet Paşa taraftarı bir gece kontrolünü istemiyorlardı.³⁹⁹

Katı disiplin anlayışına daha fazla katlanmak istemeyen işçiler, Murtaza'yı istifaya zorlarlar; ancak fen müdürü olup bitenlerden haberdar olunca bozulur. Bu olup biten de neydi? Açık bir biçimde ortaya konan İsmet Paşa ve CHP düşmanlığı, ne kendi ne de partisinin çıkarına olabilirdi. Demokrat Parti henüz iktidara geçmemişti ki, CHP'liler fabrikalardan, işyerlerinden çıkarılsın.

Fen müdürü Nuh'u odasına çağırır. Parti iktidarda mı ki, Murtaza'ya karşı kıskırtıyordu işçileri? Her şeyin ayırımında olan fen müdürü Nuh'u iyice azarlar. Her fabrikaya bir Murtaza lazımdır.

Nuh başındaki beladan kurtulmak için Demokrat Parti il başkanının yanına gitmekte bulur çareyi. Adam, çarşı içindeki kahvede, çevresini sarmış büyük çiftçiler, büyük tüccarlarla konuşuyordu: *“Genel başkanımız dedi ki, iktidara gelemim, memleketimizin tekmil sokaklarında yağ, bal akacak şerefsizim, dedi”⁴⁰⁰*

İl başkanının çevresini sarmış kalabalık genel başkanın sözlerine inanıyordu; ancak inandıkları yağ, bal akması değildir. Çiftçi, tüccar, mal mülk sahiplerinin gülen yüzlerinin büsbütün güleceğine ve bununla beraber yoksulların gaddar bakışlarından kurtularak rahatlayacaklarına inanıyorlardır. Orhan Kemal'in bu saptamalarından

³⁹⁸ Kemal, *Murtaza*, a.g.e., s. 366.

³⁹⁹ Kemal, *Murtaza*, a.g.e., s. 366.

⁴⁰⁰ Kemal, *Murtaza*, a.g.e., s. 388.

anlaşılmaktadır ki, dönemin tüccar, büyük çiftçi gibi kesimleri Demokrat Parti'nin iktidarını umutla beklemektedir.⁴⁰¹ Fakat bu romana yansıyanlardan anlaşılan, yalnızca mal mülk sahibi kesimden değil, yoksullardan da bir destek vardır Demokrat Partiye.

Romanın 412. sayfasında Demokrat Parti il başkanının halka yaptığı konuşma, partinin o yıllardaki söylemini bize taşır: “... *analarımız yıllar yılı ağlamaktan kör oldu. Artık yeter! Bizi yellerde sürüm sürüm süründüren, şekeri beş yüz kırk beşe, basmayı iki yüze, üç yüze satan, ölülerimize bile kefeni çok görenlerin boyunlarına yağlı iplerimizi geçirmekte daha fazla geç kalmamalıyız arkadaşlar!*”⁴⁰²

İl başkanının iktidarda olmayan bir parti için sert kaçacak söylemi, arkadan ceketinin eteği çekilerek engellenmiş ve il başkanı sözlerini şöyle tamamlamıştır: “*Demokrasi demek, halk çoğunluğu idaresi demektir. Onlar gibi halkın iradesini hiçe saymayıp, halk iradesine karşı boynumuzu kıldan ince kılacağız arkadaşlarrrrr!*”⁴⁰³

Romanın gelişiminde 415. sayfaya gelindiğinde, yazar bize Demokrat Parti'ye halkın yoğun bir ilgi gösterdiğinden bahsetmektedir. Bu ilgi azalan değil, artan bir ilgidir. Her gün çeşitli ilçe, bucaklara kayıt yaptıran yüzlerce, binlerce, on binlerce insan gelip parti binalarının merdiven ve eşiklerini aşındırıyordu.⁴⁰⁴

Yine Cumali'nin kahvesinde Murtaza'yı kızdırmak gayesiyle Doç Ali, seçimlerde CHP'yi süpüreceklerini söyler. Topal Salih, bu söylediğinin ancak İsmet Paşa olmasaydı mümkün olacağını söyleyince, Doç Ali göğsünü yumruklayarak meydan okur. Onun İsmet Paşa'dan korkusu yoktur.

*“Murtaza'nın elindeki kahve fincanı titremeye başlamıştı. Evet, biliyordu şu kafasızların hiçbiri görmemişti kurs, almamıştı sıkı terbiye hem de disiplin amirlerinden, dolaşmaz idi damarlarında Hasan Bey'in mübarek kanı, onun için de eremez idi dünya ahvaline akılları ama, gene de İsmet Paşa'ya söyletmez idi söz, attıramaz idi çamur. O İsmet Paşa ki, yenmiş idi İnönü'nde milletin makus talihini ve atmış idi Yunan'a en büyük şamarı. Boğmuş idi harim-i ismetinde vatanın, gavurları. O İsmet Paşa alıp getirmiş idi onları çan sesinden ezan-ı Muhammediye...”*⁴⁰⁵

⁴⁰¹ Kemal, *Murtaza*, a.g.e., s. 389.

⁴⁰² Kemal, *Murtaza*, a.g.e., s. 412.

⁴⁰³ Kemal, *Murtaza*, a.g.e., ss. 412-413.

⁴⁰⁴ Kemal, *Murtaza*, a.g.e., s. 415.

⁴⁰⁵ Kemal, *Murtaza*, a.g.e., s. 433.

Murtaza bunları düşünedursun, Yorgi Cemal ayağa kalkmış ve nutuk atmaya başlamıştı: *“Bu vatanın bundan sonra yok CHP’ye, yok İsmet Paşa’ya ihtiyacı arkadaşlar. Bu vatanın var ihtiyacı ekmeğe.”*⁴⁰⁶

2. DEVLET KUŞU⁴⁰⁷

2. Dünya Savaşı’nın ertesinde, Kumkapı taraflarında yoksul bir mahallede geçiyor roman. Avare Mustafa işsiz, başıboş günlerini Taşkasaplı’nın kahvesinde geçiriyor. Musrafa’nın iki kız kardeşi var; Mahmutpaşa’daki trikolarda çalışıyorlar. Erkek kardeşi Erol, henüz okulunu bitirmiş değil. Avare Mustafa’nın babası Balkan göçmeni. Bir vakit kapıcılık yapmış ama, ayrılmış. İşsiz şimdi.

Yakışıklı Mustafa, komşu kızı Aynur’dan hoşlanır; fakat bir işi olmadığından daha ileri taşımak istemez bu ilişkiyi. Bir işi olsa, evlenecektir komşunun kızıyla. Böyle olmasına rağmen, bir işe girip çalışmak için de çabası yoktur. Annesi, komşu kızı Aynur’la oğlunun arasındaki bu durumdan hoşnut değildir. Yakışıklı oğlunun zengin bir kızla evlenip kendilerini bu hayattan kurtarmasını ümit etmektedir.

Sülo, Çingene ve Avare Mustafa kahvede buluşur, üç kağıt açar, bul kararı al parayı yoluyla enayi söğüşler ve ellerine geçen parayla bir meyhaneye gidip iyice kafayı çekerler. Bu serseri hayatın bir gün bitmesi yolunda hayalleri de yok değildir. Üç arkadaş köfteci dükkanı açacaklardır; işler yoluna girip bol para kazanınca da istedikleri hayatı yaşayacaklardır.

Yoksulluk ve onunla beraber gelen sorunlar, doyurulamayan istekler romanın atmosferini oluşturur.

Bir gün, mahallede çocukların top oynadıkları arsayı, görevi kötüye kullanmaktan dolayı görevden alınan eski kaymakam Zülfikar Bey satın alır.

*“Beni vali, milletvekili, hatta vekil yapıp vatana, millete çok daha geniş çapta yardımımı sağlamak dururken, bakanlık emrine aldıranlara lanet olsun! dedi. Arabozan, kıskanç herifler. İdare mekanizmasında başarı gösterenlerin kaderi daima bu olmuştur.”*⁴⁰⁸

⁴⁰⁶ Kemal, *Murtaza*, a.g.e., s. 433.

⁴⁰⁷ “Devlet Kuşu” kitabının ilk baskısı Düşün Yayınevi’nden 1958 yılında yayınlanmıştır.

⁴⁰⁸ Orhan Kemal, *Devlet Kuşu*, 9. Baskı, Epsilon, 2007, İstanbul, s. 75.

Yakın çevresine kendini böyle anlatsa da ve onlar inanıyor olsa da, gerçek hiç de böyle değildir. Ne başarılarının kiskanılması ne de talihsizlik, görevden alınmasının tek sebebi görevini kötüye kullanmaktır.

Kızı Hülya'nın doğumunun kendisini yıpratması sonucu çeşitli rahatsızlıklara maruz kalan karısının tedavisi için *şeytana uymuş*, alışınca da bırakmamıştı. Görevden alınmasaydı, çok değil birkaç yıl daha memurluk vazifesine devam edebilseydi, vatana millete hayırlı işler yapabilmek için hazırlıklı duruma gelecekti ama, olmadı.

Yeni yapacağı apartmanını zenginlerin yaşadığı semtlerden seçmemişti. Aradan yıllar geçmişti ama, yine de dikkatli olmakta fayda vardı.

“Görevden alındıktan sonra elindeki parayı uzun zaman aşırı faizlerle çoğaltıp, kaymakamlık günlerinin gözü açık, işbilir, sır saklar yanındaki memurlardan biri aracılığıyla karaborsaya el attı. Şaşılacak sezgiyle her tuttuğu sanki altın oluyordu. İkinci Dünya Savaşı sırasında otomobil lastiği, şeker, bu yakınlarda da çivi, nal, kalay, demir, kahve, boru karaborsasından binler değil, yüz binler vurup iyice kalınlaşınca, İstanbul'un büyük iş hanlarından birinde büyük bir yazıhaneyi maroken koltuk, kanape, bambu iskemleler, ceviz masalarla döşedi.”⁴⁰⁹

Zülfikar Bey, işlerinin yolunda gitmesine rağmen yine de tedirgindir. Karanlık, yarı karanlık işlerde sağlam adımlar atan, tuttuğunu gaddarca koparan bir adam olduğu halde, evine girdi mi yumuşar, o sert adam adeta çocuklaşır. Çalışmalarının, kazandıklarının belki de tek sebebi kıızıdır. Yirmi beşinde olmasına karşın on beşinde bir görünümü olan, zayıf ve çirkin kızının günün birinde anasız babasız kalıvermesi adamı kara kara düşündürür.

Zülfikar Bey, türlü yollarla kazanıp biriktirdiği servetinin kızına kalacağını düşünüyor ama, buna güvenemiyordu. Kızı, tatlı dilli, güler yüzlü bir kopuğa önce gönlünü, sonra da paralarını kaptırabilirdi.

Zülfikar Bey'in çirkin kızı Hülya'nın gönlü Avare Mustafa'ya kayar. Bu Mustafa'nın ailesi için bir umut kaynağı olur. Yoksulluk yüküyle kamburu çıkmış ailenin bu yükten kurtulma hayallerine şahit oluyoruz romanda.

Zülfikar Bey zengin ve güçlü bir adamdır. Zenginliğinin ve gücünün kaynağı sorgulanmadan saygı duyulur.

Zülfikar Bey, kızının hoşlandığı bu adama iş teklifinde bulunur; ancak Avare Mustafa birinin yanında sığıntı olmak istemiyordur. Arkadaşlarıyla bir köfteci dükkanı

⁴⁰⁹ Kemal, *Devlet Kuşu*, a.g.e., s. 76.

açmak, geçimini oradan kazanırken evlenmek istiyordur; fakat sadece zengin olduğu için, sevmediği bir kızla değil, sevdiği bir kızla...

Avare Mustafa ev halkının zengin olma hayallerini yıkar.

Yalnızca ailesi değil, bütün gününü beraber geçirdiği arkadaşları da Zülfikar Bey'in iş teklifini kabul etmesi için baskı yapmaya başlar. Sonunda ailesinin başaramadığını arkadaşları başarır ve Avare Mustafa, Zülfikar Bey'in yanında çalışmaya başlar.

Ailesi, arkadaşları; Zülfikar Bey'in paralarıyla kısa yoldan zenginleşmenin peşindeyken, Avare Mustafa'nın aklında hep komşunun kızı Aynur vardır.

Avare Mustafa'nın ortaya çıkmasıyla beraber Zülfikar Bey'in korkuları iyice artar. Kızı Hülya'nın bu adama gönlünü böylesine kaptırması hiç iyi değildir. Adam bir gün kızının paralarını alıp sonra onu terk edebilir ve Hülya yapayalnız, parasız ortada kalır. Zülfikar Bey'in içinde kaynayan şüphe ve korkular Avare Mustafa'ya karşı sert, acımasız davranmasına neden olur.

Zülfikar Bey'in korkuları, Avare Mustafa'nın Aynur'a olan aşkı, bunlar kenarda kalır; her şey Hülya'nın istediği doğrultuda işlemeye devam eder. Düğün hazırlıklarına girişilmiştir.

Hülya, Avare Mustafa'nın kız kardeşleriyle konuşurken, babasının düğüne davet edileceklerin listesini yaptığını söyler. Sonra da davetlilerin İstanbul'un en kibar, en zengin aileleri olduğunu ilave eder. Yazar, Hülya'nın söylediklerinin ardından, yaşanan dönemi açıklayıcı bir paragrafta araya girer: *"En zengin, en kibarlar da vardı ama, hepsi en zengin, en kibarlar değil, daha çok orta hallilerle, Zülfikar Bey gibi 'Allahın yardımı' ile sonradan, şu son birkaç yıl içinde, 'Karaborsa'dan kalınlaşmış orta, hatta aşağı tabakadan ailelerdi."*

Oğullarının zengin bir adamın kızıyla evlenmesi ailenin rahata kavuşmasını sağlamış olsa da, Avare Mustafa mutlu değildir. Ailede herkesin keyfi yerindedir. Mustafa'nın yeni hayatındaki mutsuzluğuna aldırın yoktur. Onlar rahat etsin de, Mustafa isterse mutsuz olsun.

Bir gün daha fazla dayanamaz ve esaretine kendi eliyle son verir. Başkalarının mutluluğu için kendi hayatını feda etmekten vazgeçer. Avare Mustafa eski yaşantısına, gerçekten sevdiği ve kendisini seven sevgilisine geri döner.

3. ESKİCİ VE OĞULLARI⁴¹⁰

Çukurova’da geçen bu roman, toplumun yaşadığı değişimin, modernleşmenin bireyler üzerindeki ekonomik ve sınıfsal etkilerini taşır. Değişim sürecinde nüfus hareketleri, geçmiş yaşamın etkileri, yeni zenginleşme biçimleri ve yeni zenginler romanın içinde okuyucuya sunulur.⁴¹¹

1950’lerdeki gelişmesiyle Çukurova, ülkenin diğer kısımlarından farklı bir özellik taşır. Geniş ve verimli ovanın 1830’lardan beri gelişim halinde olduğunu söyleyebiliriz. Ermeni girişimciler bu ovayı büyük bir pamuk üretim bölgesine dönüştürmüşlerdi. Milli Mücadele’nin ardından Ermenilerin mülkleri yerel toprak sahiplerinin eline geçmiş ve bu toprak sahipleri büyük arazilerin sahipleri olmuştu. 1940’larda geçirilen kadastroyla birlikte mülkiyet resmiyete kavuşmuştu.

1950’lerin başlarında makine ithalatı ve ucuz krediler tarımda makineleşmeyi teşvik etti. Şartlar büyük toprak sahiplerinin sermaye birikimi için elverişliydi.

Pamuk yalnızca mevsimlik bakım isteyen bir üründü. İhtiyaç duyulan iş gücü çevredeki dağlardan ve Güney Doğu Anadolu ovalarından gelen mevsimlik işçilerle karşılanıyordu.⁴¹²

Tarımda başlayan makineleşmenin, insan gücüne dayanan çalışma biçimlerine tesiri ve insanın sınıfsal konumuna ilişkin etkileri Eskici ve Oğulları romanında izlenebilir.⁴¹³

Topal Eskici, Trablusgarp Savaşı sırasında bacağına saplanan bir kurşun nedeniyle topal kalır. 2. Dünya Savaşı yıllarında, Çukurova’nın zengin köylerinden birinde demircilik yaparken işleri iyidir; ancak, “946, 947, 948’lerde işler bozuldukça bozuldu. Artık ne Alman, ne de Alman’ın palasını sallayanlar. Bir Amerikancılıktır başlamıştı. Daha sonraları renk renk, biçim biçim traktörler akmaya başladı Çukurova’ya. Ova bu allı, yeşilli, mavili, sarılı oyuncaklarla doldu.”⁴¹⁴

Kore Savaşı’nın pamuk fiyatlarında meydana getirdiği büyük artışın Çukurova’da etkilerini görmek mümkündür. Yerden biten mantarlar gibi apartmanlar çıkar ortaya, barlar açılır. Memleketin biçimi değişir. Para deste deste kazanılırken, diğer yandan da oluk oluk harcanır. “Bar kızlarının kolları dirseklerine kadar hacıağa bilezikleri, burmalarıyla doldu.

⁴¹⁰ “Eskici ve Oğulları” kitabının ilk baskısı Ak Kitabevi’nden 1962 yılında yayınlanmıştır.

⁴¹¹ Güntekin, a.g.e., s. 65.

⁴¹² Zürcher, a.g.e., s. 332.

⁴¹³ Güntekin, a.g.e., s. 65.

⁴¹⁴ Orhan Kemal, *Eskici ve Oğulları*, 6. Basım, Everest Yayınları, İstanbul, 2011, s. 22.

Köy yollarında Desoto'lar, Kadillak'lar Çukurova güneşiyle fırın külüne dönmüş tozları havalara savuruyor, ağızları sıra sıra altın dişli ağaların kahkahaları Çiftçi Birliği'nin kalın, sağlam duvarlarında çınliyordu."⁴¹⁵

Toprak sahipleri, fabrikatörler, ithalat-ihracat yapanlar hallerinden memnundu; ancak Topal Demirci gibilerin yüzleri gülmüyordu. Bir zamanlar kapısında kuyruk olup ona iş yaptıranlar, onu paraya boğanlar artık ortalıkta görünmüyordu. Toprak traktörlerle sürülüp mibzerlerle ekiliyordu. *"Memleket ziraatının işi bundan böyle Amerikan makineleriyle görülecekti."*⁴¹⁶

Yeni düzende kendisine, demirci dükkanına gerek kalmadığını anlayınca ailesiyle beraber şehrin yolunu tutar.

Topal Eskici'nin ikisi erkek üç çocuğu vardır. Şehirde bıraktıkları eski dükkanlarının kilidini açarlar gene. İki oğlu ve Topal Eskici birlikte çalışır, ayakkabı yaparlar; fakat bir zaman sonra adam, kendisiyle birlikte iki oğlunu bu dükkanın geçindirmediğinden şikayet eder. Ara ara oğullarına başlarının çaresine bakmaları yolunda imalarda bulunmaya başlar.

Çocuklar sonunda babalarının iğneleyici sözlerinden bıkip usanırlar ve o yaz kütlü toplayıcısı olarak çalışmaya karar verirler. Kış gelince de kazandıkları parayla kendi dükkanlarını açacaklardır.

Zengin bir çiftçidir Topal Eskici'nin dedesi. Bu yüzden çocukluğu varlık içinde geçmiştir; fakat dedesinin ölümünden sonra her şey değişmiş ve darlığa düşmüşlerdir.

Romanın bir bölümünde Topal Eskici'nin karısı ve komşu kadınlar kapı önünde konuşurlarken, 1950'lerin yaşandığı günlerde hayatın çilesinden, parasızlıktan bahsederler. Bu insanlar, yaşanan değişimin olumsuz etkilediği mesleklerden para kazananlardır. Şöyle bir konuşma geçer kadınların arasında⁴¹⁷:

*"-Amaan siz de. Olanda yüküyle var...
-Doğru anam doğru, yüküyle ki yüküyle... O gezmeler tozmalar, o har vurup harman savurmalar...
-Öte dünyayı da düşünen kalmadı!
-Amaaan... Öte dünya kimin umrunda?
-Bizimkinin de ağzını bıçaklar açmıyor!
-Ya bizimkinin?"*

⁴¹⁵ Kemal, *Eskici ve Oğulları*, a.g.e., s. 22.

⁴¹⁶ Kemal, *Eskici ve Oğulları*, a.g.e., s. 22.

⁴¹⁷ Kemal, *Eskici ve Oğulları*, a.g.e., s. 80.

-Gavur tarafından bol yedek parça geliyormuş, motor, şu, bu. Yerli atölyelerin işine ket vuruyormuş. Giden hafta yemini billah etti benimki, koca haftada on üç lira aldım, seksen beş lira haftalık dağıttım çıraklara, dedi. Burnunu tutsan canı çıkacak.”

Ekonomik sıkıntılar içindeki Topal Eskici pek sinirlidir. Bağırıp çağırır, etrafına küfürler yağdırır; ancak sonra derin pişmanlıklar duyar. Ne yapsın ki, parasızlık ve geçim yükünü tek başına sırtında taşıyor olması onu böylesine öfkeli olmaya iter.

Köylerdeki değişim şehirlere de yansımaya başlamıştır. Topal Eskici'nin büyük oğlunun anasına kütlü toplamaya gitme kararını verdiğiinden bahsettiği bölümler yaşananları çok güzel özetlemektedir.

Çalışmak ya da açlıktan ölmek arasında seçim yapması gerektiğini söyleyen oğlunu engellemeye çalışır annesi; kütlü toplamaya gitmek ucuz bir iştir çünkü. Büyük oğul babasına hak verir. Annesi, babası, kız kardeşi, küçük erkek kardeşi, karısıyla beraber kendisi ve üç çocuğu... Bir eskici dükkanı dokuz kişiyi beslemiyordur artık. Eskiden nasıl beslediğini soran annesine şu cevabı verir oğlu:

“- Eski çamlar bardak oldu. İşlerin tadı iyice kaçtı şimdi. Eskicilere ekmek kalmadı pek. Dışarıdan ucuz ucuz lastik, kauçuk ayakkabı geliyor. Bizim yaptığımız kösele taban fiyatına herifçiöglü ayakkabı veriyor.”⁴¹⁸

Oğul kim ne derse desin kütlü toplamaya gitmeye kararlıdır. Ailesinin geçimi için laftan ötesine gerek vardır. Dönemin koşullarını gösteren şu yakarışlara kulak vermek gerekir:

“- Amması maması yok. Size şaka geliyor. Siz hala el alem ne der tarafındasınız. Memlekete doldu makine, doldu makine. İşsizlik çoğaldı. Makine insanı yerinden, ekmeğinden etti. Köylerden şehre ırgat akını var. Görmüyor musunuz, memleket dilenciyle doldu. Bu kadar dilenciye ne zaman gördük? Köylerden şehre akın var ana! Şehir işçisinin dirliği de bozuldu. Fabrikaların önüne git bak. Boy boy, çeşit çeşit babayığitler, ana kuzuları. Onların da artlarında besledikleri boğazlar var, onların da çoluk çocukları, babaları, anaları var. Herkes ekmek peşinde koşuyor.”⁴¹⁹

Tüm aile bir araya gelir, konuşurlar, tartışırlar. Sonunda karar verirler. Hep birlikte kütlü toplamaya gideceklerdir. Ayakkabı tamiri yapmakla geçimlerini sağlayamadıkları çok açıktır. Bunda ısrar etmenin anlamı yoktur. Kütlüye gidilecek, çok çalışıp para kazanılacak ve şehre dönünce dükkanı yenileyip işlerini geliştireceklerdir. Böylelikle kazançları artacak ve büyük bir konakta yaşamaya başlayacaklardır.

⁴¹⁸ Kemal, *Eskici ve Oğulları*, a.g.e., s. 111.

⁴¹⁹ Kemal, *Eskici ve Oğulları*, a.g.e., s. 112.

Topal Eskici, karısı, iki oğlu, bir kızı, büyük oğlunun karısı ve üç çocuğuyla Çukurova'nın köylerinden birine büyük umutlarla pamuk toplamaya giderler.

Çalışma şartları zordur. Bir yandan sivrisinekler, sıtma, diğer yandan yorgunluk, birçok şeyden mahrum kalma Topal Eskici'yi, karısını, kızları Zehra'yı şehri özler hale getirmiştir. Hastalık, yaşanan zor şartlar sınırları de gerer, ekonomik şartların bir türlü iyileşmemesi aile içi çatışmaları körükler. Bu çatışmalar daha çok baba ve çocuklar arasındadır. Yoksulluk olanca ağırlığıyla ailenin üzerindeyken, ailenin reisi Topal Eskici en çok ezilendir. O da bu yüzden çevresindekilerden, en çok da oğullarından alır hıncını.

Büyük umutlarla, para kazanıp hayatlarına çeki düzen vermek için geldikleri pamuk toplama işinde hiç de ümit ettiklerini bulamamışlardır.

Zengin bir ailenin içinde çocukluk geçiren, ancak daha sonra yoksulluğun pençesine düşen Topal Eskici, ne çocuklarıyla ne de onlarsız yapabildiği bir adam olarak betimlenir romanda. Beraberken onlara etmediğini bırakmaz; yanından ayırdıklarında ise onları düşünüp düşünüp kederlenir.

Tüm aile çalışma şartlarının neticesinde hastalanır. Oğulları, gelini ve torunları ölüm döşegine gelir. Onları kurtarmak için Topal Eskici, dükkanı satmak zorunda kalır; zira ilaç masrafları, kuvvetli beslenmek için yapılan harcamalar ancak böyle karşılanabilir.

Yola çıkarken yeşeren umutlar, hayatın gerçeğinde yanıp kül olmuştur.

4. GURBET KUŞLARI⁴²⁰

Roman, *Gurbet Kuşları*'nin ilk uğrak yeri olan Haydarpaşa Garı'nda başlar. 1950-1960 yılları arasında geçen romanda İstanbul'a çalışmaya gelen köylülerden biri de Sivaslı İflahsızın Memed'dir. Her yıl Çukurova'ya çalışmaya giden Yusuf'un oğludur Memed. İflahsızın Yusuf karakterini Orhan Kemal'in bir başka romanı olan Bereketli Topraklar Üzerinde'den tanırız. İflahsızın Yusuf, karısı öldüğü için diğer üç çocuğunun başında köyde kalmıştır. Bu yüzden büyük oğul Memed gurbettedir.

Anadolu'nun kırsalından iş bulma, para kazanıp daha iyi yaşama umuduyla İstanbul'a gelenler, sefalet içindeki halleri, tuhaf görünüşleriyle şehir insanı tarafından yadırganır.

---

⁴²⁰ “Gurbet Kuşları” kitabının ilk baskısı Varlık Yayınları'ndan 1962 yılında yayınlanmıştır.

Anasının uzak akrabası Gafur Ağa'nın yanına gelip onun yardımıyla İstanbul'da bir iş tutmayı umar İflahsızın Memed. İki sene önce, İstanbul'a gelmesi için kendisine mektup yazmış olan Gafur Ağa'yı sebze halinde bulursa da, adam onu umursamaz ve iş olmadığını bahane ederek başından savar.

Tarımdaki makineleşmenin boşa çıkardığı işgücü için, özellikle İstanbul bir cazibe merkezi olmuştur. *"Bu göç olgusunu, kentlilerin ve köylülerin karşılaşmasını anlatan en önemli romanlardan biri, hiç kuşku yok ki, Gurbet Kuşları'dır."*⁴²¹

1950'li yılların gaz ve şeker kuyruklarında bekleyen kalabalıkların yanında, İstanbul'un yeniden imarı başlamıştır. Menderes bu imar faaliyetlerini bir zafer alayının hikayesi olarak görmüş ve İstanbul'u bir kere daha fethedeceklerini söylemiştir.⁴²²

Gafur'un patronu Kabzımal Hüseyin Efendi'nin karısının ağzından, İstanbul'un yeniden düzenlenmesinin iktidar yandaşları tarafından nasıl görüldüğü romanda şöyle yer alır:

*"Atatürk'ten sonra en büyük Türk" işbaşındaydı. Yıllar yılı gazeteler İstanbul'un dar sokaklarından, trafiği aksatan bol dönemeçli, eğri büğrü caddelerinden yakınmıyor, karikatürler yapmıyorlar mıydı? İşte 'Atatürk'ten sonra en büyük Türk'ün nurlu eli İstanbul'u taş taş üstünde koymamacasına yıkıp yeniden yapmak için harekete geçmiş, dev makineler, hayırlı istimlakin makineleri tarihsel kocaman kocaman yapılara toslamaya başlamıştı."*⁴²³

İstanbul'da yapılan kamulaştırma çalışmaları birçok kişinin evsiz kalmasına yol açar. Romanda iktidar partisi ile muhalefet partisi arasındaki çekişmeyi sık sık görmek mümkündür. Bir başka çekişme de hızla zenginleşen kesimle fakir kalan arasındadır. İnsanlar arasındaki gelir farklılıklarını okuyucuya yansıtır yazar. Gözlemi yapılan dönemde halkın büyük bölümü besin ve yakacak madde sıkıntısı yaşıyordu.

Karısının söylediklerinin etkisinde kalarak düşüncelerini oluşturan bir adamdır hem kabzımal hem de müteahhit olan Hüseyin Bey. Dünyaya bir defa geliyordu insan. Hayat bir merdivendi. İnmeyi düşünmemeliydi. Çıkmak için yapılacak her şey meşruydü kadına göre. Kafayı çalıştırmak yeterliydi.

Yeni dönemin, yeni iktidarına yakın olmak gerekiyordu çok para kazanmak için. Hüseyin Bey bakanla görüşecekti. Karısının sözlerinin etkisindeydi. El öpmeyele ağız

⁴²¹ Güntekin, a.g.e., s. 235.

⁴²² Çizmeli, a.g.e., s. 573.

⁴²³ Orhan Kemal, *Gurbet Kuşları*, 9. Basım, Everest Yayınları, İstanbul, 2010, s. 51.

kirlenmezdi. Hem bakan, büyük beyefendiye yakın olan, sözü geçeceklerden biriydi. Bakanın elini öpeceği anın gelmesini beklerken, karısının anlattıklarını geçiyordur kabzımal, müteahhit Hüseyin Bey: *“Büyük beyefendi ilimden, alimden nefret ederdi. Çevresindekilerden ona kayıtsız şartsız bağlanmalarını ister, Atatürk’ten bu yana en büyük Türk olabilmek için yalnız İstanbul’a değil, bütün Türkiye’ye, hatta bütün dünyaya damgasını vurmak isterdi. ‘Tek lider, tek şeflik’ti amacı. Şimdilik ‘Atatürk’ten sonra en büyük Türk’, ondan sonra da ‘Atatürk de dahil, en büyük Türk’ olacaktı. Çevresindekiler buna hazırlıyorlardı zaten.”*⁴²⁴ Eğer durum bundan ibaretse, Hüseyin Bey de kimseden geri kalmamalı, o da gerekenleri yapıp ileri gitmeliydi.

Hüseyin Bey yine karısından dinlemişti. Beyefendiler beyefendisi, Atatürk’ten daha büyük Türk; bir gece kafayı çekip çekip, ne pahasına olursa olsun iktidardan düşmeyeceklerini haykırmıştı. Hak, hukuk, adalet, demokrasi hepsi boş laftan ibaretti. Muhalefetin ak dediğine onlar kara diyecekti. Muhalefetin batıl bulduğuna, irtica olarak gördüğüne dört elle sarılacaklar, halkın hoşuna gitmekten çekinmeyeceklerdi. Onlar halka dayanır; iktidarlarını muhalefete değil halka borçludurlar. Ne olursa olsun iktidardan düşmemelidirler. Aksi halde onların canına okunacaktır. Onun içindir ki, kendilerinden olmayan herkes düşmanlarıdır. Bu düşmanlara acınmayacaktır; akıllarını başlarına alıp kendileriyle birleşinceye kadar vurup kıracaklardır. Başka çare yoktur. Ve beyefendilerin beyefendisi şöyle devam eder: *“Vaktiyle onların bize kullandıkları silahı şimdi biz onlara karşı, onlardan da ileri giderek, zerrece acımadan, gözümüzü kırpmadan kullanacağız.”*⁴²⁵

Atatürk’ten sonraki en büyük Türk olarak dillendirilen benzetme sık sık Hüseyin Bey ve etrafındaki insanlar taraf benimsenerek kullanılıyor. Beyefendiler beyefendisinin konuşması esnasında sözünü kesen biri, dinin kitlelerin afyonu olduğunu gösteren laflar ediyor. Halka; kahve, şeker, gaz, hatta ekmek vermemenin bir sorun olmayacağını söylüyor. Yeter ki ibadetlerini yerine getirebilmeleri sağlansın, radyolarında mevlitler yayınlansın, duahanların kalpleri dalgalandıran sesleri eksik olmasın.⁴²⁶

Hüseyin Bey aynı konu üzerinde düşünmeye devam ediyor: *“Madem İnönü’ye kızıyor, istemiyordu onu, İzmir Belediye Reisi’nin dediği gibi, memleketten sürüp çıkarmalıydı. Çıkmıyor mu? Yüzmeliydi derisini, içine saman doldurmalıydı.”*⁴²⁷

⁴²⁴ Kemal, *Gurbet Kuşları*, a.g.e., s. 59.

⁴²⁵ Kemal, *Gurbet Kuşları*, a.g.e., s. 62.

⁴²⁶ Kemal, *Gurbet Kuşları*, a.g.e., s. 62.

⁴²⁷ Kemal, *Gurbet Kuşları*, a.g.e., ss. 62-63.

Elbette Atatürk'ten de büyük Türk'tü beyefendi. Bucak başkanlarından biri söylemişti bunu. Atatürk devrini de görmüşlerdi, bu devri de. Atatürk devrinde her mahallede yedi sekiz milyon var mıydı? Önce kendisi. Kabzımal bile değildi. Gerçi İnönü devrinde karısının mallarına konup kabzımallığa yükselmişti ya, ne uzamış ne de kısalmıştı. *“Şimdiki gibi sermaye sahiplerine hak tanılsa, sermaye sahibi başıboş bırakılsaydı, daha o zamandan milyon olması işten bile değildi.”*⁴²⁸

Hüseyin Bey'in iktidar partisinin bakanıyla konuşmasında tekrarladıkları, iki parti arasındaki gerilimli yılların göstergesidir. Hüseyin Bey CHP'lileri mikrop olarak niteliyor. Onlar iktidar partisinin gelişmesini, yükselmesini istemiyor. Bu yüzden Hüseyin Bey bakandan CHP'nin kapatılmasını ve İnönü'nün de yurtdışına sürülmesini rica ediyor.⁴²⁹

Bakan da Hüseyin Bey'le fikri paralellik içindedir. Çok yakın bir gelecekte, fesat yuvası CHP kapatılacaktır. İktidar partisi halkla beraberdir. Halk için ve halkın arzularınca çalışmaya devam edecektir. Demokrasi çoğunluğun arzusudur. Halk din istiyorsa, iktidar partisnin görevi ona dinini vermektir. Halkın Allah'ı, dini, iman ve ibadetlerine kimse engel olamayacaktır. İktidara gelmeleriyle beraber nasıl milletin dinini kurtarmışlarsa, komünistlerle CHP'lilerin işbirliğini de, gerekirse kan dökerek ortadan kaldıracaklardır. Namusuna sımsıkı bağlanıp koruyan millet, din ve iman istiyordur. Bakan tekrar eder: *“Demokrasi halk çoğunluğunun arzularını yerine getirmektir.”*⁴³⁰

*

İflahsızın Memed; iş bulmak, para kazanmak için gelmiştir İstanbul'a. Gafur Ağası, köylüsü, vaktiyle gel, yardımcı olurum demişti ama, İstanbul'a gelip karşısına çıkınca, onu görmekten hoşnut olmamış, yüz çevirmişti. Gafur Ağası'ndan yüz bulamayan Memed'e, Hamal Veli arka çıkar kimseyi tanımadığı İstanbul'da. Alır onu, kendisinin kaldığı ve birçok amelenin de ikamet ettiği eski bir köşke götürür.

Cehaletin kıskacında, batılın kör kuyusunda bir delikanlıdır Memed. DP'nin İstanbul'u yeniden imar ettiği yıllar... Yıkım yapım işleri çok. Anadolu'dan bu işlerde çalışmak için gelen gelene. İflahsızın Memed de onlardan biri. Bekir Usta'nın yanında işe başlar.

⁴²⁸ Kemal, *Gurbet Kuşları*, a.g.e., s.63.

⁴²⁹ Kemal, *Gurbet Kuşları*, a.g.e., s. 65.

⁴³⁰ Kemal, *Gurbet Kuşları*, a.g.e., s. 66.

Anadolu'dan gelen, emeklerini pazara çıkaranların savaşının yanında, bir başka mücadele daha yürütülüyordur. İstanbul'daki inşaat faaliyetlerinden faydalanmak isteyenler, aracılar bularak Ankara'ya, bakanlıklara ulaşma çabası içindedirler. Hüseyin Bey de geri durmaz. Ankara'ya gider.

Hüseyin Bey, bakanlıkta görüşme sırasının kendisine gelmesini beklerken yanında bir adam oturuyordur. Yazar bu adamın betimlemesini yaparken, başbakanın her mahallede yarattığı milyonerlerden biri olduğunu söyler:

“Başbakan'ın ‘Bırak Yapsın!’ politikasından cesaret alarak derme çatma fırınının yanındaki dul kadının arsasını ufacık arsasına katıp, parti ileri gelenlerinin de yardımıyla bankalardan aldığı krediyle fırınının yerine ‘Modern ekme fabrikası’ kurmuştu. Kurmuştu ya, yetmezdi bu. Başbakan iş sahiplerine sonsuz krediler verilmesini istiyordu. CHP'nin yıllar yılı milletin dışından tırnağından artırarak biriktirdiği altınlar hep bu dinamik politika uğrunda eriyip gidiyor, buna karşılık DP'li –daha çok DP'li- milyonerler sevgili şeflerinin sayesinde mahallelere sığmaz oluyorlardı.”⁴³¹

Meclisteki DP-CHP çatışması sokağa da yansımıştı. Aynı sert hava sokaktaki adamın zihniyetinde de esiyordu. Hüseyin Bey ve fırıncının romanın 102. sayfasındaki konuşmalarına göz attığımızda bunu görebiliyoruz. Fırıncı, bundan böyle muhaliflere hayat hakkı tanımayacaklarını söylüyor. Hüseyin Bey de aynı fikirde. DP'li olmalıdır herkes. Olmazlarsa, bu mübarek topraklardan defolup gitmeliler.

Orhan Kemal, romanın 106. sayfasında Hüseyin Bey'i gözüne kestiren bir şen dulun iç sesinden, dönemin DP tarafından uygulanan politikasını ortaya koyuyor:

“‘Dinamik ziraat’, ‘Dinamik sanayi’, ‘Dinamik ticaret’ edebiyatı almış yürümüştü. Batı ile aramızdaki bir iki yüzyıllık ara ancak her alandaki ‘Dinamizm’le kapatılabilecekti. Neden kapatılmasın? CHP'nin kıskanç bir titizlikle yıllar yılı adeta küflendirdiği altınlar iş alanlarına yatırılır, bütün Türkiye toprakları ‘Dinamik ziraat’ ve ‘Dinamik sanayi’nin fayrap edilmesi, fabrika, toprak ürünlerinin iç, daha çok da geri kalmış dış memleketler pazarlarında satılmak suretiyle elde edilecek dövizlerle altınlar yeniden, hem de Türk ve Osmanlı hazinelerinin görmediği kertede yerine konurdu.”⁴³²

Yine şen dulun iç sesinden, dönemin bir çürümeye maruz kaldığını öğreniyoruz. Devir istemesini bilenlerin öne çıktığı devirdi. Tahsil, diploma, bilgi birikim önemi olmayan değersiz şeylerdi. Birer kuruntudan ibaretti.⁴³³

*

⁴³¹ Kemal, *Gurbet Kuşları*, a.g.e., ss. 100-101.

⁴³² Kemal, *Gurbet Kuşları*, a.g.e., s.106.

⁴³³ Kemal, *Gurbet Kuşları*, a.g.e., s.107.

İstanbul'da bir evin salonunda toplanan sanatçılar, CHP'de siyaset yapan kurt politikacılar ve sol görüşlü siyasetçiler ve onları ağırlamaya çalışan ev sahipleri... Kalın bir sesin itirazı yükselir. 6-7 Eylül Olayları üzerine konuşulmasını istemez. O sayfa kapatılmalıdır. Bir vahşettir, bir vandalizmdir. Diğeri buna yanaşmaz. Eğer bir vahşetse, bir vandalizmse bunun üstü örtülmemelidir. Neden örtülsün ki? Diğeri adam, 6-7 Eylül Olayları'nın milli ayıbımız olduğu için örtülmesi gerektiğinde ısrarcıdır.⁴³⁴

Romanda tartışanlardan birinin milli ayıbın üstünün örtülmesini isterken, diğeri buna yanaşmayarak Neron ve Hitler'in yüzünü kızarttığı kadar, 6-7 Eylül Olayları'nın sorumlusu olarak gördüğü Menderes'in yüzünü o kadar kızarttığını söylediği tartışmaya konu olan olaylar 6 Eylül 1955 günü *İstanbul Ekspres* gazetesinde çıkan bir haberle başlar. Bu gazetenin verdiği habere göre, Atatürk'ün doğup büyüdüğü Selanik'teki eve Yunanlılar tarafından bomba atılmıştı.

Gazetede çıkan haber Türk kamuoyunda büyük bir heyecan ve tepkiye neden oldu. Akşama doğru da İstanbul ve İzmir'de aynı anda olaylar patlak verdi. İstanbul'da kısa bir anda bir araya gelen yığınlar, özellikle Beyoğlu ve Karaköy semtlerinde yürüyüşe geçtiler. Bir süre sonra kalabalık, Türk vatandaşı Rumların ve Türkiye'de oturma izni olan ve iş yapan Yunan uyrukluların evlerine ve işyerlerine saldırmaya başladı. Eşyalar dışarıya atılıyor, yakılıp yıkılıyordu. Bu talandan bazı kiliseler de nasibini almıştı. İzmir'deki yürüyüşte de benzer görüntüler vardı. Yunan Konsolosluğu ile Uluslararası Fuar'daki Yunan pavyonu ateşe verilmişti.

Yapılan saptamalara göre 6/7 Eylül gecesi İstanbul'da 5.000 dükkan ve 7 kilise tahrip edilmiş, 52 yer de ateşe verilmişti.⁴³⁵

*

Kırsaldan gelenlerle kentte yaşayanların çatışmasına sıkça rastlıyoruz romanda. Kentliler bu insanları alaya alıyor.

İflahsızın Memed bir yandan eski binaların yıkım çalışmalarında ter dökerken, diğeri taraftan da okuma yazma öğrenip babasına mektup yazmak istemektedir. Sivas'ın köylerinden gelen genç adam İstanbul'u, burada kazandığı parayı beğenmiştir. En kısa zamanda babasını, kardeşlerini de çağırmayı düşünmektedir.

⁴³⁴ Kemal, *Gurbet Kuşları*, a.g.e., s. 123.

⁴³⁵ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 4. Kitap (İkinci Bölüm), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, ss. 175-176.

İktidar partisiyle kurulan ilişkiler sonunda zenginleşen insanlar ve yozlaşmanın yanında ağır, yorucu işlerde az kazanıp bolca hayal kuranların tasvirinin yapıldığı romanda 6-7 Eylül Olayları'na da sıkça yer verilir. 178. sayfada İflahsızın Memed'in arkadaşı Kastamonulu'nun ağzından olaylar şöyle aktarılır:

“... Millet kıyamet. Polisler bir yandan arka olur, millet coşmuş, kudurmuş. İnsanın akli başından gidiyor. Dükkan kepenkleri mukavva gibi yırtılıyor. Kim yırtıyor? Belli değil. En korkak, en zayıf insan olmuş yedi başlı dev! O koca koca buzdolapları, o canım avizeler, top top kumaşlar, o tabaklar, sürahiler... Şu bastığımız yerler kaldırımlar yok mu, bütün ipekli, yünlü serili. Bastığın yer ipekli, yünlü!”⁴³⁶

Kastamonulu, o geceyi arkadaşına anlatırken adeta tekrar yaşıyordur. Akşam işten döndükleri zaman Beyoğlu taraflarından bir gürültü, bir uğultu işitirler. Bu gürültü, bu uğultu emir verilmişçesine kısa sürede bütün İstanbul'u sarar. Çılgılık çılgılığa, alev alev bir İstanbul. Herkes sokaklara dökülmüştür. Sokaklarda koşan insanların gözü Beyoğlu'ndadır. Yıllar yılı bakılıp elde edilemeyen her şey Beyoğlu'nun vitrinlerindedir.

“Günlerden beri kim, kimler tarafından kulaklarına sokulup duran bu yağma, bu yakıp yıkmaya çağırı sürüp gitmişti. İstanbullular, daha çok da Anadolu'dan İstanbul'un yıkım yapım işlerinde çalışıp birkaç kuruşun yoluna bakmaya gelmiş dışarılıların kulaklarına fisildanılmıştı. Radyolar dolusu tahrik, radyolar dolusu, köpük köpük heyecan İstanbulluların kanını alev alev, bayrak bayrak coşturmuş, Türk milleti ortaçağdan bile önceki Vandalizm'in 'tahrip' şuuruna itilmişti. İstanbul tahrip ediliyordu. İstanbul yaktırılıyor, yıktırılıyor, yağma ettiriliyordu. Efendisini dövemeyenin uşağını tokatlaması cinsinden bir kin, radyolar dolusu kusulup, millete radyolar dolusu aktarılmış, 'tahrip', bir 'Milli namus' haline getirilmişti.”⁴³⁷

Coşmuş kalabalık, ortaçağ ve ondan öncenin karanlığı içindedir. Dönen gözler kazmaları sallıyor, yüzyıllar boyunca utançla anılacak bir şuursuzlukla İstanbul yıkılıyordu. Beyoğlu'ndan yükselen alev ve çılgınlıklar Kumkapı, Yenikapı, Samatya ve daha başka yerlerden yükselenlere karışıyordu. Orhan Kemal, romanında bu durumu, beş yüz yıl evvel Fatih Sultan Mehmet'in askerlerinin şehre girişine benzetmektedir.⁴³⁸

Latin alfabesi öğrenmeyi Hacı Emmi'den duyduğu için günah sayan ve bu yüzden korku duyan İflahsızın Memed, olaylar sırasında İstanbul'da olmadığı ve yağmaya katılıp öteberi sahibi olamadığı için hayıflanmaktadır. Kastamonulu ise, onunla aynı fikirde değildir. Polislerin, ardından askerlerin mahallelere yayılıp evleri aradığını, evlerinde *gavur malı* çıkanların hapse atıldığını söyledikten sonra: *“İnsan en iyisi helalinden bir*

⁴³⁶ Kemal, a.g.e., s. 178.

⁴³⁷ Kemal, a.g.e., s. 179.

⁴³⁸ Kemal, a.g.e., s. 179.

şeylere sahip olmalı. Helalinden olmadın mı, yaramaz. Ne varsa helalinde var. İnsan çalışmalı, hep çalışmalı, yükselmeli. Kendi kazancın gibi yok!” der.⁴³⁹

Olaylar sırasında Beyoğlu talanından ele geçirilen bazı malların Zeytinburnu'na getirilip el altından satıldığını yazar Orhan Kemal.⁴⁴⁰

*

İflahsızın Memed'in köyünde de DP taraftarlarının gittiği kahveye, diğer parti taraftarlarından gelen olmaz.⁴⁴¹ İki partinin çatışmalarını köyde de görmek mümkün. DP, devlet radyosunu salt kendi propagandasını yapmak için kullandığından, partiye katılanları radyodan tüm yurda açıklamaktadır. İflahsızın Memed'in babası Yusuf da muhtar tarafından partiye katılmaya ikna edilince, ismi radyodan anons edilir.⁴⁴²

Yönetimden beklentileri olanlar, bu beklentilerinin karşılanması için DP'nin kurduğu Vatan Cephesi'ne üye toplama gayretindedirler. Kabzımal ve aynı zamanda müteahhit Hüseyin Korkmaz da bunlardan biridir. Yanında çalıştırdığı adamları üyelik için zorlar. İşten çıkarmakla tehdit eder. 329. sayfada başbakanın bir sözünü hatırlatan Hüseyin Korkmaz, vatani sevenlerin Vatan Cephesine girmesi gerektiğini söyler. Girmeyenler vatanını sevmeyenlerdir. Hatta konuşmanın devamında, cepheye katılmayanların listesinin yapıldığını ilave edip bunların boyunlarının vurulacağını söyler. Bununla da yetinilmeyip eşleri ve çocukları ellerinden alınacak, malları mülkleri hazineye irad olacaktır.⁴⁴³

Yazar, Vatan Cephesi Ocakları'na ve DP'ye üye olmak için halka baskı yapıldığını anlatıyor; ayrıca DP ve Vatan Cephesi üyelerinin muhalifler üzerinde bu kimliklerini bir baskı aracı olarak kullandıklarını gözlemliyoruz romanda.

5. BİR FİLİZ VARDI⁴⁴⁴

Romanın konusu, 1960 sonrası İstanbulu'nun yine kenar mahallelerinden birinde geçer. Balkan Savaşları'nın ardından Türkiye'ye göçmüş bir arabacının üç kızından en büyüğü 16 yaşındaki Filiz'dir. Zamanında Vatan Cephesi'ne üye olmuş baba, atlı arabasını

---

⁴³⁹ Kemal, a.g.e., s. 180.

⁴⁴⁰ Kemal, a.g.e., s. 317.

⁴⁴¹ Kemal, a.g.e., s. 222.

⁴⁴² Kemal, a.g.e., s. 227.

⁴⁴³ Kemal, a.g.e., ss. 329-330.

⁴⁴⁴ “Bir Filiz Vardı” kitabının ilk baskısı Varlık Yayınları'ndan 1965 yılında yayınlanmıştır.

satmış, parasını orada burada yiyip tüketmiş işsiz bir adamdır. Evin içinde işsiz olmanın ezikliğini ve huzursuzluğunu yaşarken, ailenin geçimi çorapta çalışan annenin üzerindedir.

İşsiz baba Hüseyin, kızlarına zengin bir koca bulma peşindedir. Üstelik aradığı bu kocanın genç de olması gerekmemektedir.

Filiz, aile bütçesine katkıda bulunmak için bir kitapçıda çalışmaya başlar.

Filiz'in babası eski bir V.C.'li olarak DP'li günleri özlemle anmaktadır. Zor geçen, işsiz günlerinin sorumlusu olarak yeni yönetimi görmektedir. Her fırsatta yeni döneme sövüp sayar. Filiz'in patronuna dert yanar⁴⁴⁵:

“-Efendim, allem ettiler, kallem ettiler, memleketi gene ele geçirdiler...

-Geçirdiler ki geçirdiler...

-İdareyi ele almak marifet değil. İdare etsinler de görelim.

Maşa sinir sinir güldü:

-Onu bir kalem geçin.

-Doğru. Millet iş, millet ekmek istiyor.

Maşa'nın hiçbir karşılığı yoktu. Baba köpüre köpüre ardını getirmeye başladı sözlerinin:

-Çift atlı bir yük arabam vardı. Allah sizi inandırсын, işte hanımın yüzü, bey gibi, paşa gibi geçinirdik. Öyle değil mi hanım?

Bak buna diyeceği yoktu hanımın. Canım, bir bet, bir bereket, bir başkalık vardı her şeyde. Sinemaya giderlerdi, tiyatroya giderlerdi, taa Bebeklere kadar uzanırlardı çocukları bırakıp bırakıp. İçkisi, eti, çeşitli salatası, tatlısı tuzlusuyla...”

Demokrat Partili günleri özlemle anıp yeni döneme öfkelenen Hüseyin, karısını ve kızlarını bol paralı işler bulup çalışmaya zorlarken kendisi iş bulup çalışmayı dert edinmez.

Erkek egemen bir toplumda dik durmaya çalışan, yenilmemek için mücadele veren bir genç kızdır Filiz. Ailesinin, çevresinin baskısından şikayetçidir. 16 yaşındaki güzel Filiz, evli ve yaşlı olan patronunun tacizlerine uğramaya başlar.

Kitaplarla tanışmıştır Filiz. Okuduğu kitaplardan birindeki kahramana neredeyse aşık olur. Ve bir gün bu kitabın yazarıyla tanışır. Yazar, kitabın ikinci cildini genç kıza imzalayıp hediye eder. Bundan sonra genç kız ve kendisinden oldukça yaşlı yazar arasında duygusal yakınlaşma yaşanır.

Patronunun sarkıntılıklarından iyice usanan Filiz, yazarın yönlendirmesiyle bir sendika şubesinde işe başlar. Maaşı daha az olmasına karşın, daha güvenli bir yerdir burası.

⁴⁴⁵ Orhan Kemal, *Bir Filiz Vardı*, 10. Basım, Everest Yayınları, İstanbul, 2010, s. 96.

Filiz'in iş bulduğu sendikada bir katiple işçinin konuşmalarında, Yassıda Davaları'na değindiklerine rastlarız. Biri davayı enteresan bulurken, diğeri daha çok ibret verici olduğunu söyler; ancak pek çok kimse DP iktidarının iç yüzünü öğrenmekle beraber, onlardan yüz çevirmemektedir. Tam tersi oluyordur ve bu şaşılacak bir şeydir. Konuşma devam eder⁴⁴⁶:

“-Maalesef, evet.
-Çeşitli hırsızlıklar, hesapsız sarfiyat, fuhuşun daniskası...
-Memleketi babalarının, çiftliği sanış...
-Vız geliyor vız!”

Sonunda kendini cinsel bir meta olarak gören çevreden kurtulmuştur Filiz.

6. EVLERDEN BİRİ⁴⁴⁷

1950'li yılların İstanbulu'nda, bir kenar mahalle... Devlet demiryolları memurlarından Sadi Bey, emekli ikramiyesiyle iki katlı bir ev satın almıştır. Bu evde karısı, iki oğlu ve bir kızıyla yaşamaktadır; fakat hepsinden sıkılmıştır. Yalnız yaşamak ve hayatın tadını çıkarmak ister.

Ayşe kasiyerlik yapar; İskender bir şirkette daktilo, Erdal ise hukuk öğrencisidir. İki oğul, kendi hesaplarınca evin satılmasını ister. Erdal, evin satışından elde edilecek parayla Avrupa'ya gidip eğitimine orada devam etmek arzusundayken, İskender parayı mala yatırıp karaborsa satıştan zengin olma hayalleri kurar.

İskender kendisinde sürekli eksiklikler bulan, dünya karşısında aciz hisseden, tüm dünyanın kendisine karşı olduğunu düşünen bir adamdır. Çirkin olduğuna inandığı gibi, insanlar da kendisini küçük görüyordur. Bu yüzden insanlardan uzaklaşır ve onlara karşı öfke duyar. Aynı sorunlar aile içindeki yaşantısında da mevcuttur. Her şeyi Erdal'a göre düzenleyen ailesini sevmez. Özellikle annesi, sanki kendisi yokmuşçasına bütün ilgisini Erdal'a vermektedir. Bu yüzden, bir gemide iş bulmayı ve gitmeyi kurar kafasında.

Komşuları Nursen, İskender'le gelecekte güzel günler hayal etmesine rağmen, adam kendini çirkin bulduğundan genç kıza açılmamaktadır. Yoksa o da Nursen'i beğeniyordur.

⁴⁴⁶ Kemal, *Bir Filiz Vardı*, a.g.e., ss. 271-272.

⁴⁴⁷ “Evlerden Biri” kitabının ilk baskısı May Yayınları'ndan 1966 yılında yayınlanmıştır.

Ailenin yaşı geçkin kızı Ayşe ise evin satılmasına karşıdır. Ev annesiyle ona kalmalıdır.

Nihayet bir sabah İskender ve Nursen yakınlaşırlar.

Ailenin reisi Sadi Bey, kahvenin önünde oturup kendi dertleriyle meşgul olurken, yakınındaki iki kişinin çekişmesi çalınır kulağına⁴⁴⁸:

“-Gaz yok, o yok, bu yok. Hala kalkmış bana yollardan bahsediyorsun!

-Alaman harbi sırasında şekeri beş yüz kırk beşe yediğimizi ne çabuk unuttun?

-Harp içindeydi o oğlum! Şimdi harp mi var? Nedir bu yokluk? Her şey ateş pahası. Meyveler de mi Avrupa’dan, Amerika’dan geliyor? Sebzeler de mi gümrükten geçiyor?

-Düzelecek, hepsi düzelecek!

-...

-...

Yeni bir sigara yaktı. İttihat ve Terakki’den beri hep bu ‘cek cek, cak cak’ları dinlerdi. İşte gelmiş gidiyordu. Ne zaman ‘cek cek, cak cak’lar yerini ‘Hah, tamam. Oldu, bitti’lere bırakacaktı? ‘Allah bilir!’ diye geçirdi. ‘Allah bilir ya, bu asırda Allah da bildiğini unuttu. Tövbe tövbe, insanlar Allahlarından çok biliyorlar!’”

Ekonomik sıkıntılar ailenin üzerindedir ve çoğu zaman aile bireylerini birbirine karşı düşmanlık derecesinde soğutur. Alışveriş işleriyle meşgul olan anne, her şeyin fiyatının sürekli arttığından şikayet eder.⁴⁴⁹

Beş kişilik ailenin her ferdi kendi dünyasına çekilmiş, birbirlerinden çok uzağa savrulmuştur. Çıkar çatışmaları birbirlerine karşı sevgisiz kalmalarına sebep olur. Bir evin satılıp parasının nasıl kullanılacağına dair kurulan hayallerin anlatıldığı romanda, insanların kişisel çıkarlarını bir aile ortamında bile nasıl hep ön planda tuttuğu gösterilmeye çalışılmıştır.

Zengin bir kadınla evlenmek, zengin bir koca bulmak ve fakirlikten kurtulmak, ailenin bireylerinde olsun, komşu ailelerde olsun, bir hayal olarak yaşamaktadır.

7. YALANCI DÜNYA⁴⁵⁰

Adı verilmeyen bir kasabada yaşayan fakir bir ailenin kızı olan Neriman, din ve namus baskısı altında gizli gizli sinema dergileri okuyan, kız arkadaşlarının partilerine

⁴⁴⁸ Orhan Kemal, *Evlerden Biri*, 12. Basım, Everest Yayınları, İstanbul, 2010, s. 47.

⁴⁴⁹ Kemal, *Evlerden Biri*, a.g.e., s. 123.

⁴⁵⁰ “Yalancı Dünya” kitabının ilk baskısı Ağaoğlu Yayınevi’nden 1966 yılında yayınlanmıştır.

giden, şarkı söyleyen bir kızdır. Yaşadığı kasabadan kurtulmak, İstanbul'a gitmek ve artist olup filmlerde rol almak istiyordur.

Neriman'ın kasabadaki tarikatların etkisinde kalan babası körü körüne Atatürk düşmanı kesilmiştir. Yapılan devrimlerle milletin gavurlaştırıldığını düşünür. Demokrat Parti'yle ise her şey değişmiştir: “*Demokrat Parti... Milletin 'Hissiyat-ı diniye'sini okşadığı, Allah yoluna girdiği için işler açılmış, karlar hemen artmış, esnaf rahat bir soluk almıştı. Piyasa yekınmişti be! En ciğeri beş para etmez cin cebinde, cüzdanında deste deste yüzlükler, binlikler... Al, sat, vur, kır, harca!*

Derken bir 27 Mayıs, haydi gene Atatürkçülük, işler yeniden tepetakkak. Bütün bunların başı gene de Mustafa Kemal'di.(...)”⁴⁵¹

Neriman'ın babası; kızına, karısına, hatta dünyadaki tüm kadınlara düşman biridir. Din adamlarından dinlediklerinin etkisi büyüktür böyle bir tavır alışta.⁴⁵² Yaşadığı küçük kasabaya sığmayan hayaller kuran genç kızın, kurduğu hayallerin karşısındaki en büyük engel, gençliğinde her yola girip çıkan, fakat sonra tutucu, yobaz bir kimliğe bürünen, pazarcılık yaparak ailesinin geçimini sağlayan bu adamdır. Güzel kızını kendi gibi biriyle evlendirmek istemektedir.

Tüm Atatürkçüler'den nefret eden adamın eskiden hiç böyle olmadığını, Neriman'ın annesinin bir gece yatağında eski günleri düşünürken aklından geçirdiklerinden anlıyoruz:

*“Kocasını bilmez mi o? Yıllar yılı aynı yastığa baş koymuş, tatlı, acı günler geçirmişlerdi de, bir günden bir güne ne Atatürk'e sövmüştü, ne İnönü'ye. İkinci Dünya Harbi'nden sonra çıkmıştı bu moda. Ondan önce az bulur az yerler, çok bulur çok yerlerdi. Canım, bu kocası değil miydi? İkinci Dünya Harbi sırasında, karneyle ekmek alındığı zaman, ' Bu da geçer karı. Dünyada harp var, insanlar birbirini boğazlıyor. Bizse İnönü'nün sayesinde rahat rahat oturuyoruz avratlarımızla, şükür, ' diyen?”*⁴⁵³

Yalancı Dünya romanında Yeşilçam'dan da kesitler veriliyor. Görünen, bilinen parlaklığın ardında var olan başka bir dünya da okuyucunun gözleri önüne serilmeye çalışılıyor yazar tarafından. Neriman'ın sevgilisi Bülent'le İstanbul'a gelmesi ve sonrasında gelişen olaylar, o yılların Yeşilçam atmosferinde geçiyor.

⁴⁵¹ Orhan Kemal, *Yalancı Dünya*, 10. Basım, Everest Yayınları, İstanbul, 2007, s. 14.

⁴⁵² Kemal, *Yalancı Dünya*, a.g.e., s. 15.

⁴⁵³ Kemal, *Yalancı Dünya*, a.g.e., s. 340.

8. MÜFETTİŞLER MÜFETTİŞİ⁴⁵⁴

Roman bir Anadolu şehrinde, kendine önemli bir devlet görevlisi havası veren bir dolandırıcının şaraphane sahibinden rüşvet almasıyla başlar. Çakırkeyif bir arabacının külüstür arabasına binen dolandırıcı, bu arabacının kendi kafasında kurguladıklarının içinde bulur kendini; fakat hiç bozuntuya vermez.

Kudret Yanardağ, hem Müfettişler Müfettişi hem de bu romanın devamı olan Üçkağıtçı'da karşımıza çıkan kahramandır. Arabacı; gördüğü, konuştuğu herkese bu adamın Ankara'dan teftiş için görevli gönderilmiş bir müfettiş olduğunu söyler.

Kudret Yanardağ'ın soyu Osmanlı sarayına dayanır. Bir paşa dede, bir paşa baba sahibidir. Annesinin itinalı bakımı altında büyümüştür. Yine annesinin ısrarı sonucunda ortaokulu dışarıdan bitirme sınavlarına girmek için Orta Anadolu'nun bir iline gider. O yıllarda bile, geldiği bu ilde, kendisini tanımayan insanlar üzerinde saygı uyandıran bir görünüşü vardır. Ortaokulun yerini öğrenmek için yaklaştığı bir vatandaş onu müfettiş zanneder.

Dış görünüşünün çevre üzerinde uyandırdığı etkiyi annesinin arzusu sonucunda başladığı memuriyet hayatında da sonuna kadar kullanır Kudret Yanardağ. Yine annesinin bulduğu bir asilzade kızıyla evlenir.

Kudret Yanardağ, bir süre sonra karısının kirli yüzüyle karşılaşacaktır. Karısı Şehvar'ın ve üç çocuğunun baskısı altında kalan bir adam olur sonunda. Onların aşırı para isteklerini dolandırıcılık yaparak karşılamaya çalışır. Bu işi kimi zaman İstanbul'da, kimi zaman da Anadolu illerinde ve kasabalarında icra eder.

Kudret Yanardağ, kendine bir devlet görevlisi havası vererek Anadolu'yu gezer; esnafın kusurlarını bulup açık açık, bağıra çağıra söyleyip korku salar. Onu önemli bir devlet görevlisi zanneden esnaf da, rahatları bozulmasın, zarara uğramasınlar diye rüşvet verme yoluna gider.

Küçük bir Anadolu ilinde esnafı bir müfettiş tavrı takınarak dolandıran Kudret Yanardağ'ın, o İstanbul'a döndükten sonra yapılan araştırmada bir sahtekar olduğu anlaşılır.

---

⁴⁵⁴ “Müfettişler Müfettişi” kitabının ilk baskısı Varlık Yayınları'ndan 1966 yılında yayınlanmıştır.

Paraya bir türlü doymayan karısı ve onsuz başarılı olamayacaklarını bilen arkadaşlarının ısrarı, adamın bu işleri yaparken korkmasına rağmen bırakmamasında önemli bir etken olarak karşımıza çıkar eserde. Ve bir gün gazeteler, Boğaz'da bir otelin lokanta kısmında, kendisine müfettiş süsü vererek dolandırıcılık yapan Kudret Yanardağ'ın yakalandığını yazar.

Kendisinden ilk yüz çeviren karısı olur. Kudret Yanardağ, iki jandarma arasında bir trene konularak, son defa dolandırıp ayrıldığı Anadolu iline doğru yola çıkarılır.⁴⁵⁵

Tezimizin konusu olan dönemin yansımaları, Müfettişler Müfettişi romanında yoktur; ancak bu romanın devamı niteliğindeki Üçkağıtçı adlı eser incelendiğinde, dönemin izleri takip edilebilmiştir.

9. ÜÇKAĞITÇI⁴⁵⁶

Müfettişler Müfettişi romanının devamı olan Üçkağıtçı, Kudret Yanardağ'ın İstanbul'da tutuklanmasından sonra gelişen olayları anlatır.

Tren istasyonundaki kalabalık İstanbul'dan gelecek treni beklemektedir. Kendilerini dolandıran adamı getirecektir tren ve kalabalığın ellerinde bu adama atmak için domates, yumurta, patates, taş vardır; ancak yine olanlar olur ve kalabalık arasında bir söylenti dolaşmaya başlar. Söylentiye göre, başlarında olan yöneticiler halkı denemek için bir oyun oynuyorlardır. Milletvekili, bakan görünüşlü bir adamın dolandırıcı olamayacağı, devlet tarafından halkı teftiş etmek üzere gönderildiği kulaktan kulağa yayılır. Kudret Yanardağ, kaybettiği itibarını böyle bir söylentiyle yeniden kazanır.

Sahtekarlıktan tutuklanan adam, jandarma karakolunda savcılığa sevk olunmayı beklerken, haksızlığa uğramış bir politikacı izlenimi vermeye karar verir. Yeni girilen demokrasi dönemindeki muhalif parti taraftarlarını etkilemeyi amaç olarak belirler.

“Cezaevlerinde herkes az çok muhalifti iktidara. Kuraldı bu. İsterse kanlı katil olsun, beş kişiyi öldürmüş bulunsun. Değil mi ki içeriye atılmıştı iktidar tarafından, mesele yoktu. İktidar haksızdı. Üstelik memleketteki iktidara nasıl dış bilendiğini gayet iyi biliyordu. Yeni kurulan muhalif partilerin başındakilere pek değilse de, ilçe, bucak başkanlarıyla adamlarına dış bileniyor, fırsat düştü mü böyleleri içeri atılıyordu.”⁴⁵⁷

⁴⁵⁵ Orhan Kemal, *Müfettişler Müfettişi*, 8. Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2002.

⁴⁵⁶ “Üçkağıtçı” kitabının ilk baskısı Tekin Yayınları'ndan 1969 yılında yayınlanmıştır.

⁴⁵⁷ Orhan Kemal, *Üçkağıtçı*, 9. Baskı, Epsilon, İstanbul, 2005, s. 46.

Muhalif partilerin taraftarları ileri geri söylenmeye başlamıştı. Daha çok içkili lokantalarda, meyhanelerde tartışmalar yaşanıyor ve çoğunlukla bu tartışmalar karakolda bitiyor; suç, muhalif partilerin taraftarlarına yükleniyordu. Hal böyle olunca gönderileceği cezaevinde onu böyleleri bekliyor olacaktı. Kudret Yanardağ gibi nabza göre şerbet vermesini bilen, kişisel çıkarları için her kılığa girebilen bir adam için, burada takınılacak tavır belliydi. O da onlar gibi iktidarın hışmına uğramış olabilirdi. Hem Osmanlı saltanatına hizmet etmiş bir paşa soyundan geliyordu. Bu bile yeterdi iktidarın kendisine kötü muamele etmesine.⁴⁵⁸

Romanın 51. sayfasında Kudret Yanardağ'ın ağzından bir saptamayı görüyoruz. Ona göre, esnafın çoğu gericidir. Çok partili rejime geçilmesiyle beraber, muhalif partileri dolduranlar tüccar ve esnaflardır. Bunlara işçiler de dahil olmuştur. 1930'lardaki Serbest Fırka deyimini hatırlatır Kudret Yanardağ ve Kubilay'ın katillerinin tekrar kıpırdanmaya başladığını söyler karakoldaki teğmene.

Daha henüz çok partili sisteme geçilmiş olmasına rağmen, hızlı bir şekilde toplumda kamplaşmalar yaşandığı sergileniyor yazar tarafından. İktidar partisinden olanlar, Serbest Fırka denemesinin unutulmaması konusunda muhalif parti yandaşlarına gözdağı veriyor.

Düzenbaz Kudret Yanardağ ve cahil bir köy hocası, cezaevi koğuşunda tek parti dönemine yüklenirler karşılıklı. Neler çekmişlerdi o yıllarda! “...kuluna Allahını unutturmak için ellerinden geleni geri komamış şehirlerdeki nice nice camilere asker doldurmuşlar. Allahın mekanını depo yapmışlardı. E... Cenab-ı Allah'ın parmağı yoktu ki adamın gözünü oysun, işte böyle yapardı! Her Firavun'un Musa'sı gibi, bunlara da yeni partiyi göndermiş, 'bilumum seyyiatın cezasını' çektirmeye yeni partiyi memur etmişti.”⁴⁵⁹

Kudret Yanardağ, politikaya girmeyi iyice kafasına koyduğundan namaza başlar.

Hocanın tek parti iktidarına neden öfke duyduğunun cevabını romanın 176. sayfasında alırız. Yağmur duasına çıkmak, muska yazmak, ağırlı sızılılara okuyup üflemek yasaklanmıştır. Bu tür eylemlerde jandarma karakoluna düşer, başçavuş açardı ağzını yumardı gözünü. İktidar firavundu; ancak son zamanlarda biraz nefes alma fırsatı vermişlerdi din adamlarına ama, yeterli bulmuyordu hoca bunu.

⁴⁵⁸ Kemal, *Üçkağıtçı*, a.g.e., s. 47.

⁴⁵⁹ Kemal, *Üçkağıtçı*, a.g.e., s. 173.

Dini bütünlerin tek parti döneminde zulüm gördüğünü söyleyen Akyazılı hoca, fiili livatadan cezaevine düşmüştür. Tevkif edilip ilk geldiği gün her şeyi müdüre itiraf etmiştir.

Müdür, tek parti, tek şef politikasına bağlı biridir. Çok partili sisteme geçişin fazla sürmeyeceğine, Serbest Fırka zamanındaki gibi bunun da kalıcı olmayacağına inanmaktadır. Gevşeyen otorite sonucunda açılan Kuran kurslarına, buralarda sızdırılan paralara ve Akyazılı hoca gibi çocuklara tacizlerde bulunanlara tepkilidir.⁴⁶⁰

Arabacı Kel Mıstık, bir takım insanların sesi olarak, yeni kurulan çok partili sisteme güvenmediğini itiraf ediyor; yine Serbest Fırka örneğinden hareketle, İkinci Dünya Savaşı'na ülkeyi sokmayan İsmet Paşa'nın oturduğu koltuğu başkalarına vermeyeceği iddia ediliyor.⁴⁶¹

Yeni kurulan partinin halkın isteklerini dikkate alacağından bahsediyor Kudret Yanardağ ve partinin il başkanı. Halkın istekleri de din ve diyanettir.⁴⁶²

1950 Seçimleri'ne giderken, il başkanını gözlemleyerek halkın nasıl siyasetçiler istediğini tespit etmişti Kudret Yanardağ. Tek parti, tek şeflik devirlerine atıp tutacak, bol bol dinden imandan söz edecek, hiçbir zaman yerine getiremeyeceği vaatlerde bulunacak. İşte halkın sempati duyduğu siyasetçi tipi buydu.⁴⁶³ Kudret Yanardağ, yeni partinin il başkanına şu sözlerle tavsiyede bulunur: *“Şu milletten oy almak, iktidara gelmek istiyorsanız, dininden, diyanetinden bahsedeceksiniz. Üst yanı laf-u güzaftır Bay Başkan!”*⁴⁶⁴

Kudret Yanardağ delil yetersizliğinden serbest kalınca, muhalif partiye kaydını yaptırır. Din üzerinden siyaset yapar. İktidarı dinden uzaklaşmakla suçlar. Halk üzerinde baskı yapılmış, dinine dokunulmuştur. Kudret Yanardağ bu söylemlerle kendine taraftar toplamayı başarır.

Kudret Yanardağ'ın yakın arkadaşı İdris, 1946 Seçimleri'nde yollarının buraya düşmemesinden yakınınca, Kudret Yanardağ o seçimlerde seçilemeyeceğini, çünkü CHP'nin seçimlere hile karıştırdığını söyler.⁴⁶⁵

⁴⁶⁰ Kemal, *Üçkağıtçı*, a.g.e., s. 181.

⁴⁶¹ Kemal, *Üçkağıtçı*, a.g.e., s. 192.

⁴⁶² Kemal, *Üçkağıtçı*, a.g.e., s. 193.

⁴⁶³ Kemal, *Üçkağıtçı*, a.g.e., s. 195.

⁴⁶⁴ Kemal, *Üçkağıtçı*, a.g.e., s. 196.

⁴⁶⁵ Kemal, *Üçkağıtçı*, a.g.e. s. 203.

Zaman farklıdır artık. Serbest Fırka-Halk Fırkası çatışmasına takılıp kalınmaması gerektiği fikrindedir Kudret Yanardağ: “O zaman dünya İkinci Cihan Harbi’ni geçirmemişti ve başta Mustafa Kemal vardı. Şimdi Mustafa Kemal yok. İsmet olsa bile, dine dönüş onun zamanında, Şemsettin Hoca’nın başkanlığıyla başladı. Onlar madem dini siyasete alet ediyorlar, biz neden etmeyelim?”⁴⁶⁶

Halkın Yeni Parti’ye ilgisi büyüktür. Her yerde halk coşkuyla partiye kaydolmaya gider. Yaklaşan seçimler sebebiyle iktidar ve muhalefet taraftarları arasında sert tartışmalar yaşanır. Muhalefet din üzerinden söylem geliştirirken en çok camilerin asker doldurulup depo yapıldığı kullanılır. Serbest Fırka dönemindeki taşkınlıkların benzerleri de yaşanır. Muhalif bir otel sahibi, iktidara kızgınlığını öyle bir hale getirir ki, ülkenin 2. Dünya Savaşı’na girmeyişine verip veriştirir. Kahveler ayrılmıştır; hatta bakkallar bile. Kendi partilisi bakkaldan alışveriş edenler görülür.⁴⁶⁷

Yaşamlarını zor şartlar altında, sefalet içinde geçiren insanlar 1950 Seçimleri’nden umutludurlar. Dertlerine çare olacağına inanırlar. Açlık, sefalet, hastalık... Söylentiye göre, bunların ortaya çıkması eski partinin camileri kışla yapmasından, dinsizliğin alıp yürümesinden ötürüdür.⁴⁶⁸

Amerika’nın etkisinin ülke üzerinde arttığı dönemdir. Kudret Yanardağ yeni eşinden İngilizce öğrenmesini ister. Nefise, ortaokulda Fransızca öğrendiğini söyleyince, adam itiraz eder. Artık zamanın değiştiğini, asrın Amerikan asrı olduğunu söyler.⁴⁶⁹

Milleti kurtaracak adam olarak görülen Kudret Yanardağ, akla dayanan bir laf etmemesine rağmen, insanların dinsel duygularına temas eden, karşıdevrim propagandasına benzer konuşmalar yapınca ilgi yüksek olur. Sonunda dini siyasete alet etmekten tutuklanır.

Bu tutuklama üzerine yapılan konuşmalardan birinde, İsmet Paşa’nın halk gözünde siyasette, yönetimde tek başına hakim olduğuna şahit oluyoruz⁴⁷⁰:

“-Bu memlekette oy alabilmenin pratik yolu dini siyasete alet etmektir. Üyesine dur demedi, işler sarpa sarınca, herifi feda ediverdiler.

-Orası öyle. Demek iktidarın susuşunda sebep varmış?

⁴⁶⁶ Kemal, Üçkağıtçı, a.g.e., s. 205.

⁴⁶⁷ Kemal, Üçkağıtçı, a.g.e., ss. 218-226.

⁴⁶⁸ Kemal, Üçkağıtçı, a.g.e., s. 247.

⁴⁶⁹ Kemal, Üçkağıtçı, a.g.e., s. 252.

⁴⁷⁰ Kemal, Üçkağıtçı, a.g.e., s. 285.

-Elbette mirim. İsmet'i yeni mi tanıyoruz? Sustu mu, bil ki altında bir çapanoğlu var!

-Valla ben onu bunu bilmem. Benim bildiğim, bu memlekette ne demokrasi olur, ne de kakokrasi. Bir elleriyle verdiklerini öbür elleriyle çekip alırlar.

-İsmet dedin ama, İsmet'in suçu ne? Hükümetin başında İsmet yok ki!

-Olmasın. İlham onun. Hani imkansız ya, gün gelse de iktidar muhalefete, muhalefet de iktidara geçse, söz gene İsmet'indir, onun dediği olur.”

Seçimler yaklaşırken Serbest Fırka'nın kapatılması gibi partilerin kapatılacağı kuşkuları artmıştır. Din bu kadar siyasete karıştırılınca, İsmet Paşa demokrasiyi kaldırabilirdi.

Beklendiği gibi gelişmez olaylar. Yoksulluktan bıkip usanmış halk bir kurtuluş olarak muhalefet partisine sarılır. *“Millet, belki tam bir şuurla değil ama, iktidarı değiştirmek istemekle bitmez tükenmez iş, iş karşılığı kazanç, kazançla da dünya nimetlerine kavuşmak istiyordu. Herkesin evi barkı, herkesin çoluğu çocuğu vardı. Yıllar yılı varlıkluların varlığına bakmaktan usanmışlar, artık ona kendileri de kavuşmak için, çok şeyler vaat eden Yeni Parti'ye oylarını vermekten başka çare kalmadığına inanmışlardı.”*⁴⁷¹

Muhalefet partisinden aday olan Kudret Yanardağ da milletvekili seçilmiştir; fakat hala iktidarın seçimleri geçersiz kılmasından korkulmaktadır.

10. KÖTÜ YOL⁴⁷²

Eleştirmenlerin Yalancı Dünya romanına çok benzettikleri bir romandır Kötü Yol. Hayallerinin peşinde insanlar ve bu insanların hayallerine ulaşmasına engel olan kötü niyetli kişiler... Sonunda kötüler kaybeder. Orhan Kemal'in iyimser bir bakışla yazdığı romanlardan biri daha...

Nuran, Anadolu'nun küçük bir kasabasında çamaşırcılık yapan bir kadının kızıdır. Kasabadan, kasaba insanlarından sıkılmıştır. İstanbul'a gidip artist olmanın hayallerini kurar. Güzel bir kızdır ve çevresindeki birçok insan, onun bir film yıldızı olabileceğini söyleyerek hayallerinin alevlenmesine sebep olmaktadır.

Genç yaşta ansızın ölüveren kocasının Nuran'dan başka kendine bıraktığı bir de oğlu vardır Çamaşırcı Ayşe'nin. Nuran'ın ağabeyi İhsan bir müteahhidin yanında katip

⁴⁷¹ Kemal, *Üçkağıtçı*, a.g.e., s. 316.

⁴⁷² “Kötü Yol” kitabının ilk baskısı Öncü Kitabevi'nden 1969 yılında yayınlanmıştır.

olarak çalışır. Amacı, annesini el çamaşırı yıkamaktan kurtarmak, kız kardeşini evlendirmektir. Bir de küçük bir evleri olsun ister.

Çamaşırcılık yaparak evinin geçimini sağlamaya çalışan Ayşe'nin bir sabah erken vakitte, bakır leğenin başında çamaşır yıkarken Alman Harbi'nden sonra meydana gelen değişimlerden yakındığına şahit oluyoruz: *“Ne olmuşsa Alaman harbinden sonra olmuştu bu memleket! Bir zamanların bin ricadan sonra gittiği, tek mil pencereleri aydınlık zengin konakları birer ikişer uçmuş, yerlerini apartmanlar almıştı. Apartmanları sevmiyordu. Eski zengin konakları yumuşak yüzliydü, ekmeği bol, lafı tatlı. Apartmanlarsa asık yüzliydüler. Üstelik içlerinde kocaman kocaman ‘Gavur icatları’ taşıyor, çamaşır yıkamakla geçinmeğe çalışan fakir fıkaranın ekmeğini ellerinden alıyorlardı.”*⁴⁷³

Çamaşırcı Ayşe, değişen dünyanın getirdiklerinden memnun değildir: *“Apartmanlarda buzdolapları, elektrik süpürgeleri, elektrik fırınları vardı. Zenginler börek tepsilerini fırınlara göndermiyor, fırından dönen kızarmış tepsileri görüp imrenen fakir fıkara tattırmıyorlardı.”*⁴⁷⁴

11. VUKUAT VAR⁴⁷⁵

Vukuat Var romanı, Hanımın Çiftliği ve Kaçak romanlarıyla devam eden serinin ilkidir. 1953-1954 arasında yazılıp 1954 yılında Dünya gazetesinde tefrika edilmiş, daha sonra kitap olarak basılmıştır. Orhan Kemal bu romanında okuyucuyu yine Çukurova'ya götürür, oradaki yaşamı, insan ilişkilerini gösterir.

Muzaffer Bey büyük toprak sahiplerinden biridir. Pamuk ekiminden kazandığı paraları Avrupa şehirlerinde tüketerek keyif süren Muzaffer Bey; batıl inançları olmayan, devrimlere bağlı, son zamanlarda ortaya çıkan devrim karşıtı hareketlerden rahatsızlık duyan bir adamdır. Karşı partinin elindeki silahı almak için gericiliğe yüz verilmesinden şikayetçidir:

“(…) Gerici tayfasının yüz bulunca memleketin başına ne çoraplar ördüğünün örnekleriyle doluydu tarih. Sonra daha başka bir şey... Henüz iyice kesinleşmemekle beraber, parti ikiye bölünüyordu. Biri Devrimciler'di, öteki Tutucular. O, sapına kadar Devrimci'ydi. Devrimci'ydi, ama dinsiz anlamına değil. Devrimci Devlet her

⁴⁷³ Orhan Kemal, *Kötü Yol*, 7. Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 9.

⁴⁷⁴ Kemal, *Kötü Yol*, a.g.e., s. 9.

⁴⁷⁵ “Vukuat Var” kitabının ilk baskısı Remzi Kitabevi'nden 1958 yılında yayınlanmıştır.

şeyin üstünde olmalı, din ise ona sadece yardımcılık etmeliydi. Din, laik devleti desteklediği oranda vardı, var olmalıydı. Ama devleti eline almak isteyince...’’⁴⁷⁶

Muzaffer Bey hükümetin dinci kesimi komünistlere karşı kullandığını düşünüyor; ancak kızıl tehlikeye önem vermiyor. Tarih boyunca süregelen düşmanlık, daha da önemlisi halkın komünistlere karşı duyduğu nefret yeterlidir.

Soğuk Savaş Dönemi başlamıştır artık. Muzaffer Bey, kahyasına Ankara izlenimlerini anlatırken yeni durum hakkında bilgi verir. Sovyetlerin savaş sonrası tutumu, ülkeyi Amerika’ya yaklaştırmaktadır. Sovyetlerin Boğazlar’da üs, Kars’la Ardahan’ı istemelerini bir bakıma olumlu bulmuştur Muzaffer Bey. Böylece hükümet kesin bir karara varmak üzeredir. Seçimlerden sonra tam anlamıyla Amerikancı bir politika izleneceği fikrindedir. Sovyetler karşısında Amerikalıların endişesi büyüktür; zira rakip olarak güçlü bir ülke görmek istemiyorlardır. Belki bir gün atom bombalarıyla Sovyetleri dize getirecekler ve dünyayı komünizm tehlikesinden kurtaracaklardı. Bu şimdilik uzak ihtimal olsa da: *“Hoşu, Marşal planı gereğince memlekete çok sayıda tarım aracı verilmesi.”⁴⁷⁷* Bu sayede Türkiye’de de Amerika’da olduğu gibi dinamik ziraat başlayacak, öküz, tahta saban tarihe karışacaktır.⁴⁷⁸

Laik bir devletin savunucusu Muzaffer Bey, halkın içine yerleşmiş, bir türlü kökünün kazınmadığı geri, karanlık düşüncelerle, yaşam biçimleriyle karşılaştıkça üzüntüye düşüyor, öfkeleniyor.

Komünizme engel olsun diye göz yumulan gerici gücün etkisinden korkan adam, bir gün laik devletin bu güç tarafından yıkılacağından kuşku duyuyor. Laiklik gittiğinde devrimler de gidecekti şüphesiz.⁴⁷⁹

*

Yazar, okuyucuyu köyde bir kahveye götürüyor. Kahvede insanlar ikiye ayrılmış. Sol tarafta Halkçılar, sağ tarafta Demokratlar. Çoğunlukla birbirleriyle konuşmuyor, oyun oynamıyorlar. Herkes kendi partisiyle oturup kalkıyor. Genel bir kanıya göre, Demokratların Halkçılara gücü yetmez; çünkü halkçıların arkasında ordu vardı.⁴⁸⁰

*

⁴⁷⁶ Orhan Kemal, *Vukuat Var*, 18. Basım, Everest Yayınları, 2010, İstanbul, s. 102.

⁴⁷⁷ Kemal, *Vukuat Var*, a.g.e., s. 108.

⁴⁷⁸ Kemal, *Vukuat Var*, a.g.e., ss. 107-108.

⁴⁷⁹ Kemal, *Vukuat Var*, a.g.e., s. 110.

⁴⁸⁰ Kemal, *Vukuat Var*, a.g.e., s. 116.

Çukurova'ya pamuk toplamak için gelen mevsimlik işçilerin hepsi iş bulamaz; aç kalan, sefil olanlar vardır.

Cemşir, Muzaffer Bey'in geniş topraklarında çalışacak ırgatları temin eden bir adamdır; geçimini bu yolla kazanır. Son zamanlarda dolaşmaya başlayan bir söylenti Cemşir'in canını sıkır. Bu söylentiye göre, Amerika'dan tarım araçları gelecek ve bu sayede eskisi kadar, toprakta çalışacak ırgata ihtiyaç olmayacaktır.

Orhan Kemal'in bu romanında da erkek egemen toplumda ezilen kadın sorununa değiniliyor. Bir yandan da Çukurova'nın fakir insanları arasında gezdiriyor yazar okuyucuyu. Onların hayallerini, umutlarını, kaygılarını, sefaletlerini yansıtıyor.

*

Bir gece, Muzaffer Bey çiftliğinde yakın arkadaşlarıyla toplanmış sohbet ederlerken, devrimci partiye üye olmakla beraber, yeni dönemin havasını tespit edip Yeni Parti'ye içten bir yakınlık duyan Zekai Bey, fikirlerini şöyle temellendiriyor: *“Bu memleketi sadece dinamik ziraat, daha doğrusu sadece döviz kurtaramaz. Bu memleketi, bu traktörleri yapan işadamlarının şuuru, yani Amerikan tipi demokrasinin temeli olan liberalizm kurtarabilir, devletçilik değil.”*⁴⁸¹

Zekai Bey, Atatürk'ün bir sembol olarak kalmasını, fakat onun zamanından beri çok şey değiştiğini, yeni zamanda yeni söylemlere ihtiyaç olduğunu vurguluyor. Bütün bunlara Muzaffer Bey'in bir itirazı yoktur. O da iş yaşamında zamanın gereklerine uyulmasından yanaydı; fakat şu gericilik probleminin nasıl çözüleceği kafasını kurcalıyordu. Zekai Bey, o sorunun da aynı yöntemle çözülebileceğini iddia eder: *“Onda da liberalist olacağız elbette.”*⁴⁸² Çoğunluğun arzu ve iradesine boyun eğmekten başka çıkar yol yoktur:

*“- Dostum, her şeye rağmen başka çare yok. Şeri devletten onu korkunç sayan, ona kötülük edenler korksun. Sanır mısın ki zamanımızın şeri devleti, ortaçağın şeri devleti olacak? Hayır, asla. Olamaz, istese de olamaz. Modern bir şeri devletse irtica olmaktan çıkar.”*⁴⁸³

*

Zevkine, kadınlara düşkün, halk tarafından çekinilen bir adam olan Muzaffer Bey'den köylüler memnun değildir. Büyük toprakların sahibi Muzaffer Bey, köyün

⁴⁸¹ Kemal, *Vukuat Var*, a.g.e., s. 269.

⁴⁸² Kemal, *Vukuat Var*, a.g.e., s. 270.

⁴⁸³ Kemal, *Vukuat Var*, a.g.e., s. 270.

hazineye ait topraklarını kendine kattığı yetmezmiş gibi, köylünün tapulu topraklarına da el atmıştır. Muzaffer Bey'in iktidar partisinden olması, köylüyü bu durum karşısında çaresiz bırakmıştır. Seslerini çıkaramazlar. Köylüler, intikam almanın yolunu Yeni Parti'nin iktidara gelmesinde gördüğünden, o partiye üye olmuş ve seçimleri beklemeye başlamıştır.⁴⁸⁴

Seçimler yaklaşırken Yeni Parti'nin liberal fikirleri, iktidar partisinin devletçiliğine rakip olmuştur. Yeni Parti'nin silahını elinden almak için gericiliğe verilen tavizler arttırılır. Muzaffer Bey buna şiddetle karşı çıkar.

Roman; büyük toprak ağaları, dünyanın yeni düzeninde Türkiye'nin yer bulmaya çalışması ve bu doğrultuda meydana gelen gelişmeleri gösterirken, Çukurova'nın çalışma ortamında, dokuz on yaşlarında çocukların fabrikalarda uzun saatler boyunca ter dökmelerini de Orhan Kemal'in gözünden görmemizi sağlar.

12. HANIMIN ÇİFTLİĞİ⁴⁸⁵

Hanımın Çiftliği, Vukuat Var romanının devamıdır. Pırıl pırıl, renkli renkli traktörler görülmeye başlamıştır topraklar üzerinde. Yakında Türkiye'nin küçük Amerika olacağı söylentisi de kulaktan kulağa, dilden dile yayılmaya başlamıştır.⁴⁸⁶

Muzaffer Bey'in çiftliğinin yakınındaki köyde, onun şerrinden bıkan küçük toprak sahipleri seçimleri sabırsızlıkla beklemektedir; çünkü bu insanlar yeni partiye geçmişlerdir. Seçimler yaklaştıkça Yeni Parti'nin kazanma olasılığı da artar. Muzaffer Bey, Ankara dönüşünde bir dostuna Yeni Parti'nin tüzüğünün Amerika'ya daha yakın olduğunu söyler. CHP'nin devletçiliği demode olmuştur ve Amerikalılarda antipati yarattığı iddia edilmektedir. Muzaffer Bey'in işittiğine göre, CHP'nin iktidarda kalması Amerika'nın Türkiye'den uzaklaşmasına neden olacaktır. Hem, yine Ankara'da duyduğuna göre, Yeni Parti seçimi kazandığında Amerika'dan ülkeye ziraat makineleri, yabancı sermaye akacakmış.⁴⁸⁷

⁴⁸⁴ Kemal, *Vukuat Var*, a.g.e., s. 272.

⁴⁸⁵ "Hanımın Çiftliği" kitabının ilk baskısı Remzi Kitabevi'nden 1961 yılında yayımlanmıştır.

⁴⁸⁶ Orhan Kemal, *Hanımın Çiftliği*, Everest Yayınları, İstanbul, 2010, s. 9.

⁴⁸⁷ Kemal, *Hanımın Çiftliği*, a.g.e., s. 68.

Muzaffer Bey'in fikirleri kısa zamanda değişmiş, Yeni Parti'nin liberal politikalarını kendi çıkarları için daha uygun bulmaya başlamıştır; ancak bundan da utanmaktadır:

*“- Evet. Kalleşlik, tükürdüğünü yalama, oyunbozanlık, cıkkılık gibi bir şey. Sana daha açığını söyleyeyim mi? Ben asıl Mustafa Kemal'in manevi huzurundan utanıyorum!”*⁴⁸⁸

Fikirlerini açıkladığı arkadaşı Zekai Bey, dönemin değiştiğini Mustafa Kemal'in de kavrayacağını, eğer hayatta olsaydı, tutacağı yolun, o günün yeni partisinin yolu olacağına inandığını söylemektedir.

Toplumun çeşitli kesimlerinden insanlar, yeni şartların getirdiği yeni söyleyişlerin tekrarını yapıyor fırsat bulduklarında. Paşazade Hayrullah Bey ve Amerikalı teknisyenler arasında geçen bir konuşmada, Paşazade, Amerika'nın yardımıyla kısa zamanda Türkiye'nin de küçük bir Amerika olacağını söyler.

“Uzun boylu, çilli Amerikalı, ‘Siz buna layıksınız!’ dedi.

-Çok daha layık olmaya çalışacağız.

*-Bundan eminiz. Sizin nasıl büyük bir cesaretle dünyanın bu kısmında hayır dediğinizi ve gene nasıl büyük bir cesaretle barajlık yaptığınızı görüyoruz. Bize istikbal hakkında ümit, hatta cesaret veriyorsunuz!”*⁴⁸⁹

Muzaffer Bey, Yeni Parti'nin kendi çıkarlarına daha uygun olduğunu düşünmekle beraber, hala bir tereddüt içindedir. Ateşli bir üyesi olduğu partisine kalleşlik etmek istemez. 1930 yılı geliyor Muzaffer Bey'in aklına. Serbest Fırka'nın kapatılması. Partiden istifa eder de diğer partiye geçerse ve o da kapatılıverirse? Yeni Parti günden güne güçlense, yakın çevresi bu defa şartların farklı olduğu konusunda kendisini ikna etmeye çalışsa da, içindeki tereddüitten kurtulamaz.

Muzaffer Bey'in korkusu, 1950 Seçimleri'nden sonra yanlış tarafta kalmaktır. Çiftliğinin geniş topraklarının etrafındaki köylüler kendisinden hesap soracakları anı beklemektedir.

Seçimlerden sonrası için hesaplar yapan sadece Muzaffer Bey ve ondan hesap sormanın peşinde olan köylüler değildir. Cezaevlerinde yatan mahkumların da beklentisi vardır: *“Hamza da karşı partinin kazanmasını istiyordu. Karşı parti kazanır da iş başına*

⁴⁸⁸ Kemal, *Hanımın Çiftliği*, a.g.e., s. 71.

⁴⁸⁹ Kemal, *Hanımın Çiftliği*, a.g.e., s. 75.

geçerse, af ilan edecekti, çıkacaktı. Yalnız Hamza'nın değil, hemen hemen bütün mahkumların kanaati buydu: Yeni parti seçimi kazanıp iş başına geçti mi, af ilan edecekti!”⁴⁹⁰

Roman ilerledikçe Muzaffer Bey'in içinde debelenip durduğu ikilemden bir türlü kurtulamadığı görülür. Muhalefet partisi yeni bir düzen vaat ediyor, adaletsizliğin kalkacağını duyuruyor. Halkın Yeni Parti'ye ilgisi 1930'dan da fazladır. Bazı parti ileri gelenlerine göre bu bir yıkım olurdu ülke için. Böyle bir durum, devrimleri gölgeleyebilir, saltanatı, hilafeti geri getirip İslam ortaçağına dönüşü neden olabilirdi.⁴⁹¹

Çiftçi Birliği'nde büyük toprak sahipleriyle oturup politikadan bahsederken, içindeki kuşkuyu dışa vurur Muzaffer Bey. 1930'daki Serbest Fırka'nın kapatılmasını hatırlatıp aynı şeyin Yeni Parti'ye de olabileceğini söyler. Zekai Bey açıklamaya girişir:

“-Olamaz Muzaffer! O zaman, yani dokuz yüz otuzda Kars, Ardahan istenmemişti. Boğazlar'dan üs istenmemişti. Sonra daha mühimi, Amerika da bu kadar yakınımızda değildi!”⁴⁹²

Ne söylerlerse söylesinler Muzaffer Bey içine düştüğü tereddüt çıkmazından kurtaramıyordu kendini. Amerika Yeni Parti'ye mi, yoksa Türk milletine mi yakınlık duyuyordu? Yeni Parti'nin verdiği yakınlığı, çok daha fazla yakınlaşmayı temin edecek şeyleri iktidar partisi vermeye yanaşır mı aynı yakınlık neden olmayacaktı?

Muzaffer Bey kesinliğe ulaşamadığı için bocalarken, Yeni Parti'nin kazanma şansını yüksek gören, kişisel çıkarının peşinde olan CHP'nin bazı ileri gelenleri, partilerinden ayrılp diğer partiye yaklaşmaya başlamıştır.⁴⁹³

Mitinglerdeki coşkulu destek, vakit geçirmenin anlamsız olduğunu düşündürür. Muzaffer Bey ikircikli durumdan sıyrılmaya, Atatürk'ün ruhunun yeni partide olduğuna inanmaya başlar. Sonunda o da partisinden istifa edip seçimi kazanacağını düşündüğü Yeni Parti'ye geçer.

Seçimler öncesinde, muhalefet partisinin iktidar tarafından baskı altında tutulmadan, çalışmalarını rahatça yaptığını görüyoruz romanda.

⁴⁹⁰ Kemal, *Hanımın Çiftliği*, a.g.e., s. 236.

⁴⁹¹ Kemal, *Hanımın Çiftliği*, a.g.e., ss. 240-241.

⁴⁹² Kemal, *Hanımın Çiftliği*, a.g.e., s. 248.

⁴⁹³ Kemal, *Hanımın Çiftliği*, a.g.e., s. 249.

1950 Seçimleri yapılmış ve CHP iktidarı son bulmuştur. İktidar değişimiyle birlikte, renk renk, çeşit çeşit tarım alet ve makineleri, hiçbir zaman olmadığına yurda gelmeye başlamıştır. Bu makineleşme, bereketli toprakların verimini eskiyle kıyaslanamayacak ölçüde arttıracaktır. Dinamik tarım devrinin başlamasıdır bu. Büyük toprak sahipleri, öküz, karasaban, ırgat derdinden kurtulacakları için memnundurlar. Gelecek mevsim toprak traktörle sürülecek, pamuk tohumu mibzerlerle ekilecek, zararlı otlar çapa makineleriyle ayıklanacak, ırgat derdi yarıya inecekti.⁴⁹⁴

“Laf” zamanı bitmiş, ‘iş’ zamanı gelip çatmıştı. Yeni iktidarın yeni politikası çok geçmeden kendini gösterdi: cesurca kararlar, yurdun her yanında olduğu gibi, belki de her yanından çok Çukurova’da dehşetli bir silkinmeye sebep oldu. Bilhassa serbest ihraç rejimiyle birlikte pamuk piyasası yıldırım hızıyla yükseldi. Amerika bile pamuk satın alıyordu. Yüzde yüz, yüzde iki yüz, üç yüz, işini bilenler daha da çok kazandılar. Para oluk gibi akmaya, irili ufaklı bankalarla birlikte, barlar, gazinolar, lokantalar mantar gibi çoğalmaya başladı.”⁴⁹⁵

Yıllarca boş kalmış aralarda apartmanlar yükselir. Köyden şehre gelen, pamuk fiyatlarının artışıyla ortaya çıkan yeni zenginler, yüksek kiralar ödeyerek daha yapım aşamasında olan bu apartmanlardan daire kiralarlar.

Muzaffer Bey’den intikamlarını almak için Yeni Parti’ye geçip seçim sonuçlarını sabırla bekleyenler, Muzaffer Bey’in de CHP’yi bırakıp Yeni Parti’ye geçmesiyle ne yapacaklarını bilemezler. Ve bir gün köylülerden biri, hesaplaşmayı Muzaffer Bey’i öldürerek bitirir.

13. KAÇAK⁴⁹⁶

Serinin son romanı olan Kaçak, Orhan Kemal’in ölümünden önce yazıp tamamladığı son romandır. İlk iki romanda incelenen sahipsiz topraklar karşısında topraksız köylü sorununu, 1950’den sonra değişen şartlar içinde incelemeye devam etmiştir yazar.⁴⁹⁷

Habip, Muzaffer Bey’i öldürdükten sonra çiftliği de yakarak kaçar. Dağ eteklerinde bir kasabada, yedi yıldır kocasının yolunu gözleyen bir kadının evine gizlenir. Hacer’le

⁴⁹⁴ Kemal, *Hanımın Çiftliği*, a.g.e., s. 265.

⁴⁹⁵ Kemal, *Hanımın Çiftliği*, a.g.e., s. 264.

⁴⁹⁶ “Kaçak” kitabının ilk baskısı Altın Kitaplar’dan 1970 yılında yayınlanmıştır.

⁴⁹⁷ Bezirci, a.g.e., s. 218.

Habip arasında zamanla bir aşk gelişir. *Habip'in "zorbalığı ve sömürüyü yıkmak için anarşizme kaymanın yanlış olduğunu anlaması, romanın önemli bir mesajıdır."*⁴⁹⁸

*

Artık Demirkıratlar iş başındadır. Topal Duran'ın amcası gibi partililer bankalardan kolayca aldıkları kredilerle zenginleşmişlerdir.⁴⁹⁹ Romandaki karakterlerden biri olan Gafur da, 1950 Seçimleri öncesi hırsızlıkla geçinen bir adamken, seçim çalışmaları sırasında mitinglerde en çok sesi çıkan odur. Bir gün, CHP'lilerle çıkan kavga sonucu cezaevine girer; fakat DP seçimi kazanınca aflla çıkar. Bir kahraman gibi karşılanır. Bankalardan aldığı kredilerle önce bir kahvehane sahibi olur, ardından da iki katlı bir ev.⁵⁰⁰ Haşim Ağa, Veli Ağa, Cabbar Ağa, Kuddusi Ağa hep DP iktidarıyla parlamaya başlayan insanlardır. Bakkal Himmet de Haşim Ağa'nın aracılığıyla banka kredilerinden faydalanmış, eski dükkanını yıktırıp yerine yeni bir tane yaptırmıştır. İşini de büyütmüş, bakkaliyeden tuhafiyeye birçok şey satar olmuş, dükkanın arkasına da zarif bir meyhane yaptırmıştır.⁵⁰¹

Haşim Ağa'nın çiftliğinde de, 1950'den sonra Amerika'dan akın akın gelen tarım araçlarından bolca vardır: “(...) bunların sayesinde Türkiye’de dinamik ziraat başlayacaktı.”⁵⁰²

*

1940'lı yılların ikinci yarısından itibaren Demokrat Parti'den halk çok şey beklemeye başlamıştı: “Yıl 1948. Memlekette bayrak bayrak dalgalanan, haksızlıklara, keyfi idareye, ‘Artık Yeter!’ diyen afişlerle çalkalanan Demokrasi modası. Demokrat Parti iktidara gelince, sanki ‘Suru İsrail’ ötecek, binler, milyonlarca yıllık ölümler mezarlarından ayağa kalkacak, ‘mizan’ kurulacak, ‘münkir nekir’ sorular soracak, herkesin ‘defteri amal’i açılacak, cezalıları cezalarını görecek, dünya ‘pirü pak’ olup, haksızlık ortadan kalkacak.”⁵⁰³

Büyük toprak sahibi Muzaffer Bey'in kendi topraklarına el koymasına tek parti döneminde ses çıkaramayanlardan biri olan Habip, hesap sormanın yolu olarak Demokrat

---

⁴⁹⁸ Narlı, a.g.e., s. 189.

⁴⁹⁹ Orhan Kemal, *Kaçak*, Everest Yayınları, İstanbul, 2010, s. 385.

⁵⁰⁰ Kemal, *Kaçak*, a.g.e., s. 453.

⁵⁰¹ Kemal, *Kaçak*, a.g.e., s. 471.

⁵⁰² Kemal, *Kaçak*, a.g.e., s. 474.

⁵⁰³ Kemal, *Kaçak*, a.g.e., s. 439.

Parti'ye geçmeyi uygun gördüğünde, babası bunu doğru bulmaz; çünkü daha önce yaşanan Serbest Fırka deneyimi kendisine tecrübe olmuştur: “(...) Benim bildiğim İsmet Paşa günün birinde bu işlere paydos der. Ağanız hatırlar... Bin dokuz yüz otuzda da tıpkı böyle, Serbest Fırka modası çıkmıştı milletin başına. Mustafa Kemal Paşa baktı ki millet azıyor, kardaş kardaşla boğazlaşacak. Haydi bakalım paydos dediydi Fethi Bey'e.”⁵⁰⁴

Fethi Bey'in; İsmet Paşa'nın, Mustafa Kemal'in arkadaşları olduğunu söyleyen baba, bugün de Demirkıratların başının Celal Bayar olduğunu, Mustafa Kemal'in Fethi Bey'den partisini kapatmasını istediği gibi, İsmet Paşa'nın da Celal Bayar'dan aynı istekte bulunabileceğini dile getirir. Böyle bir durumda Demirkıratların halinin ne olacağını sorar.

Habib zamanın değiştiğinde ısrarcıdır:

“- Demirkıratlık Serbest Fırkacılığa benzemez. Duyduğuma göre, o vakit bu işlere Amerika karışmıyormuş. Şimdi Amerika bütün dünyaya karışıyor. Kendi iradesini her yerde yaymak istiyormuş. İsmet Paşa Demirkıratlığa paydos diyemez!”⁵⁰⁵

Habip ve onunla aynı düşüncede olup umutlananlar, 1950 Seçimleri'nden sonra hayal kırıklığına uğramışlardı. Hiçbir şey umut ettikleri gibi olmadı.

14. YÜZ KARASI⁵⁰⁶

1950-1960 arası Demokrat Parti dönemi uygulamalarının zaman zaman yer bulduğu Yüz Karası romanını Orhan Kemal, 1960 yılında, yani DP iktidarı asker gücüyle yönetimden uzaklaştırıldıktan sonra yazmıştır. Roman, İstanbul Son Saat adlı bir gazetede tefrika edilmiş ve kitap olarak basılmayıp kaybolmuştur. Tam 51 yıl sonra, yazarın oğlu Işık Öğütçü tarafından bulunmuş ve 2011 yılında yayınlanmıştır.

Dondurmacı Baba İlyas'ın fakir evinde, sabahın beş'inde gözlerini açmasıyla başlar roman. Baba İlyas'ın hayatta önemseydiği tek şey, tıp fakültesinde okuyan oğludur. Okulu bitireceği, kendilerini bu sefil hayattan kurtaracağı günün hayallerini kurar adam. Güvendiği, kurtuluşu olarak gördüğü büyük oğluyla gurur duyan baba, küçük oğlunun haylazlıklarından da bıkip usanmıştır. Bu küçük oğul babasının hayallerini karşılamaktan uzak, kendi bildiğini okur.

⁵⁰⁴ Kemal, *Kaçak*, a.g.e., s.439.

⁵⁰⁵ Kemal, *Kaçak*, a.g.e., s. 440.

⁵⁰⁶ “Yüz Karası” kitabının ilk baskısı Everest Yayınları'ndan 2011 yılında yayınlanmıştır.

Konu komşu, oğulları doktor çıkacak aileye yaranmak için etraflarında pervanedir.

Aile, maddi yetersizlikleri sebebiyle iki oğullarını birden okutamamıştır. Ağabey okula devam ederken, küçük oğul okulu bırakmak zorunda kalmıştır. Fakir ailenin her ferdinin doktor olacak çocuklarından, kardeşlerinden bir beklentisi varken, Memet farklıdır. Önemsemez. Doktor olacak ağabeyinden bir beklentiye kapılmaz.

Memet, ailesi tarafından dışlandığını düşünen, futbolcu olma hayalleri kuran, doktor mektebinde okuyan ağabeyinin gölgesinde mutsuz bir gençtir. Sadece anasıyla bir yakınlığı vardır. İstanbul'a gidecektir ama, buna annesinin üzüleceğini düşündüğünden hep erteler.

Tıp eğitimi alan Ahmet, İstanbul'da tam bir sefalet içinde yaşarken kendini derslerine vermiş ve diplomasını alıp mesleğini yapmaya başlayacağı ve bu kötü günlerden kurtulacağı zamanı iple çekmektedir. Ahmet, çirkin de olsa, zengin bir eş hayal eder okulu bittikten sonra.

Anasından başka herkesin adam olmaz gözüyle baktığı Memet, kararını verir ve bir gün İstanbul'un yolunu tutar. Arkadaşı Cemal'in kamyonuna atlayıp geldiği İstanbul'da, şehrin güzelliği, farklılığı karşısında şaşkınlığa uğrar.

İstanbul'da yaşamak için türlü işlere girer çıkar Memet. Bu işlerden biri de gazete satıcılığıdır. Özcan Hanım'la bu iş kanalıyla tanışır. Yemeğe çıkarlar. Deniz kıyısındaki içkili lokantalardan birine giderler. *“Buralara, buranın çeşitli gizliliklerine alışkın Özcan, partili olduğu için, dilediği gibi, dilediği gizlilik içinde her istediğini yapabilir, bu yer basılsa bile hakkında hiçbir kovuşturma yapılmazdı.”*⁵⁰⁷

Özcan Hanım'ın ilişkide olduğu adamlardan biri de Celal Bey'dir. Demokrat Parti'ye ve Vatan Cephesi'ne üye olduktan sonra yaptığı işlerde öne açılmıştır: *“Demokrat Parti'nin son yıllarda kulüplere el atma politikasına uyarak, o da eline bu ufacak, henüz gayri federe kulübü geçirmişti. Önceleri Parti, sonraları da Parti'nin SS.'leri demek olan V.C. ocaklarından birine girmiş, taahhüt işlerinde kolaylık görmüş, kazanmış, İstanbul'un çeşitli semtlerinde arsalar, köşkler satın almıştı.”*⁵⁰⁸

Demokrat Parti'nin spor kulüplerine de el attığının anlatıldığı bu bölümde yazar, görüldüğü gibi Vatan Cephesi'nden SS'ler diye söz etmektedir. Romanda anlatılanlara

⁵⁰⁷ Orhan Kemal, *Yüz Karası*, Everest Yayınları, İstanbul, 2011, s. 67.

⁵⁰⁸ Kemal, *Yüz Karası*, a.g.e., s. 83.

göre, Demokrat Parti iktidarı yıllarında spor kulüplerinde dahi muhalefete tahammül edilememiş, buralardan da siyasi görüşü farklı olanlar temizlenmeye çalışılmıştır:

“Sayın Başbakan’ı böyle istemişti. Kulüplere daha doğrusu nerede olursa olsun insan topluluklarına el atılacak, toplulukların gönüllerini hoş edip onları partiye ya da Başbakan’ın SS.’leri demek olan V.C.’lere toplayacaklardı. Muhalif partiler pek çok yerden olduğu gibi spor kulüplerinden de atılmalı, memlekette ‘Dikensiz gül bahçesi’ne doğru gidilmeliydi.”⁵⁰⁹

Müteahhit Celal Bey’in genel kaptan olduğu kulübe giren Memet, futbol dünyasının bir yıldızı olmayı çok ister. DP ise, bu kulüpler yoluyla taraftar kazanma amacındadır. DP’li olmayı, en büyük, en erişilmez olmakla eşdeğer gören genel kaptan takımının yenmesini veya yenilmesini önemsemez. Ona göre aslolan, kulüp üyelerinin Parti ya da V.C. ocaklarına kayıt yaptırmalarıydı. Genel kaptan, başkan, katip bunun için çalışıyordu. Yeni bir V.C. ocağı açmayı başarabildikleri takdirde Parti onlara ocak açma masraflarını ve ayrıca yüklü bir para vereceğini söylüyordu. Bu ele geçen para da ocağı açanlar arasında bölüşülecekti.⁵¹⁰

Memet, DP ve V.C.’ye katılması için yapılan tekliflere, eline para geçecek olmasına rağmen sıcak bakmazken, tıp öğrencisi Ahmet, kardeşi Memet’in partiye ve ocağa üye olmasını ister.

Asuman’ın babası Hasan Ağa, altmışına yakın, gecikmiş zenginliğin ihtirasıyla dünya malına atılan, kaba saba bir pamuk tüccarıdır. 1950’lerde DP’nin iktidarında pamuk fiyatları yedi, yedi buçuk, sekiz liraya çıkınca yüklü bir servete kavuşmuş, sonraki yıllarda da DP sayesinde servetini birkaç milyonun üstüne çıkarmış, memleketinde, İstanbul’da köşkler, apartmanlar edinmişti.⁵¹¹

Asuman da, babası aşırı zenginleşince tıp fakültesini bırakmış; ancak arkadaşlarıyla bağını koparmamış, fakülteye yeni gelenlerle de hep arkadaşlık kurmuştur. Ahmet, bir arkadaşının davet etmesiyle Asuman’ın köşkte verdiği davete katılır ve genç kızla burada tanışır. Bu tanışma, Ahmet için yeni bir başlangıca atılan ilk adım olur. Zor zamanlarında yanında olan, kendisini seven ve birlikte evlilik planları yaptıkları Masume’yi terk edip Asuman’a, yani hep arzuladığı zenginliğe gider.

⁵⁰⁹ Kemal, *Yüz Karası*, a.g.e., s. 84.

⁵¹⁰ Kemal, *Yüz Karası*, a.g.e., s. 86.

⁵¹¹ Kemal, *Yüz Karası*, a.g.e., s. 93.

Ahmet'in kendisini terk etmesiyle hayalleri yıkılan Masume intihar ederken, ailenin yüz karası kabul ettiği Memet, genç kızın kötü kaderine gözyaşı döker.

SONUÇ

Birinci mecliste adliye bakanı olarak görev yaptıktan sonra siyasete muhalif bir tavır takınarak devam etme yolunu seçen Abdülkadir Kemali Bey'in yurtdışına çıkmak zorunda kalmasıyla zor günler geçiren ailenin bir ferdi olan Orhan Kemal, babasının baskısından kurtulmuş, kendini özlediği özgür yaşama, futbola vermiş olsa da, o yılların ekonomik sıkıntıları bir süreklilik haline gelmiş ve ömrünün sonuna kadar da bu ekonomik sıkıntılardan kurtulamamıştır.

Futbol oynadığı, kahvelerde vakit geçirdiği yıllarda; gelecekteki yazara yol açacak, bir ışık tutacak, sınıf bilincine sahip işçilerle tanışması Orhan Kemal'in yaşamında önemli bir noktadır. Bu insanlar onda bir uyanış başlatmış, okuma alışkanlığı kazandırmıştır.

1937 yılında Nuriye'yle evlenmesi sorumluluklarını arttırırken, 1938 yılının Nisan ayında ilk çocukları Yıldız dünyaya gelmiştir. Yirmi gün sonra da Orhan Kemal askere çağrılır. Niğde'de altı ay görev yapacaktır. Askerliğinin bitmesine kırk gün varken, Nazım Hikmet ve Maksim Gorki'nin kitaplarını okuduğu gerekçe gösterilerek hapse atılır.

Bursa Cezaevi'nde beş yıllık cezasını çeken Orhan Kemal'in, aynı cezaevine nakledilen Nazım Hikmet'le tanışması ve birlikte geçirdikleri zamanda Nazım Hikmet'in bir öğretmen gibi genç ve öğrenmeye istekli adamla ilgilenmesi, düzenli dersler yapmaları Orhan Kemal'e yazarlık için gereken sağlam bir alt yapı hazırlamıştır.

Yazarlar kendi yaşamlarını sürseler bile, içinden çıktıkları bir toplum vardır. Çevrelerini kuşatan bu toplumdaki etkilenirler. Sosyal amaçla yazanlar, tespit ettikleri aksayan tarafları açığa çıkarıp topluma gösterir. Bu sorunlara çözüm sunanlar, sosyal gerçekçi sanat anlayışına sahip olanlardır. Orhan Kemal, bir yazarın her şeyden önce bir düşünür olması gerektiğini ileri sürer ve sadece şahitlik etmekle yetinilmemesini, mutsuzluk veren düzeni değiştirmek için çaba sarf edilmesi gerektiğini söyleyerek yazarlara ödevler yüklemiştir.

Bir sanatçı olarak düşünmüş, yurt ve dünya sorunları üzerine kafa yormuş, bunun sonucunda da bir takım doğrulara varmıştır. Vardığı bu doğrular çerçevesinde çevresine bakarak konularını seçmiş ve eserlerini yaratmıştır. Sınıf ilişkileri temelinde yükselen eserlerinde köy ya da kent fark etmeksizin hep işleyen bir sömürü düzeni vardır. Hümanist bir bakışla kaleme alınan yapıtlarda insanları birbirinden ayıranın ırklar değil, sınıflar olduğu vurgulanmıştır.

Orhan Kemal'in eserlerine iyimser bir hava hakimdir. O, insanın özünde kötü olmadığını, içinde yaşadığı şartların onu kötü yaptığı fikrindedir. Toplum düzenini hesaba katmaksızın bireye yüklenmeyi doğru bulmaz.

Yazar, 2. Dünya Savaşı'nın çok büyük bir bölümünü cezaevi koşullarında geçirmek zorunda kaldığından dünyada ve ülkesinde olup bitenleri orada takip edebilmiştir.

Savaşın sona ermesiyle birlikte; Almanya, İtalya ve Japonya'nın Avrupa ve Uzakdoğu'da egemen olma gayretleriyle beraber, bağlandıkları ideoloji olan faşizm de yenilmiş oluyordu. Bu durumda ayakta kalan iki ideoloji vardı. Biri kapitalizmin temsilciliğini yapan demokratik ideolojiler, diğeri ise antikapitalist ideolojiler.

Yeni dönemde, Stalin yönetimindeki SSCB, yayılmacı bir siyaset izleyeceğini göstermişti. Stalin'in Türkiye'den talepleri vardı. 16 Mart 1921'de çizilen Türk-Sovyet sınırının Sovyet Rusya lehine değiştirilerek Kars, Artvin ve Ardahan'ın SSCB'ye verilmesini ve bunun yanında Boğazların savunmasına Sovyetler Birliği'nin de katılmasını istiyordu. Bu amaçla Boğazlarda kendilerine deniz ve kara üsleri verilmesi gerektiğini öne sürdü.

Sovyet tehdidi Türkiye üzerinde tedirginlik yaratınca, uygun politikaların araştırılması zorunluluk oldu. SSCB tarafından köşeye sıkıştırılan Türkiye, çareyi Batı ile ilişkiye geçmekte buldu.

Genelde Batı dünyası, özelde ABD, çıkarları gereğince Türkiye'yi SSCB karşısında yalnız bırakmak istememişti. 12 Mart 1947 günü ABD Başkanı Truman, kongrede yaptığı açıklamayla Türkiye ve Yunanistan'ı Sovyet tehdidinden sakınmak için bir siyaset başlattığını bildirdi. Truman Doktrini adıyla bilinen ve genel olarak Türkiye ve Yunanistan'a yapılan askeri ve ekonomik yardımları kapsayan bu doktrin sonrasında Türkiye'de atılan adımlar önemlidir.

Kapitalist ülkeler arasında yer alarak SSCB'ye karşı kendini güvende hissetmek isteyen Türkiye, liberal ideolojinin gereklerini de yapmalıydı. Yönetimini bu ideolojinin ilkeleri üzerine kurmaya başlarken, SSCB'yi kendine tehdit olarak gördüğünden, onun temsil ettiği komünist ideolojiyi de düşman kabul etmiştir.

1950 Seçimleri'nden sonra halkın desteğini alarak iktidarını kuran Demokrat Parti, muhalefet yıllarından başlayarak planlı, devletçi ekonomi modelini terk edeceklerini duyurmuştu. Savaş süresince hazineye biriken parayı savurması, 1950 yılında başlayan

Kore Savaşı sebebiyle, başta pamuk, bazı tarım ürünlerinin çok yüksek fiyatlardan ihraç edilmesi ekonomide bir rahatlama yaratmıştır; ancak bu geçici bir rahatlama olacaktır.

Orhan Kemal'in romanlarını gözden geçirdiğimizde Murtaza, Devlet Kuşu, Eskici ve Oğulları, Gurbet Kuşları, Bir Filiz Vardı, Müfettişler Müfettişi, Üçkağıtçı, Evlerden Biri, Kötü Yol, Yalancı Dünya, Vukuat Var, Hanımın Çiftliği, Kaçak, Yüz Karası adlı eserlerde Türkiye'nin girdiği yeni dönemin izlerini adım adım izlemek mümkün olmuştur.

Romanlarda karşımıza çıkan bazı durumlarda; yokluktan, savaş yıllarının sıkıntılarından bunalmış insanlar, kendilerini bundan kurtaracak yeni bir düzen istemektedir; ancak Serbest Fırka tecrübesinden ötürü çok partili düzene ve yeni kurulan partilere karşı kuşkular eksik olmaz içlerinde. Akli biraz erenler ise, artık durumun değiştiğini, Amerika'nın her şeye hakim olduğunu, çok partili sistemden vazgeçilmesine izin vermeyeceğini söylemektedir.

Orhan Kemal'in Çukurova'yı işlediği eserlerinde; 1950 sonrasında tarımda makineleşmenin, pamuk fiyatlarındaki artışların toplum yaşamında yarattığı değişim gözlenebilmektedir. Partiye yakın oldukları için bankalardan kullandıkları kredilerle mal mülk edinenler, büyük toprakları makinelerle işleyip verimini ve dolayısıyla zenginliğini arttıranlar ve karaborsacılıkla servet yapanlar okuyucuya gösterilirken, mekan değişip İstanbul olduğunda da uygulamalar değişmez. İstanbul'un yeniden imarı sırasında hükümete, partiye yakın olanlar kendilerine tanınan ayrıcalıklarla zenginleşirler. Tüm bu olup bitenlerin kıyısında kalan, sıkıntılarından kurtulma umuduyla DP'ye yönelen, ancak yıllar geçse de arzuladıkları hayata kavuşamayan insanlar Orhan Kemal'in romanlarında ana karakterleri oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Ahmat, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, 4. Baskı, Hil Yayın, İstanbul, 2010.
2. Akalın, Cüneyt, *Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1 Olaylar-Belgeler (1945-1952)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003.
3. Akdağ, Erhan, “Orhan Kemal’in Roman ve Öykülerinde Göç ve Gurbet”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, 2014.
4. Akgün, Seçil Karal, *27 Mayıs Bir İhtilal Bir devrim Bir Anayasa*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2009.
5. Akın, Rıdvan, *Türk Siyasal Tarihi 1908-2000*, XII Levha, İstanbul, 2010.
6. Akşin, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, XI. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.
7. Aktaş, Melih, *1950-1960 Demokrat Parti Dönemi Türk-Sovyet İlişkilerinde Amerikan Faktörü*, Şema Yayınevi, İstanbul, 2006.
8. Alkan, M. Nail, “Truman Doktrini Krizi”, *Türk Dış Politikasında 41 Kriz 1924-2014*, 2. Baskı, Kripto, Ankara, 2013.
9. Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 17. Baskı, Alkım Yayınları, İstanbul, 2010.
10. Arolat, Osman, “Orhan Kemal Yeni Hikayecilere Cevap Veriyor”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Öğütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012.
11. Artuç, İbrahim, *Hitler ve İkinci Dünya Harbinin Kaderi*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1984.
12. Ay, Behzat, “Kanlı Topraklar”, *Kanlı Topraklar, Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Öğütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012.
13. Aydemir, Şevket Süreyya, *İkinci Adam, 1950-1964*, 3. Cilt, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.
14. Aydemir, Şevket Süreyya, *İkinci Adam*, Cilt 2., 11. Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2011.
15. Ayhan, Ömer, “Okuru Büyüleyen Çoksesli Gerçekçilik”, *Kitap Zamanı*, 1 Eylül 2014, Pazartesi, Yıl: 9, Sayı: 104.
16. Bayar, Celal, *Başvekilim Adnan Menderes*, Hazırlayan: İsmet Bozdağ, Truva Yayınları, İstanbul, 2010.

17. Baydar, Mustafa, “Genç Neslin Kuvvetli Romancılarından Orhan Kemal”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Ögütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012.
18. Berber, Şarika Gedikli “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Sivil Hükümet Darbesi: CHP’de 35’ler Vakası”, *Akademik Bakış*, Cilt:6, S. 11, 2012.
19. Bezirci, Asım, *Orhan Kemal- Yaşamı, Sanatı, Eserleri, Anıları*, 5. Basım, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2003.
20. Biagini, Antonello, *Çağdaş Türkiye Tarihi*, Çev. Deniz Kocaoğlu, Gülçin Tuna, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2007.
21. Can, Cahit, *Cumhuriyet Devrimi ve Öngörülemeyen Bugünü*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011.
22. Çizmeli, Şevket, *Menderes Demokrasi Yıldızı?*, 2. Baskı, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2007.
23. Çolak, Veysel, “Ölümünün 44. Yılında Orhan Kemal”, *Aydınlık Kitap*, 30 Mayıs 2014, Cuma, Yıl:2, Sayı: 118.
24. Demiralp, Oğuz, “Kalven Murtaza”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014.
25. Demirel, Tanel, *Türkiye’nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
26. Dursun, Tarık, “Gerçek Türk Romanından Gerçek Türk Tiyatrosuna”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Ögütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012.
27. Ediz, Hasan Ali, “Svetlana Uturgauri: ‘Hikayeci Orhan Kemal...’”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Ögütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012.
28. Ekzen, Nazif, *Türkiye Kısa İktisat Tarihi*, 2. Basım, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2009.
29. Eliuz, Ülkü, “Orhan Kemal Romanları’nda İsim-İçerik İlişkisi”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014.
30. Emre, Ali, “Orhan Kemal’in Düşünce ve Edebiyatta Öncüleri ve İzleyicileri”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014.
31. Ercan, Enver, “Orhan Kemal 100 Yaşında”, *Varlık*, Yıl:82, Sayı:1287, Aralık 2014.
32. Erdoğan, Aynur, “‘Aydınlık Gerçekçiliğin’ Rotası”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014.

33. Erhan, Çağrı, “Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 51(1), 1996, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5519.pdf>, (Erişim: 20.12.2014).
34. Eroğul, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 4. Baskı, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 2003.
35. Erol, Mehmet Seyfettin, “Sovyet Talepleri (Stalin) Krizi”, *Türk Dış Politikasında 41 Kriz 1924-2014*, 2. Baskı, Kripto, Ankara, 2013.
36. Erol, Murat, “Orhan Kemal’in Dünyası; Baba ve Devlet, Ev ve Vatan”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014.
37. Ertem, Barış, “İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri ve Türkiye’nin Amerika Birleşik Devletleri İle Yakınlaşmasına Etkileri”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8/7, 2013.
38. Erten, Özgül, “Orhan Kemal’e Sorduklarım”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Ögütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012.
39. Güntekin, Mehmet Nuri, *Orhan Kemal’in Romanlarında Modernleşme, Birey ve Gündelik Hayat*, 2. Basım, Everest Yayınları, İstanbul, 2011.
40. Gürkan, Alper, “Marksist Dünya Görüşü Ekseninde Orhan Kemal’in Anlatılarına Genel Bir Bakış”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014.
41. İlbeyi, Hurşit, *Orhan Kemal, Hayatı-Sanatı-Eserleri-Eserlerinden Seçmeler*, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 2002.
42. İleri, Selim, “Unutamadığım Orhan Kemal”, *Kitap Zamanı*, Yıl: 9, Sayı: 104, 1 Eylül 2014 Pazartesi.
43. Kabasakal, Mehmet, *Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991.
44. Kahraman, Beyazıt, *Aydınlık Kitap*, 13 Eylül 2013, Cuma, Yıl: 2, Sayı: 81.
45. Kaplan, Mehmed, “Grev...”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Ögütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012.
46. Karacanlar, Y. Kenan, *Orhan Kemal*, Tüm Yayınları, İstanbul, 1974.
47. Karpat, Kemal H., *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
48. Kayra, Cahit, *Savaş Türkiye Varlık Vergisi*, Tarihçi Kitapevi, İstanbul, 2011.

49. Katoğlu, Murat “Cumhuriyet Türkiyesi’nde Eğitim, Kültür, Sanat”, *Türkiye Tarihi ağdaş Türkiye 1908-1980*, 10. Baskı, Y.Yn. Sina Akşın, Cem Yayınevi, İstanbul, 2008.
50. Kemal, Orhan, *Bir Filiz Vardı*, 10. Basım, Everest Yayınları, İstanbul, 2010.
51. Kemal, Orhan, *Devlet Kuşu*, 9. Baskı, Epsilon, İstanbul, 2007.
52. Kemal, Orhan, *Eskici ve Oğulları*, 6. Basım, Everest Yayınları, İstanbul, 2011.
53. Kemal, Orhan, *Evlerden Biri*, 12. Basım, Everest Yayınları, İstanbul, 2010.
54. Kemal, Orhan, *Gurbet Kuşları*, 9. Basım, Everest Yayınları, İstanbul, 2010.
55. Kemal, Orhan, *Hanımın iftliği*, Everest Yayınları, İstanbul, 2010.
56. Kemal, Orhan, *Kaçak*, Everest Yayınları, İstanbul, 2010.
57. Kemal, Orhan, *Kötü Yol*, 7. Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1995.
58. Kemal, Orhan, *Murtaza*, 2. Basım, Everest Yayınları, İstanbul, 2009.
59. Kemal, Orhan, *Müfettişler Müfettişi*, 8. Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2002.
60. Kemal, Orhan, *Nazım Hikmet’le 3,5 Yıl*, 5. Basım, Everest Yayınları, İstanbul, 2007.
61. Kemal, Orhan, *kağıtı*, 9. Baskı, Epsilon, İstanbul, 2005.
62. Kemal, Orhan, *Vukuat Var*, 18. Basım, Everest Yayınları, İstanbul, 2010.
63. Kemal, Orhan, *Yalancı Dünya*, 10. Basım, Everest Yayınları, İstanbul, 2007.
64. Kemal, Orhan, *Yüz Karası*, Everest Yayınları, İstanbul, 2011.
65. Koçak, Cemil, *Türkiye’de Milli şef Dönemi (1938-1945)*, Cilt 1, 5. Baskı, İletifim Yayınları, İstanbul, 2010.
66. Koçakoğlu, Bedia, “Baba Evi’nin Kapısındaki ocuğa Freudyen Bir Bakış Denemesi”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014.
67. Kongar, Emre, *21. Yüzyılda Türkiye*, 46. Baskı, Remzi Kitabevi, 2013.
68. Kuş, Duygu, “Orhan Kemal’in yklerinde ‘Suç ve ocuk’”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014.
69. Merih, Turgay, *Soğuk Savaş ve Türkiye 1945-1960*, Ebabil Yayınları, Ankara, 2006.
70. Mülayim, Atilla, “Orhan Kemal’in Politik Kimliği ve Din Algısı”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014.

71. Naci, Fethi, “Bereketli Topraklar Üzerinde”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Öğütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012.
72. Narlı, Mehmet, “Orhan Kemal’in Romanlarında Sınıfsal Bilinç”, *Varlık*, Yıl:82, Sayı:1287, Aralık 2014.
73. Narlı, Mehmet, *Orhan Kemal’in Romanları Üzerine Bir İnceleme*, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002.
74. Ortaylı, İlber, *Türkiye’nin Yakın Tarihi*, 8. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.
75. Otyam, Fikret, *Arkadaşım Orhan Kemal ve Mektupları*, Güniz Yayıncılık, İstanbul, 2005.
76. Örmeci, Ozan, *İttihat ve Terakki’den AKP’ye Türk Siyasal Tarihi*, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2008.
77. Pamuk, Şevket, *Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, 4. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.
78. Papuşev, Paraşkev, “Genç Neslin Kuvvetli Romancılarından Orhan Kemal...”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Öğütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012.
79. Porvanova, Stefka, “Orhan Kemal’le Son Görüşme...”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Öğütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012.
80. Sipols, V., Haalamof, M., *İkinci Dünya Savaşının Nedenleri*, Çev.İzzet Yaşar, Ağaoğlu Yayınevi, 1975.
81. Sol Gazetesi, “Orhan Kemal, kendisini anlatıyor...”, Salı, 17 Eylül 2013.
82. Sülker, Kemal, *Bilinmeyen Mektuplarıyla Nazım Hikmet Orhan Kemal Dostluğu*, Amaç Yayıncılık, t.y..
83. Şahin, Hüseyin, *Türkiye Ekonomisi*, 7. Baskı, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa, 2002.
84. Tellal, Erel “SSCB’yle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Olaylar, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, 8. Baskı, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
85. Timur, Taner, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.
86. Toker Özden ve Kurtul Altuğ, *Metin Toker’den ‘Akisler’*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007.

87. Tokgöz, Erdinç, *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi 1914-2011*, 10. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara, 2011.
88. Topuz, Hıfzı, “Orhan Kemal Nasıl Hikaye Yazdığını Anlatıyor...”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Öğütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012.
89. Tuncer, Hüner, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950) İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012.
90. Tunçel, Ayşe Ulusoy, “Hatıralar Bohçasına Uzanmak; ‘Baba Evi ve Avare Yıllar’”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014.
91. Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, 4. Kitap (İkinci Bölüm), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.
92. Türsan, Nurettin, *Anılar*, Arma Yayınları, İstanbul, t.y.
93. Uğurlu, Nurer, *Orhan Kemal'in İkbal Kahvesi*, 2. Baskı, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2002.
94. Unat, Kadri, *Atatürk Sonrası Türkiye, Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2011.
95. Uslubaş, Tolga, *Geçmişten Günümüze Türkiye*, CNR Studio, İstanbul, 2013.
96. Uslucan, Fikret, “Orhan Kemal'in Bazı Romanlarında Bir Eleştiri unsuru Olarak Din”, *Türkoloji Dergisi*, Sayı:2, 2006.
97. Uysal, Bilal, “Orhan Kemal'in Romanlarında Toprak Sorunu ve Ağılık Kurumu”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014.
98. Uysal, Zeynep, “Sahih Bir Toplumcu Gerçekçilik: Bereketli Toprakların Destanı”, *Varlık*, Yıl:82, Sayı:1287, Aralık 2014.
99. Ümit, Ahmet, *İnsan Ruhunun Haritası*, 7. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2007.
100. Ünal, Mecit, *Aydınlık Kitap*, 13 Eylül 2013, Cuma, Yıl: 2, Sayı:81.
101. Ünal, Tahsin, *Türk Siyasi Tarihi*, 6. Baskı, Kemer Yayınları, İstanbul, 1998.
102. Yelken, “Orhan Kemal'e Sorduk...”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Öğütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012.
103. Yener, Ali Galip, “Orhan Kemal ve Türk Aydınında Kimlik Meselesi”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014.
104. Yetkin, Çetin, *Karşı Devrim 1945-1950*, 8. Basım, Kilit Yayınları, Ankara, 2011.

- 105.Yetkiner, Ayhan, “Önce Yabancı Demiştim Şimdi Kaçak Diyorum”, *Zamana Karşı Orhan Kemal Eleştiriler ve Röportajlar*, Der. Işık Öğütçü, Everest Yayınları, İstanbul, 2012.
- 106.Yılmaz, Sait, *Türkiye’deki Amerika, İkili İlişkiler ve ABD’nin Örtülü Operasyonları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014.
107. Yüceer, Saime “Tarihsel Perspektif İçinde Türkiye’nin Nato’ya Girişi ve Meclisteki Yankıları”, [http://ucmaz.home.uludag.edu.tr/PDF/ataturk/2002-1\(1\)/pdf/b06.pdf](http://ucmaz.home.uludag.edu.tr/PDF/ataturk/2002-1(1)/pdf/b06.pdf), (11.10.2015).
- 108.Yüceer, Saime, “Tahkikat Komisyonu: Muhalefetsiz Demokrasi(!)”, *Türk Tarihinde Adnan Menderes*, Cilt: 2, Adnan Menderes Üniversitesi Yayını, Aydın, 2012.
- 109.Yücel, Yiğit, “Muhelif Bir Ses: Abdülkadir Kemali Bey ve Ahali Cumhuriyet Fırkası”, *Hece*, Yıl:18, Sayı: 205, Ocak 2014.
- 110.Yüksek Seçim Kurulu Resmi Sitesi, www.ysk.gov.tr.
- 111.Zürcher, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, 29. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

ÖZGEÇMİŞ
Tekin TÜREGÜN

Kişisel Bilgiler:

Doğum Tarihi 09.10.1974
Doğum Yeri Bandırma
Medeni Durumu: Evli

Eğitim:

Lise Erdek Lisesi

Lisans Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat
Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Sosyal Bilimler
Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Tarım

Yüksek Lisans Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Başarıları: “Masumiyetin Rengi Gri” öyküsüyle 2014 Yılı Ümit Kaftancıoğlu Öykü Yarışması Mansiyon Ödülü

“Zeytin Ağacının Dibinde” öyküsüyle 2014 Yılı 3. Homeros Kısa Öykü Yarışması'nda Yayınlanmaya Değer Eser Ödülü